

books

PA

6104

.N3

1898

EX LIBRIS

EINAR GJERSTAD

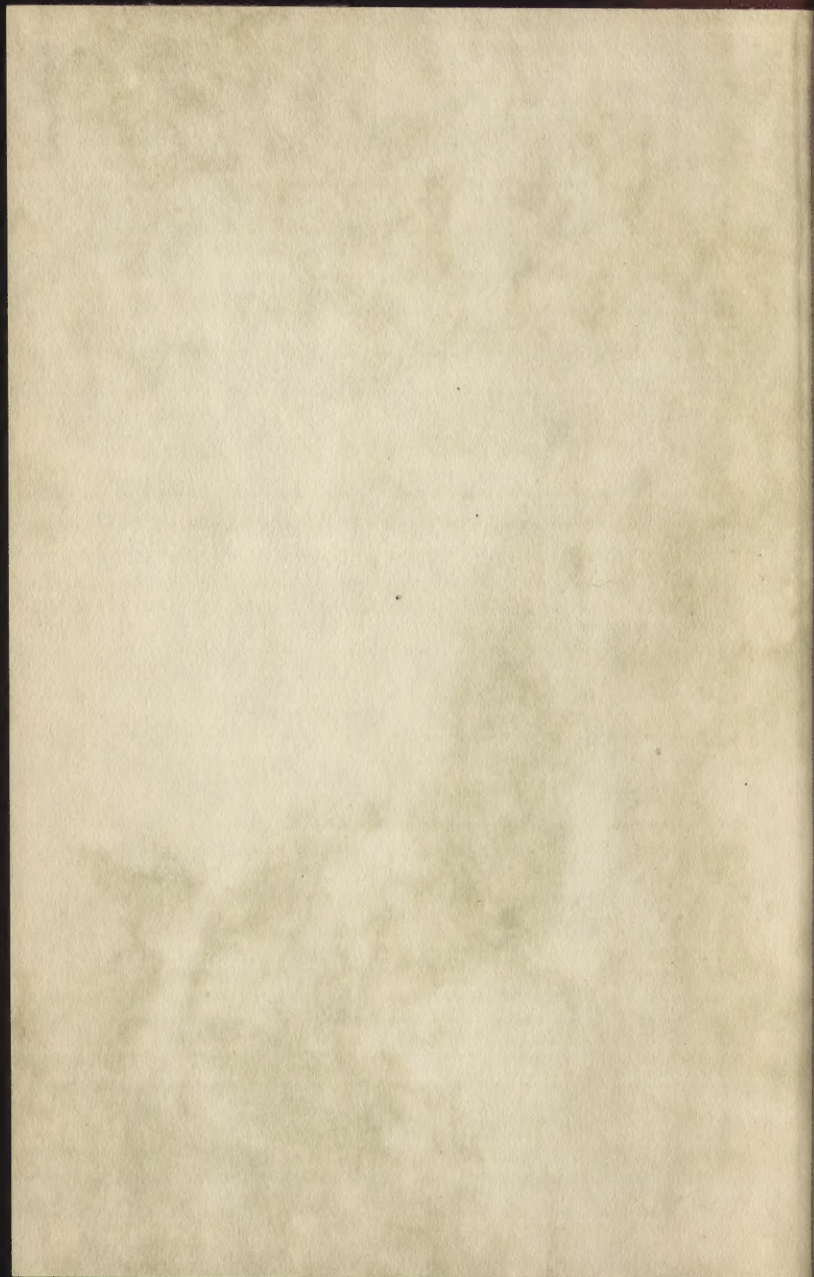
THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

AST LENOX TILDEN FOUNDATION

500 FIFTH AVENUE, NEW YORK, N. Y.

1894

CORNELII NEPOTIS

VITAE.

POST CAROLUM HALMIUM

RECOGNOVIT

ALFREDUS FLECKEISEN.

EDITIO STEREOTYPA.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCXCVIII.

LIPSIÆ: TYPIS B. G. TEUBNERI.

DISCREPANTIA SCRIPTURAE HALMIANAE.

---

praef. § 2 sed ii erunt   § 3 hi si didicerint   § 4
eat mercede conducta

Milt. 1, 2 qui consulerent Apollinem   Thraces (*sic
plerumque*)   3 his   4 idque Lemnii   5 profectus]
proficiscens   2, 3 quamvis   perpetuo imperium   4 illi
enim . . sese dedituros, se autem domum   3, 1 quo
copias   quibus singulis ipsorum urbium   3 hic cum . . a
Scythis, Miltiades hortatus est   4 id et facile   5 Histiaeus
4, 1 Artaphernem, hisque   2 is est ab   3 quam celeri
opus esset   5, 3 proelium commiserunt (namque arbores
multis locis erant rarae)   ne multitudine clauderentur
8, 1 nimiam] omnium   2 nam Chersonesi

Them. 1, 1 ordiendum   2 Acarnanam] Halicarnas-
siam   2, 4 copiis, quantas   3, 3 hic etsi   5, 3 haec est
altera   6, 5 sive sacer *sive profanus* sive privatus
7, 2 quibus fides haberetur   5 urbem ut propugnacu-
lum   copias] classes   8, 2 absens proditiōnis damnatus
est   3 principes animadvertisset   hospitium erat
4 filiam eius parvulam arripuit et cum ea   9, 2 omnium]
hominum   10, 1 Persarum [se] deditit   10, 4 multis modis

Arist. 1, 1 Themistocli. itaque   2, 1 quo Mardo-
nius fusus barbarorumque exercitus interfectus est   2 quam
huius imperii   quod eius aequitate   quo duce Mardonius
erat fugatus

Paus. 1, 3 Apollini donum   2, 1 ex his regionibus
2 in iis   4 agere] geri   5 collaudat, petit   3, 1 sto-
lida] callida   7 quo argui posset   4, 1 super tali causa

IV DISCREPANTIA SCRIPTURAE HALMIANAE.

4 audiri 6 quo] modo ne enuntiaret nec se 5, 4
sic Pausanias . . maculavit. hic cum . . efflavit

Cim. 2, 2 idem iterum apud 5 sessores 3, 3
existimans *concedere quam armis* 4 in oppido 4, 1
imposuerit quo minus eius rebus 2 fortunae] for-
tuito 3 omnes devocaret mortuos

Lys. 1, 1 *sq.* enim cum Peloponnesiis sexto et vi-
cesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. id qua
ratione consecutus sit, haut latet 2, 2 divertisset
3, 1 itaque hi decemviralem [illam] potestatem 2 Do-
donam 5 de eo foret 4, 2 cum legisset magnitu-
dine, tanta

Alc. 1, 1 quid natura 2 formosissimus, ad om-
nes resistere, dives, cum 3, 1 Nicias 4, 2 quo
exisset 5 id quod usu venerat 6 qui] quod 5, 3
mentionem. erat 6 Thraeciae] Asiae in his 6, 2
et Siciliam amissam 8, 2 spondit 5 moneo, iuxta
9, 2 eaque] qui ea 10, 2 convenissent] essent 3 hoc]
hanc 4 casam, in qua quiescebat, eamque 11, 3 in-
serviunt

Thras. 1, 4 ad vires virtutemque valuisse [quam
ducis prudentiam] vere 5 *verum*] quare 2, 2 illis
huic etenim] haec enim 3 dicitur] dici 5 Mu-
nychiamque 7 exadversus 4, 1 honoris corona
oleaginis

Con. 3, 2 velle: nemo enim sine hoc admittitur.
huic 3 vocant]. hoc si 4 huic volebat 4, 3 for-
tem, prudentem

Dion. 1, 2 nobilem propinquitatem generosamque
maiorum famam in his 2, 3 qui eum] quem 4
gravi 3, 1 mansit. cum 7, 3 frangebatur 8, 1
adit 2 dissidentes 5 conata 9, 2 agitari 3 iisque]
hisque hi propter 4 illi ut limen eius intrarant
6 quoad] quod fenestras 10, 1 ii] hi

Iph. 1, 4 pedites appellabantur loricarum et pro
sertis atque aënis 2, 4 Romani appellati sunt

Chabr. 1, 2 fidente summo duce Agesilao cater-

vis, reliquam 3, 3 alienam opulentium intueantur fortunam quoad] cum 4 Lesbo Sigeo 4, 1 aspicebant 2 dirigere

Timoth. 1, 2 in quo oppugnando superiori mille et 3 suam ferre 2, 1 dein] idem 3, 2 dantur duo 5 [etiam potentiae in crimen vocabantur] exactus] coactus 4, 1 avus Conon 3 patriae sanctiora

Dat. 1, 2 hic multis milibus regionum interfectis magni 2, 1 intrassent, profligati 3, 2 ita] qua 3 quem cum omnes conspicerent 4, 3 iis] his 4 tum] eum quem] quae 6, 1 quasdam Arsideum cum magna 3 ceteri consilium sequerentur; in vulgus 5 persequitur tantum: qui cum . . pervenerat, Datames 7, 1 Sysinas qui, cum cogitasset, facere auderet et prius cogitare quam conari consuesset 3 deligit dimicare eo vellet 8, 1 statuit congregi 5 amicitiamque hortatus est 9, 4 in eum locum 10, 1 si ei rex 11, 1 maiores exercitus parari 3 diverse

Epam. 1, 1 Polymnidis 3, 2 quod interdum 5 virgo amici nubilis, quae propter consilium 6 cum confecerat, priusquam acciperet res 4, 1 adulescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat 2 Diomedonte prae patriae caritate 4 exiret 6 quorum separatim 5, 3 eos] hos 6, 2 Alcmaeonem procreasse 7, 1 cuius errore eo esset deducta illa multitudo militum, ut 5 conferre 9, 1 hostibus caede multisque 10, 1 cum reprehenderetur, quod liberos non relinqueret, a Pelopida . . diceret, 'vide' 3 malos defendere

Pelop. 1, 1 sin] si 3 adversus resistere 2, 4 ii] hi 5 cum Athenis interdiu exissent 3, 2 etiam quod ab Archino uni ex his, Archiae 4, 3 periculis adfuit 5, 1 etiam] cum

Ages. 1, 2 a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut duos 3 utraque suum virilem sexum 2, 1 ut exercitus emitterent 5 conciliari 5, 3 dixit 6, 1 ad exeundum premeretur, ut . . divinaret, exire noluit. idem

2 id se quoque] et se quoque id 7, 4 differret cuius-
vis 8, 2 in Aegyptum iisset eodemque comites omnes
accubuissent vestitu in his non beatissimos esse
5 vilia] illa

Eum. 1, 1 maior, sed multo illustrior atque etiam
honoratior, quod magnos homines virtute metimur, non
fortuna 3 enim] ille 3, 4 summi] summa 4, 2
hostibus 5, 1 qui deseruerant in his 6 iumenta
nitida 6, 1 utrum regnum repetitum in Macedoniam
veniret (nam . . habitabat) et eas res 7, 1 quam alii
Macedonum 8, 2 cum quibus steterint, quam adversus
quos fecerint 9, 2 quod diebus 4 ut] et 11, 3
deuteretur victo 5 succubuerit. non [enim] virtute
hostium, sed amicorum perfidia decidi.' neque id erat
falsum. [nam et . . venusta.] 13, 1 in his 2 quod
nemo 3 et uno 4 ii] hi

Phoc. 1, 1 notior integritas 4 iis] his 2, 4
populi, et Atheniensium 3, 2 in his 4, 1 Piraei
2 facultas et dicendi causam. inde iudicio

Timol. 1, 3 regni posset 2, 2 quem et ex
quanto 3, 2 detecta] deserta 4 obtinere, maluit
5, 2 homines] omnes 3 de quo vellet, impune

Ham. 1, 5 tenuerant 2, 2 ii] hi 3 impetra-
rint 4 in his

Hann. 2, 2 corruptum alia atque antea sentire
3, 3 duxit. saltum 4 qua] quae 4, 3 hoc itinere
etiamtum 5, 1 profectus est nullo 2 obiecto visu 6, 2
inde] in 7, 3 etiam nunc 4 imperator] praetor 6
anno post [praeturam] profugit 8, 1 quarto] tertio ad
bellum Antiochi spe fiduciaque inducerentur, cui 3 quam
Thermopylis 4 conflixit. quo 9, 4 tolleret secum-
que 10, 1 Poenus illis Cretensibus omnibus exer-
cuit 2 et terra: quo magis cupiebat eum Hannibal op-
primi. sed . . societatem: quem 11, 3 cuius etsi 4
petit 12, 5 quid esset 13, 3 ex his Sosilus Sosilo

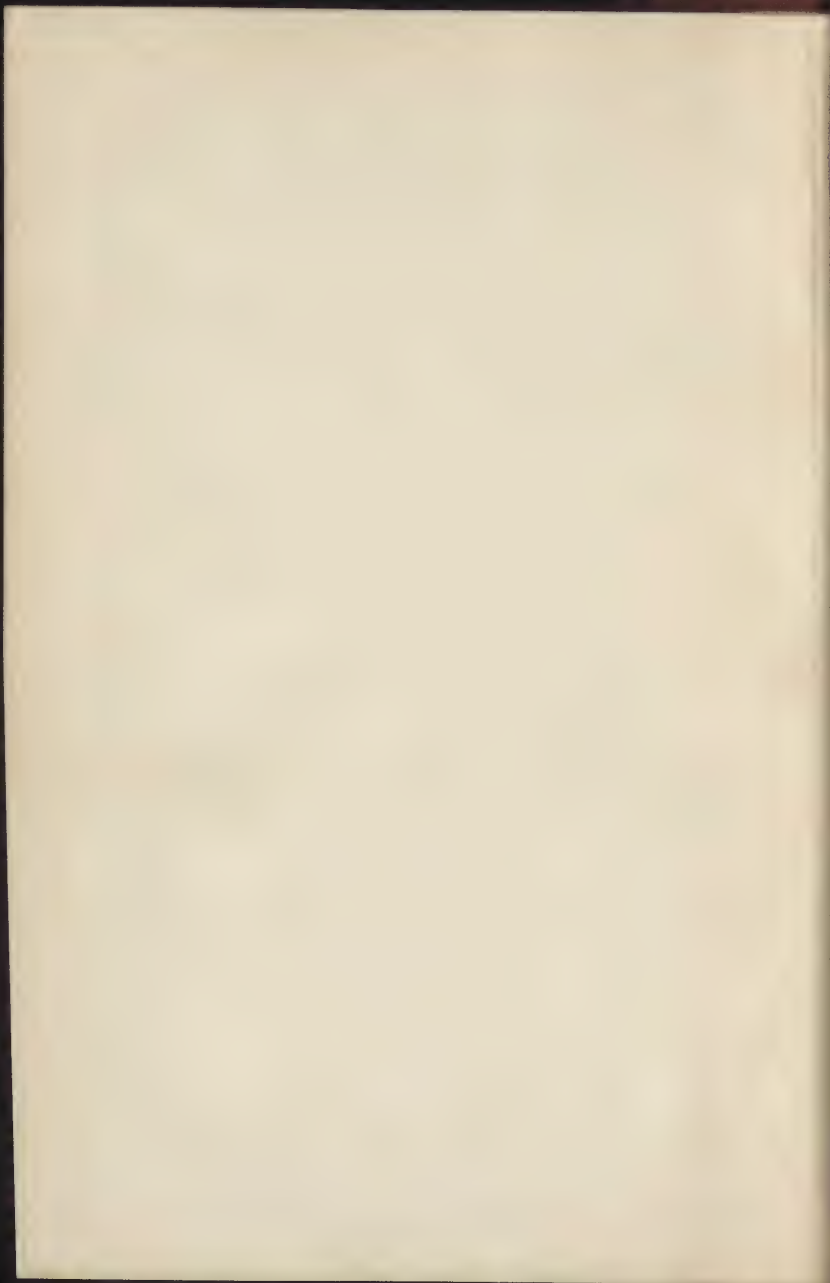
Cat. 2, 1 exque ea 2 priori 3, 4 aut fierent aut

Att. 1, 4 perpetuo fuerit 3, 3 habebant. igitur . .

in ea potissimum urbe 4, 2 cui] qui 5, 4 tantae]
 tanta 6, 2 effusi 7, 3 Attici autem quies tanto opere
 Caesari 8, 1 illud tempus occiso Caesare, quo con-
 vertisse [videretur] 4 se neque] sed neque 9, 2 ven-
 ditabant] dabant 4 Attico, sponsor 10, 3 quoque est
 Attici 4 eius] illius 5 fuit. neque enim .. salutis [sed
 coniuncti] 6 laude fertur 12, 3 triumviri 13, 4
 potius diligentia .. est industriae 15, 1 non liberalis,
 sed levis arbitrabatur .. non posset 3 potest] poterat
 16, 3 desiderabit 18, 3 qui a quoque ortus 4 Claudii de
 Marcellorum 5 nam de viris, qui Romani populi
 credendum est 20, 1 scriberet] mitteret 5 [intercedere]

CORNELII NEPOTIS
LIBER DE EXCELLENTIBUS DUCIBUS
EXTERARUM GENTIUM.

PRAEFATIO.

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus 1
scripturae leve et non satis dignum summorum viro-
rum personis iudicent, cum relatum legent, quis mu-
sicam docuerit Epaminondam, aut in eius virtutibus
commemorari, saltasse eum commode scienterque tibiis
cantasse. sed hi erunt fere, qui expertes litterarum 2
Graecarum nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus
conveniat, putabunt. ii si didicerint non eadem omni- 3
bus esse honesta atque turpia, sed omnia maiorum
institutis iudicari, non admirabuntur nos in Graiorum
virtutibus exponendis mores eorum secutos. neque 4
enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro,
sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum
cives eius eodem uterentur instituto. at id quidem
nostris moribus nefas habetur. laudi in Creta ducitur
adulescentulis quam plurimos habuisse amatores. nulla
Lacedaemoni vidua tam est nobilis, quae non ad cenam
eat [mercede] conductam. magnis in laudibus tota fere 5
fuit Graecia victorem Olympiae citari, in scaenam vero
prodire ac populo esse spectaculo nemini in eisdem
gentibus fuit turpitudini. quae omnia apud nos partim
infamia, partim humilia atque ab honestate remota
ponuntur. contra ea pleraque nostris moribus sunt 6
decora, quae apud illos turpia putantur. quem enim

Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cuius non mater familias primum locum tenet aedium
 7 atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Graecia. nam neque in convivium adhibetur nisi propinquorum, neque sedet nisi in interiore parte aedium, quae gynaeconitis appellatur, quo nemo ac-
 8 cedit nisi propinqua cognatione coniunctus. sed hic plura persequi cum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. quare ad propositum veniemus et in hoc exponemus libro de vita excellentium imperatorum.

I. MILTIADES.

1 Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, cum et antiquitate generis et gloria maiorum et sua modestia unus omnium maxime floreret eaque esset aetate, ut non iam solum de eo bene sperare, sed etiam con-
 fidere cives possent sui, talem eum futurum, qualem cognitum iudicarunt, accidit ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. cuius generis cum
 2 magnus numerus esset et multi eius demigrationis peterent societatem, ex iis delecti Delphos deliberatum missi sunt [qui consulerent Apollinem], quo potissimum duce uterentur. namque tum Thraeces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum.
 3 [his] consulentibus nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem imperatorem sibi sumerent: id si fecissent,
 4 incepta prospera futura. hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus cum accessisset Lemnum et incolas eius insulae sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut
 5 Lemnii sua sponte facerent postulasset, illi irridentes responderunt tum id se facturos, cum ille domo navibus profectus vento aquilone venisset Lemnum. hic enim ventus ab septemtrionibus oriens adversum

tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tem- 6
pus non habens cursum direxit, quo tendebat, per-
venitque Chersonesum.

Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis, tota 2
regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea
communiit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris
collocavit crebrisque excursionibus locupletavit. neque 2
minus in ea re prudentia quam felicitate adiutus est.
nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus,
summa aequitate res constituit atque ipse ibidem
manere decrevit. erat enim inter eos dignitate regia, 3
quamquam carebat nomine, neque id magis imperio
quam iustitia consecutus. neque eo setius Athenien-
sibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. qui-
bus rebus fiebat ut non minus eorum voluntate perpe-
tuum imperium obtineret, qui miserant, quam illorum,
cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo con- 4
stituta Lemnum revertitur et ex pacto postulat ut
sibi urbem tradant: [illi enim dixerant, cum vento
borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros]
se enim domum Chersonesi habere. Cares, qui tum 5
Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceci-
derat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adver-
sariorum capti resistere ausi non sunt atque ex in-
sula demigrarunt. pari felicitate ceteras insulas, quae
Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit po-
testatem.

Eisdem temporibus Persarum rex Darius ex Asia 3
in Europam exercitu traiecto Scythis bellum inferre
decrevit. pontem fecit in Histro flumine, qua copias
traduceret. eius pontis, dum ipse abesset, custodes
reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide
duxerat, quibus singularum urbium perpetua dederat
imperia. sic enim facillime putavit se Graeca lingua 2
loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum
potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset,
quibus se oppresso nulla spes salutis relinqueretur.

in hoc fuit tum numero Miltiades [cui illa custodia
3 crederetur]. hic, cum crebri afferrent nuntii male rem
gerere Darium premique a Scythis, hortatus est pontis
custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandae
4 Graeciae dimitterent. nam si cum iis copiis, quas
secum transportarat, interisset Darius, non solum Euro-
pam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent
Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione
et periculo. id facile effici posse: ponte enim rescisso
regem vel hostium ferro vel inopia paucis diebus in-
5 teriturum. ad hoc consilium cum plerique accederent,
Hestiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens
non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expe-
dire et multitudini, quod Darii regno ipsorum nite-
retur dominatio: quo extincto ipsos potestate expulsos
civibus suis poenas daturus. itaque adeo se abhorre-
re a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius quam
6 confirmari regnum Persarum. huius cum sententiam
plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans tam
multis consciis ad regis aures consilia sua perventura,
Chersonesum reliquit ac rursus Athenas demigravit.
cuius ratio etsi non valuit, tamen magno opere est
laudanda, cum amicio omnium libertati quam suae
fuerit dominationi.

4 Darius autem, cum ex Europa in Asiam redisset,
hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam
potestatem, classem quingentarum navium comparavit
eique Datim praefecit et Artaphernem iisque ducenta
peditum, decem equitum milia dedit, causam inter-
serens se hostem esse Atheniensibus, quod eorum
auxilio Iones Sardis expugnassent suaeque praesidia
2 interfecissent. illi praefecti regii classe ad Euboeam
appulsa celeriter Eretriam ceperunt omnesque eius
gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt.
inde ad Atticam accesserunt ac suas copias in cam-
pum Marathona deduxerunt. is abest ab oppido cir-
3 citer milia passuum decem. hoc tumultu Athenienses

tam propinquo tamque magno permoti auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt Phidippumque cursorem eius generis, qui hemerodromoe vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret quam celerrimo opus esse auxilio. domi autem creant decem praetores, 4 qui exercitui praeessent, in eis Miltiadem. inter quos magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent an obviam irent hostibus acieque decernerent. unus 5 Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent: id si factum esset, et civibus animum accessurum, cum viderent de eorum virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent auderi adversus se tam exiguis copiis dimicari.

Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio 5 fuit praeter Plataeenses. ea mille misit militum. itaque horum adventu decem milia armatorum completa sunt, quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. quo factum est ut plus quam collegae Miltiades 2 valeret. eius ergo auctoritate impulsus Athenienses copias ex urbe eduxerunt locoque idoneo castra fecerunt. dein postero die sub montis radicibus acie 3 regione instructa non apertissima (namque arbores multis locis erant raras) proelium commiserunt hoc consilio, ut et montium altitudine tegerentur et arborum tractu equitatus hostium impediretur [ne multitudinem clauderentur]. Datis etsi non aequum locum 4 videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum configere cupiebat, eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. itaque in aciem peditum centum, equitum decem milia produxit proeliumque commisit. in quo 5 tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decem-plicem numerum hostium profligarint, adeoque eos perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves petierint. qua pugna nihil adhuc exstitit nobilius: nulla enim umquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

- 6 Cuius victoriae non alienum videtur quale prae-
mium Miltiadi sit tributum docere, quo facilius in-
tellegi possit eandem omnium civitatum esse naturam.
- 2 ut enim populi Romani honores quondam fuerunt rari
et tenues ob eamque causam gloriosi, nunc autem
effusi atque obsoleti, sic olim apud Athenienses fuisse
- 3 reperimus. namque huic Miltiadi, qui Athenas totam-
que Graeciam liberarat, talis honos tributus est, in
porticu, quae Poecile vocatur, cum pugna depingere-
tur Marathonia, ut in decem praetorum numero prima
eius imago poneretur isque hortaretur milites proe-
- 4 liumque committeret. idem ille populus, posteaquam
maius imperium est nactus et largitione magistratum
corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo
decevit.
- 7 Post hoc proelium classem septuaginta navium
Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae
barbaros adiuverant, bello persequeretur. quo *in* im-
perio plerasque ad officium redire coëgit, nonnullas
- 2 vi expugnavit. ex his Parum insulam opibus elatam
cum oratione reconciliare non posset, copias e navi-
bus eduxit, urbem operibus clausit omnique commeatu
privavit, dein vineis ac testudinibus constitutis pro-
- 3 pius muros accessit. cum iam in eo esset, ut oppido
potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula
conspiciebatur, nescio quo casu nocturno tempore in-
census est. cuius flamma ut ab oppidanis et oppugna-
toribus est visa, utrisque venit in opinionem signum
- 4 a classiariis regiis datum. quo factum est ut et Parii
a deditione deterrerentur et Miltiades, timens ne classis
regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum
totidem navibus atque erat profectus Athenas magna
- 5 cum offensione civium suorum rediret. accusatus ergo
est prodicionis, quod, cum Parum expugnare posset,
a rege corruptus infectis rebus discessisset. eo tem-
pore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido
acceperat. itaque cum ipse pro se dicere non posset,

verba fecit frater eius Stesagoras. causa cognita capitis 6
absolutus pecunia multatus est, eaque lis quinquaginta
talentis aestimata est, quantus in classem sumptus
factus erat. hanc pecuniam quod solvere in praesentia
non poterat, in vincla publica coniectus est ibique
diem obiit supremum.

Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia 8
causa fuit damnationis. namque Athenienses propter
Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat,
nimiam civium suorum potentiam extimescebant. Mil- 2
tiades, multum in imperiis magistratibusque versatus,
non videbatur posse esse privatus, praesertim cum
consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur.
nam in Chersoneso omnes illos quos habitarat annos 3
perpetuam obtinuerat dominationem tyrannusque fuerat
appellatus, sed iustus. non erat enim vi consecutus,
sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate re-
tinebat. omnes autem et dicuntur et habentur tyranni,
qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae liber-
tate usa est. sed in Miltiade erat cum summa huma- 4
nitas tum mira communitas, ut nemo tam humilis
esset, cui non ad eum aditus pateret; magna aucto-
ritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei
militaris maxima. haec populus respiciens maluit illum
innoxium plecti quam se diutius esse in timore.

II. THEMISTOCLES.

Themistocles, Neocli filius, Atheniensis. huius 1
vitia ineuntis adulescentiae magnis sunt emendata vir-
tutibus, adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares
putentur. sed ab initio est ordiendus. pater eius 2
Neocles generosus fuit. is uxorem Acarnanam civem
duxit, ex qua natus est Themistocles. qui cum minus
esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat et
rem familiarem neglegebat, a patre exheredatus est.

- 3 quae contumelia non fregit eum, sed erexit. nam cum iudicasset sine summa industria non posse eam extinguere, totum se dedit rei publicae, diligentius amicis famaeque serviens. multum in iudiciis privatis versabatur, saepe in contionem populi prodibat; nulla res maior sine eo gerebatur; celeriter quae opus erant
- 4 reperiebat, facile eadem oratione explicabat, neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, quod et de instantibus, ut ait Thucydides, verissime iudicabat et de futuris callidissime coniciebat. quo factum est ut brevi tempore illustraretur.
- 2 Primus autem gradus fuit capessendae rei publicae bello Corcyraeo: ad quod gerendum praetor a populo factus non solum praesenti bello, sed etiam
- 2 reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo ut ea pecunia classis centum navium aedificaretur. qua celeriter effecta primum Corcyraeos fregit,
- 3 deinde maritimos praedones consecrando mare tutum reddidit. in quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. id quantae salutis fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico. nam cum Xerxes et mari et terra bellum universae inferret Europae, cum tantis copiis *eam invasit*, quantas
- 5 neque ante nec postea habuit quisquam: huius enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo milia onerariarum sequebantur, terrestres autem exercitus septingenta peditum, equitum quadringenta milia fuerunt. cuius de adventu cum fama in Graeciam esset perlata et maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis
- 7 se munirent. id responsum quo valeret cum intellegeret nemo, Themistocles persuasit consilium esse Apollinis, ut in naves se suae conferrent: eum enim

a deo significari murum ligneum. tali consilio probato 8
addunt ad superiores totidem naves triremes suaeque
omnia, quae moveri poterant, partim Salamina, partim
Troezena deportant: arcem sacerdotibus paucisque ma-
ioribus natu ad sacra procuranda tradunt, reliquum
oppidum relinquunt.

Huius consilium plerisque civitatibus displicebat 3
et in terra dimicari magis placebat. itaque missi sunt
delecti cum Leonida, Lacedaemoniorum rege, qui Ther-
mopylas occuparent longiusque barbaros progredi non
paterentur. ii vim hostium non sustinuerunt eoque
loco omnes interierunt. at classis communis Graeciae 2
trecentarum navium, in qua ducentae erant Athenien-
sium, primum apud Artemisium inter Euboeam con-
tinentemque terram cum classiariis regiis conflixit.
angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitu-
dine circumiretur. hinc etsi pari proelio discesserant, 3
tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat
periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam
superasset, ancipiti premerentur periculo. quo factum 4
est ut ab Artemisio discederent et exadversum Athenas
apud Salamina classem suam constituerent.

At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus ac- 4
cessit astu idque nullis defendentibus interfectis sacer-
dotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. cuius 2
flamma perterriti classiarii cum manere non auderent
et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent
moenibusque se defenderent, Themistocles unus restitit
et universos pares esse posse aiebat, dispersos testa-
batur perituros, idque Eurybiadi, regi Lacedaemonio-
rum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat.
quem cum minus quam vellet moveret, noctu de ser- 3
vis suis quem habuit fidelissimum ad regem misit, ut
ei nuntiaret suis verbis, adversarios eius in fuga esse:
qui si discessissent, maiore cum labore et longinquiore 4
tempore bellum confecturum, cum singulos consecrari
cogeretur: quos si statim aggrederetur, brevi universos

oppressurum. hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. hac re audita barbarus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus adeo angusto mari confligit, ut eius multitudo navium explicari non potuerit. victus ergo est magis etiam consilio Themistocli quam armis Graeciae.

5 Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiamtum iis opprimere posset hostes: iterum ab eodem gradu depulsus est. nam Themistocles, verens ne bellare perseveraret, certiore eum fecit id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur ac reditu in Asiam excluderetur, idque ei persuasit. itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est seque a Themistocle non superatum, sed
2 conservatum iudicavit. sic unius viri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

6 Magnus hoc bello Themistocles fuit neque minor in pace. cum enim Phalerico portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, huius consilio triplex Piraei portus constitutus est iisque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequiperaret,
2 utilitate superaret. idem muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo. namque Lacedaemonii causam idoneam nacti propter barbarorum excursionses, quae negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem muros habere, ne essent loca munita, quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes prohibere sunt conati.
8 hoc longe alio spectabat atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonica et Salaminia, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intellegerent Lacedaemonii de principatu

sibi cum iis certamen fore. quare eos quam infir- 4
missimos esse volebant. postquam autem audierunt
muros strui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri
vetarent. his praesentibus desierunt ac se de ea re
legatos ad eos missuros dixerunt. hanc legationem 5
suscepit Themistocles et solus primo profectus est:
reliqui legati ut tum exirent, cum satis alti tuendo
muri exstructi viderentur, praecepit: interim omnes,
servi atque liberi, opus facerent neque ulli loco par-
cerent, sive sacer sive privatus esset sive publicus, et
undique, quod idoneum ad muniendum putarent, con-
gererent. quo factum est ut Atheniensium muri ex
sacellis sepulcrisque constarent.

Themistocles autem, ut Lacedaemonem venit, adire 7
ad magistratus noluit et dedit operam, ut quam lon-
gissime tempus duceret, causam interponens se colle-
gas expectare. cum Lacedaemonii quererentur opus 2
nihilominus fieri eumque in ea re conari fallere, in-
terim reliqui legati sunt consecuti. a quibus cum
audisset non multum superesse munitionis, ad ephoros
Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum erat
imperium, atque apud eos contendit falsa iis esse de-
lata: quare aequum esse illos viros bonos nobilesque
mittere [quibus fides haberetur], qui rem explorarent:
interea se obsidem retinerent. gestus est ei mos, tres- 3
que legati functi summis honoribus Athenas missi
sunt. cum his collegas suos Themistocles iussit pro-
ficisci iisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoniorum
legatos dimitterent quam ipse esset remissus. hos 4
postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratus
senatumque Lacedaemoniorum adiit et apud eos liber-
rime professus est: Athenienses suo consilio, quod
communi iure gentium facere possent, deos publicos
suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste pos-
sent defendere, muris saepsisse neque in eo quod in-
utile esset Graeciae fecisse. nam illorum urbem [ut] 5
propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam

- 6 iam bis copias regias fecisse naufragium. Lacedaemonios autem male et iniuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi quam quod universae Graeciae utile esset. quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, *cum* aliter illos numquam in patriam essent recepturi.
- 8 Tamen non effugit civium suorum invidiam. namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis e civitate eiectus Argos habitatum concessit. hic cum propter multas virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Perse ad Graeciam opprimendam fecisset. hoc crimine absens damnatus est. id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. ibi cum eius principes *insulae* animadvertisset timere, ne propter se bellum iis Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Admetum, Molossum regem, cum quo ei hospitium *non* erat, confugit. huc cum venisset et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filium eius parvulum arripuit et cum eo se in sacrarium, quod summa colebatur caerimonia, coniecit. inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet, quam praestitit. nam cum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit monuitque ut consuleret sibi: difficile enim esse in tam propinquo loco tuto eum versari. itaque Pydnam eum deduci iussit et quod satis esset praesidii
- 6 dedit. hic in navem omnibus ignotus nautis escendit. quae cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. hac necessitate coactus domino navis, quis sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. at ille clarissimi viri captus misericordia diem noctemque procul ab insula in salo
- 7

navem tenuit in ancoris neque quemquam ex ea exire passus est. inde Ephesum pervenit ibique Themistoclem exponit. cui ille pro meritis postea gratiam rettulit.

Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe 9 regnante in Asiam transisse. sed ego potissimum Thucydidi credo, quod *et* aetate proximus de iis, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et eiusdem civitatis fuit. is autem ait ad Artaxerxen eum venisse atque his verbis epistulam misisse: 'Themistocles veni 2 ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, quamdiu mihi necesse fuit adversum patrem tuum bellare patriamque meam defendere. idem 3 multo plura bona feci, postquam in tuto ipse et ille in periculo esse coepit. nam cum in Asiam reverti vellet proelio apud Salamina facto, litteris eum certiore feci id agi ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur atque ab hostibus circumiretur: quo nuntio ille periculo est liberatus. nunc autem 4 confugi ad te exagitatus a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. te autem rogo, ut de iis rebus, quas tecum colloqui volo, annum mihi tempus des eoque transacto ad te venire patiaris.'

Huius rex animi magnitudinem admirans cupiens-10 que talem virum sibi conciliari veniam dedit. ille omne illud tempus litteris sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam ii poterant, qui in Perside erant nati. hic cum multa regi esset pollicitus gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum, magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit domiciliumque Magnesiae sibi constituit. namque hanc urbem ei rex 3 donarat, his quidem verbis, quae ei panem praeberet (ex qua regione quinquagena talenta quotannis redi-

bant), Lampsacum autem, unde vinum sumeret, Myunta, ex qua obsonium haberet.

Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus, statua in foro Magnesia. de cuius morte multimodis apud plerosque scriptum est, sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait Magnesia morbo mortuum neque negat fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, cum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus esset, praestare
 5 posse desperaret. idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditiōnis esset damnatus, memoriae prodidit.

III. ARISTIDES.

1 Aristides, Lysimachi filius, Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli atque cum eo de principatu contendit: namque obtrectarunt inter se. in his autem
 2 cognitum est, quanto antestaret eloquentia innocentiae. quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quem quidem nos audierimus, cognomine Iustus sit appellatus, tamen a Themistocle collabefactus testula illa
 3 exilio decem annorum multatus est. qui quidem cum intellegeret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadvertisset quendam scribentem, ut patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, quare id faceret aut quid Aristides commisisset, cur tanta poena dignus
 4 duceretur. cui ille respondit se ignorare Aristiden, sed sibi non placere, quod tam cupide laborasset, ut
 5 praeter ceteros Iustus appellaretur. hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno quam erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.
 2 Interfuit autem pugnae navali apud Salamina,

quae facta est prius quam poena liberaretur. idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo fusus barbarorum exercitus Mardoniusque interfectus est. neque aliud est ullum huius in re militari 2 illustre factum quam eius imperii memoria, iustitiae vero et aequitatis et innocentiae multa, in primis quod huius aequitate factum est, cum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania [quo duce Mardonius erat fugatus], ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses: namque 3 ante id tempus et mari et terra duces erant Lacedaemonii. tum autem et intemperantia Pausaniae et iustitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

Quos quo facilius repellerent, si forte bellum 3 renovare conarentur, ad classes aedificandas exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est qui constitueret, eiusque arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata: id enim commune aerarium esse voluerunt. quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. hic qua fuerit abstinentia, nullum 2 est certius indicium quam *quod*, cum tantis rebus prae-fuisset, in tanta paupertate decessit, ut qui efferretur vix reliquerit. quo factum est ut filiae eius publice 3 alerentur et de communi aerario dotibus datis collocarentur. decessit autem fere post annum quartum quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. PAUSANIAS.

Pausanias Lacedaemonius magnus homo, sed va- 1 rius in omni genere vitae fuit: nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. huius illustrissimum est 2 proelium apud Plataeas. namque illo duce Mardonius,

satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis milibus peditum, quos viritim legerat, et viginti equitum haud ita magna manu Graeciae
 3 fugatus est, eoque ipse dux cecidit proelio. qua victoria elatus plurima miscere coepit et maiora concupiscere. sed primum in eo est reprehensus, quod ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset epigrammate inscripto, in quo haec erat sententia: suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos eiusque
 4 victoriae ergo Apollini *id* donum dedisse. hos versus Lacedaemonii exsculperunt neque aliud scripserunt quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

2 Post id proelium eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut
 2 ex iis regionibus barbarorum praesidia depelleret. pari felicitate in ea re usus elatius se gerere coepit maioresque appetere res. nam cum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles atque in eis nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinclis publicis effugisse, et cum iis Gongylum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydides memoriae prodidit:
 3 'Pausanias, dux Spartae, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit seque tecum affinitate coniungi cupit: quare, si tibi
 4 videtur, des ei filiam tuam nuptum. id si feceris, et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem se adiuvante *te* redacturum pollicetur. his de rebus si quid agere volueris, certum hominem ad eum mittas
 5 face, cum quo colloquatur.' rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magno opere gavisus confestim cum epistula Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat *ac* petit, ne cui rei parcat ad ea efficienda, quae polliceretur: si perfecerit, nullius
 6 rei a se repulsam laturum. huius Pausanias voluntate

cognita alacrior ad rem gerendam factus in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. quo facto domum revocatus, accusatus capitis absolvitur, multatur tamen pecunia, quam ob causam ad classem remissus non est.

At ille post non multo sua sponte ad exercitum 3 rediit et ibi non stolidus, sed dementi ratione cogitata patefecit: non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit. apparatu regio utebatur, 2 veste Medica; satellites Medi et Aegyptii sequebantur; epulabatur more Persarum luxuriosius, quam qui aderam perpeti possent; aditum petentibus [conveniundi] 3 non dabat, superbe respondebat, crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat; Colonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat; ibi consilia cum patriae tum sibi inimica capiebat. id postquam Lacedaemonii 4 rescierunt, legatos cum clava ad eum miserunt, in qua more illorum erat scriptum: nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. hoc nuntio commotus, 5 sperans se etiam pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. huc ut venit, ab ephoris in vincla publica est coniectus: licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. hinc tamen se expedivit, neque eo magis carebat suspicione: nam opinio manebat eum cum rege habere societatem. est genus quoddam hominum, quod Hilotae vocatur, 6 quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit servorumque munere fungitur. hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. sed quod harum 7 rerum nullum erat apertum crimen, quo coargui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere iudicari et exspectandum, dum se ipsa res aperiret.

Interim Argilius quidam adolescentulus, quem 4 puerum Pausanias amore venerio dilexerat, cum epistulam ab eo ad Artabazum accepisset eique in suspicionem venisset aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui [super tali causa]

- eodem missi erant, vincla epistulae laxavit signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum.
- 2 erant in eadem epistula quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. has ille literas ephoris tradidit. non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco. nam ne huius quidem indicio impulsus sunt ut Pausaniam comprehenderent, neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse
- 4 indicasset. itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. eo ille [index] confugit in araque consedit. hanc iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset exaudiri, si quis quid loqueretur cum
- 5 Argilio. huc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus venit eo. quem cum supplicem dei videret in ara sedentem, quaerit, causae quid sit tam repentini consilii. huic ille, quid ex litteris comperisset,
- 6 aperit. quo magis Pausanias perturbatus orare coepit, ne enuntiaret neu se meritum de illo optime proderet: quodsi eam veniam sibi dedisset tantisque implicatum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.
- 5 His rebus ephori cognitis satius putarunt in urbe eum comprehendi. quo cum essent profecti et Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur, in itinere, cum iam in eo esset ut comprehenderetur, ex vultu cuiusdam ephori, qui eum
- 2 admoneri cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. itaque paucis ante gradibus, quam qui eum sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcioicos vocatur, confugit. hinc ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt tectumque sunt demoliti, quo celerius
- 3 sub divo interiret. dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum
- 4 lapidem ad introitum aedis attulisse. hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam effla-

vit. sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. cuius mortui corpus cum eodem nonnulli 5 dicerent inferri oportere, quo ii qui ad supplicium essent dati, displicuit pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. inde posterius *dei Delphici responso erutus atque eodem loco sepultus est*, ubi vitam posuerat.

V. CIMON.

Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum 1 initio usus est adulescentiae. nam cum pater eius litem aestimatam populo solvere non potuisset ob eamque causam in vinclis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur neque legibus Atheniensium 2 emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus erat, solvisset. habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen, non magis amore quam more ductus: namque Atheniensibus licet eodem 3 patre natas uxores ducere. huius coniugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. is cum talem con- 4 dicionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinclis publicis interire, quoniam prohibere posset, seque Calliae nupturam, si ea quae polliceretur praestitisset.

Tali modo custodia liberatus Cimon celeriter ad 2 principatum pervenit. habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum iuris civilis tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitiis fuerat versatus. itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. primum imperator apud 2 flumen Strymona magnas copias Thraecum fugavit,

- oppidum Amphipolim constituit eoque decem milia
 Atheniensium in coloniam misit. idem iterum *impe-*
rator apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducen-
 3 tarum navium classem devictam cepit eodemque die
 pari fortuna in terra usus est. namque hostium na-
 vibus captis statim ex classe copias suas eduxit bar-
 barorumque maximam vim uno concursu prostravit.
 4 qua victoria magna praeda potitus cum domum re-
 verteretur, quod iam nonnullae insulae propter acer-
 bitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit,
 5 alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo
 tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se ges-
 serant, vacuefecit, possessores veteres urbe insulaque
 eiecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos
 suo adventu fregit. his ex manubiis arx Athenarum,
 qua ad meridiem vergit, est ornata.
 3 Quibus rebus cum unus in civitate maxime flo-
 reret, incidit in eandem invidiam quam pater suus
 ceterique Atheniensium principes: nam testarum suf-
 fragiis [quod illi *ὀστρακισμόν* vocant] decem annorum
 2 exilio multatus est. cuius facti celerius Athenienses
 quam ipsum paenituit. nam cum ille animo forti in-
 vidiae ingratorum civium cessisset bellumque Lacedae-
 monii Atheniensibus indixissent, confestim notae
 3 eius virtutis desiderium consecutum est. itaque post
 annum quintum, quam expulsus erat, in patriam re-
 vocatus est. ille, quod hospitio Lacedaemoniorum
 utebatur, satius existimans *Graeciae civitates de contro-*
versiis suis inter se iure disceptare quam armis contende-
 4 re, Lacedaemonem sua sponte est profectus pacem-
 que inter duas potentissimas civitates conciliavit. post,
 neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus im-
 perator missus, cum eius maiorem partem insulae
 devicisset, in morbum implicitus in *oppugnando* oppido
 Citio est mortuus.
 4 Hunc Athenienses non solum in bello, sed etiam
 in pace diu desideraverunt. fuit enim tanta liberalitate,

cum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut numquam in eis custodem posuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quominus eis rebus quibus quisque vellet frueretur. semper eum pedisequi 2 cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet quod statim daret, ne differendo videretur negare. saepe, cum aliquem offensum fortunae videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. cottidie sic cena ei coquebatur, ut, quos invocatos 3 vidisset in foro, omnes ad se vocaret, quod facere nullo die praetermittebat. nulli fides eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit: multos locupletavit, complures pauperes [mortuos], qui unde efferrentur non reliquissent, suo sumptu extulit. sic se gerendo mi- 4 nime est mirandum, si et vita eius fuit secura et mors acerba.

VI. LYSANDER.

Lysander Lacedaemonius magnam reliquit sui 1 famam, magis felicitate quam virtute partam: Athenienses enim *adversus* Peloponnesios bellum gerentes sexto et vicesimo anno confecisse apparet, *neque* id 2 qua ratione consecutus sit latet: non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum, qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris relictis navibus in hostium venerunt potestatem. quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt. hac victoria Lysander elatus, cum antea 3 semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulisit, ut eius opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint. nam cum hanc causam Lacedae- 4 monii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est quam ut omnes civitates in

sua teneret potestate, cum id se Lacedaemoniorum
5 causa facere simularet. namque undique, qui Athenien-
sium rebus studuissent, eiectis decem delegerat in una
quaque civitate, quibus summum imperium potestatem-
que omnium rerum committeret. horum in numerum
nemo admittebatur, nisi qui aut eius hospitio con-
tineretur aut se illius fore proprium fide confirmarat.

2 Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus con-
stitutata ipsius nutu omnia gerebantur. cuius de cru-
delitate ac perfidia satis est unam rem exempli gratia
proferre, ne de eodem plura enumerando defatigemus
2 lectores. victor ex Asia cum reverteretur Thasumque
devertisset, quod ea civitas praecipua fide fuerat erga
Athenienses, proinde ac si *non* iidem firmissimi sole-
rent esse amici, qui constantes fuissent inimici, per-
3 vertere eam concupivit. vidit autem, nisi in eo occul-
tasset voluntatem, futurum ut Thasii dilaberentur
consulerentque rebus suis * * *

3 Itaque ii decemviralem potestatem ab illo con-
stitutam sustulerunt. quo dolore incensus iniit con-
silia reges Lacedaemoniorum tollere. sed sentiebat id
se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedae-
2 monii omnia ad oracula referre consuerant. primum
Delphicum corrumpere est conatus. cum id non po-
tuisset, Dodonaeum adortus est. hinc quoque repulsus
dixit se vota suscepisse, quae Iovi Hammoni solveret,
3 existimans se Afros facilius corrupturum. hac spe
cum profectus esset in Africam, multum eum anti-
stites Iovis fefellerunt. nam non solum corrumpi non
potuerunt, sed etiam legatos Lacedaemonem miserunt,
qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes fani cor-
4 rumpere conatus esset. accusatus hoc crimine iudicum-
que absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio
5 occisus est a Thebanis apud Haliartum. quam vere
de eo *secus* foret iudicatum, oratio indicio fuit, quae
post mortem in domo eius reperta est, in qua suadet
Lacedaemoniis, ut regia potestate dissoluta ex omni-

bus dux deligatur ad bellum gerendum, sed *sic* scripta, ut deum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum pecunia fidens non dubitarat. hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasius dicitur.

Atque hoc loco non est praetereundum factum 4 Pharnabazi, satrapis regii. nam cum Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset deque iis rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo ut ad ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet: magnam enim eius auctoritatem in ea re futuram. huic ille liberaliter pollicetur: librum grandem verbis 2 multis conscripsit, in quibus summis eum effert laudibus. quem cum *hic* legisset probassetque, dum signatur, alterum pari magnitudine *et* tanta similitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime eius avaritiam perfidiamque accusarat. Lysander 3 domum cum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum quae voluerat dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. hunc summoto Lysandro cum ephori cognosserent, ipsi legendum dederunt. ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII. ALCIBIADES.

Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. in hoc na- 1 tura quid efficere possit videtur experta. constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. natus in amplissima civitate summo genere, 2 omnium aetatis suae multo formosissimus, dives; ad omnes res aptus consiliique plenus (namque imperator fuit summus et mari et terra); disertus, ut in primis dicendo valeret, quod tanta erat commendatio oris

- 3 atque orationis, ut nemo ei posset resistere; cum tempus posceret, laboriosus, patiens; liberalis, splendidus non minus in vita quam victu; affabilis, blandus, tem-
- 4 poribus callidissime serviens: idem, simulac se remiserat neque causa suberat quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.
- 2 Educatus est in domo Pericli (privignus enim eius fuisse dicitur), eruditus a Socrate. socerum habuit Hipponicum, omnium Graeca lingua loquentium ditissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona eminisci neque maiora posset consequi, quam vel natura vel fortuna tribuerat. ineunte adulescentia amatus est a multis more Graecorum, in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in symposio. namque eum induxit commemorantem se pernoctasse cum Socrate neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit. posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est odiosa, multa delicate iocoseque fecit: quae referremus, nisi maiora potiora haberemus.
- 3 Bello Peloponnesio huius consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt. ad quod gerendum ipse dux delectus est, duo praeterea
- 2 collegae dati, Nicia et Lamachus. id cum appareretur, prius quam classis exiret, accidit ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deicerentur praeter unum, qui ante ianuam erat Andocidi (itaque
- 3 ille postea Mercurius Andocidi vocitatus est). hoc cum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quae non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae liber-
- 4 tatem opprimeret populi. hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et maior quam

privatus existimabatur: multos enim liberalitate devin-
 xerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. qua 5
 re fiebat ut omnium oculos, quotienscumque in publi-
 cum prodisset, ad se converteret neque ei par quis-
 quam in civitate poneretur. itaque non solum spem
 in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod
 et obesse plurimum et prodesse poterat. aspergebatur 6
 etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dice-
 batur (quod nefas erat more Atheniensium) idque non
 ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existi-
 mabatur.

Hoc crimine in contione ab inimicis compella- 4
 batur. sed instabat tempus ad bellum proficiscendi.
 id ille intuens neque ignorans civium suorum con-
 suetudinem postulabat, si quid de se agi vellent, potius
 de praesente quaestio haberetur, quam absens invidiae
 crimine accusaretur. inimici vero eius quiescendum 2
 in praesenti, quia noceri *ei* non posse intellegebant,
 et illud tempus exspectandum decreverunt, quo *classis*
 exisset, ut absentem aggrederentur, itaque fecerunt.
 nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, 3
 absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. qua
 de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus
 esset, ut domum ad causam dicendam rediret, esset-
 que in magna spe provinciae bene administrandae,
 non parere noluit et in triremem, quae ad eum erat
 deportandum missa, ascendit. hac Thurios in Italiam 4
 pervectus, multa secum reputans de immoderata ci-
 vium suorum licentia crudelitateque erga nobiles, uti-
 lissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam
 se ab custodibus subduxit et inde primum Elidem,
 dein Thebas venit. postquam autem se capitis dam- 5
 natum bonis publicatis audivit, et, id quod *numquam*
antea usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo
 coactos ut se devoverent, eiusque devotionis quo testa-
 tior esset memoria, exemplum in pila lapidea incisum
 esse positum in publico, Lacedaemonem demigravit.

- 6 ibi, ut ipse praedicare consuerat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, qui eidem hostes essent civitati: nam cum intellegerent se plurimum prodesse posse rei publicae, ex ea eiecisse plusque
7 irae suae quam utilitati communi paruisse. itaque huius consilio Lacedaemonii cum Perse rege amicitiam fecerunt, dein Deceleam in Attica munierunt praesidioque ibi perpetuo posito in obsidione Athenas tenuerunt. eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium. quo facto multo superiores bello esse coeperunt.
- 5 Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti quam timore ab eo alienati. nam cum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret. itaque tempus eius interficiundi quaerere in-
2 stituerunt. id Alcibiades diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim cum animum attendisset ad cavendum. itaque ad Tissaphernem, praefectum regis Darii, se contulit.
3 cuius cum in intimam amicitiam pervenisset et Atheniensium male gestis in Sicilia rebus opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret, initio cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur et de reditu suo facit mentionem. is erat enim eodem quo Alcibiades sensu, populi potentiae non amicus et optimatum fautor.
4 ab hoc destitutus primum per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur praetorque fit apud Samum, post suffragante Theramene populi scito restituitur parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasy-
5 bulo et Theramene. horum in imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. victi enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus navalibus, in quibus ducentas naves triremes amiserant,

quae captae in hostium venerant potestatem. Alci- 6
 biades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespon-
 tum, multas praeterea urbes Graecas, quae in ora sitae
 sunt Thraeciae, quarum expugnarant complures, in eis
 Byzantium, neque minus multas consilio ad amicitiam
 adiunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. ita 7
 praeda onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis
 Athenas venerunt.

His cum obviam universa civitas in Piraeum de- 6
 scendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Al-
 cibiadis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, proinde
 ac si solus advenisset. sic enim populo erat persua- 2
 sum, et adversas superiores et praesentes secundas
 res accidisse eius opera. itaque et *exercitum in* Sicilia
 amissum et Lacedaemoniorum victorias culpaе suae
 tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent.
 neque id sine causa arbitrari videbantur. nam post-
 quam exercitui praeesse coeperat, neque terra neque
 mari hostes pares esse potuerant. hic ut e navi egres- 3
 sus est, quamquam Theramenes et Thrasybulus eisdem
 rebus praefuerant simulque venerant in Piraeum, tamen
 unum omnes illum prosequabantur, et, id quod num-
 quam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, co-
 ronae laureis taeniisque vulgo donabatur. ille lacrimans
 talem benivolentiam civium suorum accipiebat, remi-
 niscens pristini temporis acerbiter. postquam *in* 4
 astu venit, contione advocata sic verba fecit, ut nemo
 tam ferus fuerit, quin eius casui illacrimarit inimi-
 cumque iis se ostenderit, quorum opera patria pulsus
 fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse qui
 tum flebat, eum sacrilegii damnasset. restituta ergo 5
 huic sunt publice bona, eidemque illi Eumolpidae
 sacerdotes rursus resacrare sunt coacti, qui eum de-
 voverant, pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta,
 in mare praecipitatae.

Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna. 7
 nam cum ei omnes essent honores decreti totaque res

- publica domi bellicae tradita, ut unius arbitrio gereretur, et ipse postulasset ut duo sibi collegae darentur, Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset, classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit:
- 2 nihil enim eum non efficere posse ducebant. ex quo fiebat ut omnia minus prospere gesta culpa tribuerent, cum aut eum neglegenter aut malitiose fecisse loquerentur, sicut tum accidit: nam corruptum a rege
- 3 capere Cymen noluisse arguebant. itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis: timebatur enim non minus quam diligebatur, ne secunda fortuna magnisque opibus elatus tyrannidem concupisceret. quibus rebus factum est ut absenti magistratum abrogarent et alium in eius locum
- 4 substituerent. id ille ut audivit, domum reverti noluit et se Pactyen contulit ibique tria castella communiit, Ornos, Bizanthen, Neontichos, manuque collecta primus Graecae civitatis in Thraeciam introiit, gloriosius existimans barbarorum praeda locupletari quam
- 5 Graiorum. qua ex re creverat cum fama tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraeciae pepererat.
- 8 Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. nam cum apud Aegos flumen Philocles, praetor Atheniensium, classem constituisset suam neque longe abesset Lysander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis praeter arma et naves nihil erat
- 2 super, Alcibiades ad exercitum venit Atheniensium ibique praesente vulgo agere coepit: si veilent, se coacturum Lysandrum dimicare aut pacem petere [spondit]; Lacedaemonios eo nolle classe configere, quod
- 3 pedestribus copiis plus quam navibus valerent; sibi autem esse facile Seuthem, regem Thraecum, adducere ut eum terra depelleret: quo facto necessario aut classe

conflicturum aut bellum compositurum. id etsi vere 4
dictum Philocles animadvertibat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat se Alcibiade recepto nullius momenti apud exercitum futurum et, si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore, contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum. ab hoc discedens Alcibiades 5
'quoniam' inquit 'victoriae patriae repugnans, illud moneo, ne iuxta hostem castra habeas nautica: periculum est enim, ne immodestia militum vestrorum occasio detur Lysandro vestri opprimendi exercitus'. neque 6
ea res illum fefellit. nam Lysander, cum per speculatores comperisset vulgum Atheniensium in terram praedatum exisse navesque paene inanes relictas, tempus rei gerendae non dimisit eoque impetu bellum totum delevit.

At Alcibiades, victis Atheniensibus non satis tuta 9
eadem loca sibi arbitrans, penitus in Thraeciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam oculi posse. falso. nam Thraeces, postquam 2
eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias fecerunt eaque quae apportarat abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. ille cernens nullum locum sibi 3
tutum in Graecia propter potentiam Lacedaemoniorum ad Pharnabazum in Asiam transiit, quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. namque ei Grynium dederat, in Phrygia castrum, ex quo quinquagena talenta vectigalis capiebat. qua fortuna Alcibiades non erat contentus neque 4
Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. sed videbat id sine rege Perse non posse 5
fieri, ideoque eum amicum sibi cupiebat adiungi neque dubitabat facile se consecuturum, si modo eius conveniendi habuisset potestatem. nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare Lacedaemoniis adiuvantibus sciebat: id si aperuisset, magnam se initurum gratiam videbat.

- 10 Hoc cum moliretur peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserant, qui eum certiores facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset: quare, si suas res
2 gestas manere vellet, illum persequeretur. his Laco rebus commotus statuit accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. huic ergo renuntiat quae regi cum Lacedaemoniis convenissent, nisi Alcibiadem vivum aut
3 mortuum sibi tradidisset. non tulit hoc satrapes et violare clementiam quam regis opes minui maluit. itaque misit Susamithren et Bagaeum ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygia iterque ad
4 regem compararet. missi clam vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium ut eum interficiant. illi cum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eaque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu su-
5 perari posse diffidebant. ille autem ut sonitu flammae est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui numquam discedere voluerat. hunc sequi se iubet et id quod in praesentia vestimentorum fuit arripit. his in ignem coniectis
6 flammae vim transiit. quem ut barbari incendium effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt caputque eius ad Pharnabazum rettulerunt. at mulier, quae cum eo vivere consue-
rat, muliebri sua veste con-
tactum aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus diem obiit supremum.
- 11 Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi hystorici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui eiusdem aetatis fuit, Theopompus, post aliquanto natus, et Timaeus: qui quidem duo maledicentissimi nescio
2 quo modo in illo uno laudando consentiunt. namque

ea, quae supra scripsimus, de eo praedicarunt atque hoc amplius: cum Athenis, splendidissima civitate, natus esset, omnes splendore ac dignitate superasse vitae; postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo 3 studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset aequiperare (omnes enim Boeoti magis firmitati corporis quam ingenii acumini serviunt); eundem apud Lacedaemonios, quorum moribus summa 4 virtus in patientia ponebatur, sic duritiae se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedaemonios vinceret; fuisse apud Thraecas, homines vinolentos rebusque veneriis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse; venisse ad Persas, apud quos summa laus 5 esset fortiter venari, luxuriose vivere: horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. quibus rebus effecisse ut, apud quos 6 cumque esset, princeps poneretur habereturque carissimus. sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

VIII. THRASYBULUS.

Thrasybulus, Lyci filius, Atheniensis. si per se 1 virtus sine fortuna ponderanda est, dubito an hunc primum omnium ponam. illud sine dubio: neminem huic praefero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. nam quod multi voluerunt paucique 2 potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, huic contigit ut a triginta oppressam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret. sed nescio quo modo, cum eum 3 nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate praecurrerunt. primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc: quae ille universa naturali quodam bono fecit lucri. sed 4 illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna, quod in proelii concursu abit res a consilio ad vices rerum virtutemque pugnantium. ita-

que iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat seque his plus valuisse vere
5 potest praedicare. *verum* illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. nam cum triginta tyranni praepositi a Lacedaemoniis servitute oppres-
sas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, partim patria expulissent partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se di-
visissent, non solum princeps, sed etiam solus initio bellum iis indixit.

2 Hic enim cum Phylen confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum triginta de suis. hoc initium fuit salutis Atti-
2 corum, hoc robur libertatis clarissimae civitatis. neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis atque eius solitudo. quae quidem res et [illis] contemnentibus perniciiei et [huic] despecto saluti fuit: etenim illos segnes ad persequendum, hos autem tem-
3 pore ad comparandum dato fecit robustiores. quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet, nihil in bello oportere contemni, neque sine causa
4 dicitur matrem timidi flere non solere. neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes: nam iam [tum] illis temporibus fortius boni pro libertate lo-
5 quebantur quam pugnabant. hinc in Piraeum transiit Munichiamque munivit. hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti, ab eaque turpiter repulsi protinus in
6 urbem armis impedimentisque amissis refugerunt. usus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine. nam cedentes violari vetuit (cives enim civibus parcere aequum censebat), neque quisquam est vulne-
ratus nisi qui prior impugnare voluit. neminem iacentem veste spoliavit, nil attigit nisi arma, quorum in-
7 digebat, quaeque ad victum pertinebant. in secundo proelio cecidit Critias, dux tyrannorum, cum quidem adversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

3 Hoc deiecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex

Lacedaemoniorum. is inter Thrasybulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his condicionibus: ne qui praeter triginta tyrannos et decem, qui postea praetores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio neve bona publicarentur: rei publicae procuratio populo redderetur. praeclarum hoc 2 quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit, ne quis ante actarum rerum accusaretur neve multaretur, eamque illi oblivionis appellarunt. neque vero hanc tantum 3 ferendam curavit, sed etiam ut valeret effecit. nam cum quidam ex iis, qui simul cum eo in exilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat publice, prohibuit et id quod pollicitus erat praestitit.

Huic pro tantis meritis honoris *causa* corona a 4 populo data est, facta duabus virgulis oleagineis. quam quod amor civium et non vis expresserat, nullam habuit invidiam magnaque fuit gloria. bene ergo Pit- 2 tacus ille, qui *in* septem sapientum numero est habitus, cum Mytilenaei multa milia iugerum agri ei muneri darent, 'nolite, oro vos,' inquit 'id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. quare ex istis nolo amplius quam centum iugera, quae et meam animi aequitatem et vestram voluntatem indicent.' nam parva munera diutina, locupletia non propria esse consuerunt. illa igitur corona contentus 3 Thrasybulus neque amplius requisivit neque quemquam honore se antecessisse existimavit. hic sequenti 4 tempore, cum praetor classem ad Ciliciam appulisset neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris ex oppido noctu eruptione facta in tabernaculo interfectus est.

IX. CONON.

- 1 Conon Atheniensis Peloponnesio bello accessit ad rem publicam, in eoque eius opera magni fuit. nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit et praefectus classis magnas mari *res* gessit. quas ob causas praecipuus ei honos habitus est. namque omnibus unus insulis praefuit, in qua potestate Pheras cepit,
- 2 coloniam Lacedaemoniorum. fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, cum apud Aegos flumen copiae Atheniensium ab Lysandro sunt devictae. sed tum afuit, eoque peius res administrata est: nam et prudens
- 3 rei militaris et diligens erat imperator. itaque nemini erat iis temporibus dubium, si affuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.
- 2 Rebus autem afflictis, cum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapem Ioniae et Lydiae eundemquem generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit
- 2 periculis. nam cum Lacedaemonii Atheniensibus devictis in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsus a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat et cum Lacedaemoniis coierat societatem, hunc adversus Pharnabazum habitus est imperator, re quidem vera exercitui praefuit Conon
- 3 eiusque omnia arbitrio gesta sunt. hic multum ducem summum Agesilaum impedivit saepeque eius consiliis obstitit, neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse
- 4 erepturum. qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Boeoti et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilo setius apud praefectos regis versabatur iisque omnibus magno erat usui.

Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Ar- 3
 taxerxi quam ceteris erat apertum: multis enim
 magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio
 non maneret, valebat. neque id erat mirandum, si non
 facile ad credendum adducebatur, reminiscens eius se
 opera Cyrum fratrem superasse. huius accusandi 2
 gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus postea-
 quam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum,
 qui secundum gradum imperii tenebat, Tithrausten
 accessit seque ostendit cum rege colloqui velle. huic 3
 ille 'nulla' inquit 'mora est, sed tu delibera, utrum
 colloqui malis an per litteras agere quae cogitas. ne-
 cesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te
 regem [quod *πρὸς κύνην* illi vocant] (nemo enim
 sine hoc admittitur). hoc si tibi grave est, per me
 nihilo setius editis mandatis conficies quod studes.'
 tum Conon 'mihi vero' inquit 'non est grave quemvis 4
 honorem habere regi, sed vereor ne civitati meae sit
 opprobrio, si, cum ex ea sim profectus, quae ceteris
 gentibus imperare consuerit, potius barbarorum quam
 illius more fungar.' itaque quae volebat huic scripta
 tradidit.

Quibus cognitis rex tantum auctoritate eius mo- 4
 tus est, ut et Tissaphernem hostem iudicaret et La-
 cedaemonios bello persequi iusserit et ei permiserit
 quem vellet eligere ad dispensandam pecuniam. id
 arbitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius,
 qui optime suos nosse deberet, sed se suadere Phar-
 nabazo id negotii daret. hinc magnis muneribus do- 2
 natus ad mare est missus, ut Cypriis et Phoenicibus
 ceterisque maritimis civitatibus naves longas impe-
 raret classemque, qua proxima aestate mare tueri
 posset, compararet, dato adiutore Pharnabazo, sicut
 ipse voluerat. id ut Lacedaemoniis est nuntiatum, 3
 non sine cura rem administrant, quod maius bellum
 imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum
 contenderent. nam ducem fortem *et* prudentem regiis

- opibus praefuturum ac secum dimicaturum videbant, quem neque consilio neque copiis superare possent.
- 4 hac mente magnam contrahunt classem: proficiscuntur Pisandro duce. hos Conon apud Cnidum adortus magno proelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. qua victoria non solum Athenae, sed [etiam] cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit, muros dirutos a Lysandro utrosque, et Piraei et Athenarum, reficiendos curat pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.
- 5 Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda quam in adversa esset fortuna. nam classe Peloponnesiorum devicta, cum ultum se iniurias patriae putaret, plura concupivit quam efficere potuit. neque tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius patriae opes augeri quam regis maluit. nam cum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset non solum inter barbaros, sed etiam omnes Graeciae civitates, clam dare operam coepit, ut Ioniam et
- 3 Aeoliam restitueret Atheniensibus. id cum minus diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus praeerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle magna de re. huius nuntio parens cum venisset, in vincla coniectus est, in quibus aliquamdiu fuit.
- 4 inde nonnulli eum ad regem abductum ibique eum perisse scriptum reliquerunt. contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit: illud addubitat, utrum Tiribazo sciente an imprudente sit factum.
-

X. DION.

Dion, Hipparini filius, Syracusanus, nobili genere 1
 natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum.
 namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis,
 habuit in matrimonio, ex qua duos filios, Hipparinum
 et Nisaeum, procreavit totidemque filias, nomine So-
 phrosynen et Areten, quarum priorem Dionysio filio,
 eidem cui regnum reliquit, nuptum dedit, alteram,
 Areten, Dioni. Dion autem praeter generosam pro- 2
 pinquitatem nobilemque maiorum famam multa alia
 ab natura habuit bona, in eis ingenium docile, come,
 aptum ad artes optimas, magnam corporis dignitatem,
 quae non minimum commendat, magnas praeterea
 divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus
 auxerat. erat intimus Dionysio priori, neque minus 3
 propter mores quam affinitatem. namque etsi Dio-
 nysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum propter
 necessitudinem, magis etiam suorum causa studebat.
 aderat in magnis rebus, eiusque consilio multum mo-
 vebatur tyrannus, nisi qua in re maior ipsius cupi-
 ditas intercesserat. legationes vero omnes, quae essent 4
 illustriores, per Dionem administrabantur: quas quidem
 ille diligenter obeundo, fideliter administrando crude-
 lissimum nomen tyranni sua humanitate leniebat. hunc 5
 a Dionysio missum Karthaginienses sic suspexerunt,
 ut neminem umquam Graeca lingua loquentem magis
 sint admirati.

Neque vero haec Dionysium fugiebant: nam quanto 2
 esset sibi ornamento, sentiebat. quo fiebat ut uni
 huic maxime indulgeret neque eum secus diligeret ac
 filium: qui quidem, cum Platonem Tarentum venisse 2
 fama in Siciliam esset perlata, adulescenti negare non
 potuerit, quin eum arcesseret, cum Dion eius audiendi
 cupiditate flagraret. dedit ergo huic veniam magna-
 que eum ambitione Syracusas perduxit. quem Dion 3
 adeo admiratus est atque adamavit, ut se ei totum

traderet. neque vero minus ipse Plato delectatus est Dione. itaque cum a tyranno crudeliter violatus esset, quippe qui eum venumdari iussisset, tamen eodem
 4 rediit eiusdem Dionis precibus adductus. interim in morbum incidit Dionysius. quo cum gravius conflictaretur, quaesivit a medicis Dion, quem ad modum se haberet, simulque ab iis petiit, si forte *in* maiore esset periculo, ut sibi faterentur: nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno, quod sororis suae filios ex illo natos partem regni putabat debere habere.
 5 id medici non tacuerunt et ad Dionysium filium sermonem rettulerunt. quo ille commotus, ne agendi esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. hoc aeger sumpto sopitus diem obiit supremum.

3 Tale initium fuit Dionis et Dionysii simultatis, eaque multis rebus aucta est. sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. *sicut*, cum Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret et eius consiliis uteretur, ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari,
 2 morem ei gessit. eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno quam tyrannidi. sed de hoc in eo libro plura sunt exposita, qui de historicis Graecis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei persuaserit tyrannidis facere finem libertatemque reddere Syracusanis. a qua voluntate Philisti consilio deterritus aliquanto crudelior esse coepit.

4 Qui quidem cum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi, verens ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deheretur, ostendens se id utriusque facere causa, ne, cum inter se timerent, alteruter alterum praeoccuparet.
 2 id cum factum multi indignarentur magnaeque esset invidiae tyranno, Dionysius omnia, quae moveri po-

terant Dionis, in naves imposuit ad eumque misit. sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suae salutis fecisse causa. postea vero quam 3
 audivit eum in Peloponneso manum comparare sibi-
 que bellum facere conari, Areten, Dionis uxorem, alii
 nuptum dedit filiumque eius sic educari iussit, ut in-
 dulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. nam 4
 puero prius quam pubes esset scorta adducebantur,
 vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio
 relinquebatur. is usque eo vitae statum commutatum 5
 ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater
 (namque appositi erant custodes, qui eum a pristino
 victu deducerent), ut se de superiore parte aedium
 deiecerit atque ita interierit. sed illuc revertor.

Postquam Corinthum pervenit Dion et eodem 5
 perfugit Heraclides ab eodem expulsus Dionysio, qui
 praefectus fuerat equitum, omni ratione bellum com-
 parare coeperunt. sed non multum proficiebant, quod 2
 multorum annorum tyrannis magnarum opum puta-
 batur: quam ob causam pauci ad societatem periculi
 perducebantur. sed Dion, fretus non tam suis copiis 3
 quam odio tyranni, maximo animo duabus onerariis
 navibus quinquaginta annorum imperium, munitum
 quingentis longis navibus, decem equitum centumque
 peditum milibus, profectus oppugnatum, quod omni-
 bus gentibus admirabile est visum, adeo facile per-
 culit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat,
 Syracusas introierit. ex quo intellegi potest nullum
 esse imperium tutum nisi benivolentia munitum. eo 4
 tempore aberat Dionysius et in Italia classem oppe-
 riebat adversariorum, ratus neminem sine magnis
 copiis ad se venturum. quae res eum fefellit. nam 5
 Dion iis ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate,
 regiones spiritus repressit totiusque eius partis Siciliae
 potitus est, quae sub Dionysii fuerat potestate, pari-
 que modo urbis Syracusarum praeter arcem et in-
 sulam adiunctam oppido, eoque rem perduxit, ut 6

talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat. Dion***

- 6 Has tam prosperas tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio, quod fortuna sua mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere est
- 2 adorta. primum in filio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit. nam cum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit gravissimum parens
- 3 vulnus morte filii. deinde orta dissensio est inter eum et Heraclidem, qui, quod ei principatum non concedebat, factionem comparavit. neque is minus valebat apud optimates, quorum consensu praeerat classi, cum
- 4 Dion exercitum pedestrem teneret. non tulit hoc animo aequo Dion, et versum illum Homeri rettulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est: non posse bene geri rem publicam multorum imperiis. quod dictum magna invidia consecuta est: namque aperuisse videbatur omnia in sua potestate esse velle.
- 5 hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque, cum Syracusas venisset, interficiendum curavit.
- 7 Quod factum omnibus maximum timorem iniecit: nemo enim illo interfecto se tutum putabat. ille autem adversario remoto licentius eorum bona, quos sciebat
- 2 adversus se sensisse, militibus dispertivit. quibus divisus cum cottidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia deesse coepit, neque, quo manus porrigeret, suppetebat nisi in amicorum possessiones. id eius modi erat, ut, cum milites reconciliasset, amitteret
- 3 optimates. quarum rerum cura angebatur et insuetus male audiendi non animo aequo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paulo ante in caelum fuerat elatus laudibus. vulgus autem offensa in eum militum voluntate liberius loquebatur et tyrannum non ferendum dictitabat.

Haec ille intuens cum quem ad modum sedaret 8
nesciret et quorsum evaderent timeret, Callicrates
quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Pello-
ponneso in Siciliam venerat, homo et callidus et ad
fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adiit ad
Dionem et ait: eum magno in periculo esse propter 2
offensionem populi et odium militum, quod nullo modo
evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui
se simularet illi inimicum. quem si invenisset idoneum,
facile omnium animos cogniturum adversariosque sub-
laturum, quod inimici eius dissidenti suos sensus aper-
turi forent. tali consilio probato excepit has partes 3
ipse Callicrates et se armat imprudentia Dionis. ad
eum interficiendum socios conquirat, adversarios eius
convenit, coniuratione confirmat. res, multis consciis 4
quae ageretur, elata defertur ad Aristomachen, sororem
Dionis, uxoremque Areten. illae timore perterritae
conveniunt, cuius de periculo timebant. at ille negat
a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa, quae ageren-
tur, fieri praecepto suo. mulieres nihilo setius Calli- 5
cratem in aedem Proserpinae deducunt ac iurare cogunt,
nihil ab illo periculi fore Dioni. ille hac religione
non modo non est deterritus, sed ad maturandum con-
citatus est, verens ne prius consilium aperiretur suum,
quam cogitata perfecisset.

Hac mente proximo die festo, cum a conventu 9
se remotum Dion domi teneret atque in conclavi edito
recubisset, consciis facinoris loca munitiora oppidi
tradit, domum custodiis saepit, a foribus qui non
discedant, certos praeficit, navem triremem armatis 2
ornat Philostratoque, fratri suo, tradit eamque in
portu agitare iubet, ut si exercere remiges vellet, co-
gitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet,
qua aufugeret ad salutem. suorum autem e numero 3
Zacynthios adulescentes quosdam eligit cum audacis-
simos tum viribus maximis, iisque dat negotium, ad
Dionem eant inermes, sic ut conveniendi eius gratia

- viderentur venire. ii propter notitiam sunt intromissi.
4 at illius ut limen intrarant, foribus obseratis in lecto
cubantem invadunt, colligant: fit strepitus, adeo ut
5 exaudiri posset foris. hic, sicut ante saepe dictum
est, quam invisa sit singularis potentia et miseranda
vita, qui se metui quam amari malunt, cuivis facile
6 intellectu fuit. namque illi ipsi custodes, si prompta
fuissent voluntate, foribus effractis servare eum po-
tuissent, quoad illi inermes telum foris flagitantes
vivum tenebant. cui cum succurreret nemo, Lyco
quidam Syracusanus per fenestram gladium dedit, quo
Dion interfectus est.
- 10 Confecta caede, cum multitudo visendi gratia in-
troisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur.
nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi
concurrerant, quibus tale facinus displicebat. ii falsa
suspicionem ducti immerentes ut sceleratos occidunt.
2 huius de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi
mutata est voluntas. nam qui vivum eum tyrannum
vocitarant, eidem liberatorem patriae tyrannique ex-
pulsorem praedicabant. sic subito misericordia odio
successerat, ut eum suo sanguine ab Acherunte, si
3 possent, cuperent redimere. itaque in urbe celebra-
rimo loco, elatus publice, sepulcri monumento donatus
est. diem obiit circiter annos quinquaginta natus,
quartum post annum, quam ex Peloponneso in Sici-
liam redierat.
-

XI. IPHICRATES.

- 1 Iphicrates Atheniensis non tam magnitudine re-
rum gestarum quam disciplina militari nobilitatus est.
fuit enim talis dux, ut non solum aetatis suae cum
primis compararetur, sed ne de maioribus natu quidem
2 quisquam anteponeretur. multum vero in bello est
versatus, saepe exercitibus praefuit, nusquam culpa

male rem gessit, semper consilio vicit tantumque eo
 valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit,
 partim meliora fecerit. namque ille pedestria arma 3
 mutavit. cum ante illum imperatorem maximis clipeis,
 brevibus hastis, minutis gladiis uterentur, ille e con- 4
 trario peltam pro parma fecit (a quo postea peltastae
 pedites *appellati sunt, qui antea hoplitae* appellabantur),
 ut ad motus concursusque essent leviores, hastae mo-
 dum duplicavit, gladios longiores fecit. idem genus
 loricarum *novum instituit* et pro sertis atque aëneis
 linteas dedit. quo facto expeditiores milites reddidit:
 nam pondere detracto, quod aequae corpus tegeret et
 leve esset, curavit.

Bellum cum Thraecibus gessit, Seuthem, socium 2
 Atheniensium, in regnum restituit. apud Corinthum
 tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae umquam
 in Graecia neque exercitatiores copiae neque magis
 dicto audientes fuerint duci, in eamque consuetudinem 2
 adduxit, ut, cum proelii signum ab imperatore esset
 datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut
 singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur.
 hoc exercitu moram Lacedaemoniorum interfecit, quod 3
 maxime tota celebratum est Graecia. iterum eodem
 bello omnes copias eorum fugavit, quo facto magnam
 adeptus est gloriam. cum Artaxerxes Aegyptio regi 4
 bellum inferre voluit, Iphicraten ab Atheniensibus
 ducem petivit, quem praeficeret exercitui conducticio,
 cuius numerus duodecim milium fuit. quem quidem
 sic omni disciplina militari erudit, ut, quem ad mo-
 dum quondam Fabiani milites Romae [*appellati sunt*],
 sic Iphicratenses apud Graecos in summa laude fuerint.
 idem subsidio Lacedaemoniis profectus Epaminondae 5
 retardavit impetus. nam nisi eius adventus appropin-
 quasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam
 captam incendio delessent.

Fuit autem et animo magno et corpore impera- 3
 toriaque forma, ut ipso aspectu cuivis iniceret admi-

- 2 rationem sui, sed in labore nimis remissus parumque
 patiens, ut Theopompus memoriae prodidit, bonus
 vero civis fideque magna. quod cum in aliis rebus
 declaravit, tum maxime in Amyntae Macedonis liberis
 tuendis. namque Eurydice, mater Perdiccae et Phi-
 lippi, cum his duobus pueris Amynta mortuo ad Iphi-
 3 craten confugit eiusque opibus defensa est. vixit ad
 senectutem placatis in se suorum civium animis. cau-
 sam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum Ti-
 4 motheo, eoque iudicio est absolutus. Menesthea filium
 reliquit ex Thraessa natum, Coti regis filia. is cum
 interrogaretur, utrum pluris, patrem matremne, fa-
 ceret, 'matrem' inquit. id cum omnibus mirum vide-
 retur, at ille 'merito' inquit 'facto: nam pater, quan-
 tum in se fuit, Thraecem me genuit, contra ea mater
 Atheniensem.'

XII. CHABRIAS.

- 1 Chabrias Atheniensis. hic quoque in summis ha-
 bitus est ducibus resque multas memoria dignas gessit.
 sed ex iis elucet maxime inventum eius in proelio,
 quod apud Thebas fecit, cum Boeotis subsidio venisset.
 2 namque in eo victoria fidentem summum ducem Age-
 silaum, fugatis iam ab eo conducticiis catervis, *eo*
frustratus est, quod reliquam phalangem loco vetuit
 cedere obnixoque genu scuto, proiecta hasta impetum
 excipere hostium docuit. id novum Agesilaus contuens
 progredi non est ausus suosque iam incurrentes tuba
 3 revocavit. hoc usque eo tota Graecia fama celebra-
 tum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri
 voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro con-
 stituta est. ex quo factum est ut postea athletae ceteri-
 que artifices iis statibus *in* statuis ponendis uterentur,
 quibus victoriam essent adepti.
 2 Chabrias autem multa in Europa bella admini-

stravit, cum dux Atheniensium esset; in Aegypto sua sponte gessit: nam Nectenebin adiutum profectus regnum ei constituit. fecit idem Cypri, sed publice 2 ab Atheniensibus Euagorae adiutor datus, neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret: qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum 3 est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Agesilaus, rex eorum, faciebat. id intuens Chabrias, cum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus Aegyptiae classi praefuit, pedestribus copiis Agesilaus.

Tum praefecti regis Persae legatos miserunt Athenas 3 questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabriae praestituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt. hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. non enim libenter erat ante oculos 2 suorum civium, quod et vivebat laute et indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. est enim hoc commune vitium magnis liberisque 3 civitatibus, ut invidia gloriae comes sit et libenter de iis detrahant, quos eminere videant altius, neque animo aequo pauperes alienam opulentiam intueantur. itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed 4 omnes fere principes fecerunt idem, quod tantum se ab invidia putabant afuturos, quantum a conspectu suorum recesserint. itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thraecia, Timotheus Lesbi, Chares Sigei, dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

Chabrias autem periit bello sociali tali modo. 4 oppugnabant Athenienses Chium. erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant,

auctoritate anteibat, eumque magis milites quam qui
 2 praeerant suspiciebant. quae res ei maturavit mortem. nam dum primus studet portum intrare gubernatoremque iubet eo derigere navem, ipse sibi perniciiei fuit: cum enim eo penetrasset, ceterae non sunt secutae. quo facto circumfusus hostium concursu cum fortissime pugnaret, navis rostro percussa coepit sidere.
 3 hinc refugere cum posset, si se in mare deiecisset, quod suberat classis Atheniensium, quae exciperet natantes, perire maluit quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. at ille, praestare honestam mortem existimans turpi vitae, comminus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII. TIMOTHEUS.

1 Timotheus, Cononis filius, Atheniensis, hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus: fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus neque minus civitatis regendae. multa huius sunt praeclare facta, sed haec maxime illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit. Samum cepit: in quo *opido* oppugnando superiore bello Athenienses mille et ducenta talenta consumpserant, id ille sine ulla publica impensa populo restituit. [adversus Cotum bella gessit ab eoque [mille et] ducenta talenta praedae in publicum rettulit. Cyzicum obsidione liberavit. Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est, a quo cum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit quam id sumere, cuius partem domum suam *quisque* ferre posset. itaque accepit Crithoten et Sestum.]
 2 Idem classi praefectus circumvehens Peloponnesum, Laconicen populatus, classem eorum fugavit, Corcyram sub imperium Atheniensium redegit socios-

que dein adiunxit Epirotas [Athamanas, Chaonas] omnes-
 que eas gentes, quae mare illud adiacent. quo facto 2
 Lacedaemonii de diutina contentione destiterunt et
 sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum
 concesserunt, pacemque iis legibus constituerunt, ut
 Athenienses mari duces essent. quae victoria tantae
 fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice
 sint factae eique deae pulvinar sit institutum. cuius 3
 laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam
 in foro posuerunt. qui honos huic uni ante id tempus
 contigit, ut, cum patri populus statuam posuisset,
 filio quoque daret. sic iuxta posita recens filii vete-
 rem patris renovavit memoriam.

Hic cum esset magno natu et magistratus gerere 3
 desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti.
 defecerat Samus, descierat Hellespontus, Philippus iam
 tum valens multa moliebatur: cui oppositus Chares
 cum esset, non satis in eo praesidii putabatur. fit 2
 Menestheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei,
 et ut ad bellum proficiscatur decernitur. huic in con-
 silium dantur viri duo usu sapientiaque praestantes
 [quorum consilio uteretur], pater et socer, quod in
 his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset per
 eos amissa posse recuperari. ii cum Samum profecti 3
 essent et eodem Chares illorum adventu cognito cum
 suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum
 videretur, accidit, cum ad insulam appropinquarent,
 ut magna tempestas oreretur: quam evitare duo ve-
 teres imperatores utile arbitrati suam classem sup-
 presserunt. at ille temeraria usus ratione non cessit 4
 maiorum natu auctoritati, velut in sua manu esset
 fortuna. quo contenderat, pervenit, eodemque ut se-
 querentur, ad Timotheum et Iphicraten nuntium misit.
 hinc male re gesta, compluribus amissis navibus eo,
 unde erat profectus, se recepit litterasque Athenas
 publice misit, sibi proclive fuisse Samum capere, nisi
 a Timotheo et Iphicrate desertus esset. populus acer, 5

susplicax ob eamque rem mobilis, adversarius, invidus (etenim potentia in crimen vocabatur) domum revocat: accusantur proditiōis. hoc iudicio damnatur Timotheus lisque eius aestimatur centum talentis. ille odio ingratae civitatis exactus Chalcidem se contulit.

- 4 Huius post mortem cum populum iudicii sui paeniteret, multae novem partes detraxit et decem talenta Cononem, filium eius, ad muri quandam partem reficiendam iussit dare. in quo fortunae varietas est animadversa. nam quos avus [Conon] muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos cum summa ignominia familiae ex sua re familiari reficere coactus
- 2 est. Timothei autem moderatae sapientisque vitae cum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile conici poterit, quam carus suis fuerit. cum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Iason, tyrannus Thessaliae, qui illo tempore fuit omnium
- 3 potentissimus. hic cum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire quam Timotheo de fama dimicanti deesse. hunc adversus tamen Timotheus postea populi iussu bellum gessit: patriae *enim* sanctiora iura quam hospitii esse duxit.
- 4 Haec extrema fuit aetas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriae, Timothei, neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.
- 5 Venio nunc ad fortissimum virum maximique consilii omnium barbarorum, exceptis duobus Karthaginiensibus, Hamilcare et Hannibale. de quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt eius gesta pleraque et ea, quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tum omnes superabat, acciderunt: quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt.
-

XIV. DATAMES.

Datames, patre Camisare, natione Care, matre 1
 Scythissa natus, primum militum *in* numero fuit apud
 Artaxerxen eorum, qui regiam tuebantur. pater eius
 Camisares, quod et manu fortis et bello strenuus et
 regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provin-
 ciam partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam in-
 colunt Leucosyri. Datames militare munus fungens 2
 primum, qualis esset, aperuit in bello, quod rex ad-
 versus Cadusios gessit. namque hic magni fuit eius
 opera. quo factum est, cum in eo bello cecidisset
 Camisares, *ut* paterna ei traderetur provincia.

Pari se virtute postea praeuit, cum Autophro- 2
 dates iussu regis bello persequeretur eos qui defece-
 rant. namque huius opera hostes, cum castra iam
 intrassent, multis milibus regionum interfectis pro-
 fligati sunt exercitusque reliquus conservatus regis est:
 qua ex re maioribus rebus praeesse coepit. erat eo 2
 tempore Thuys dynastes Paphlagoniae, antiquo genere,
 ortus a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello
 a Patroclo interfectum ait. is regi dicto audiens non 3
 erat. quam ob causam bello eum persequi constituit
 eique rei praefecit Datamen, propinquum Paphlagonis:
 namque ex fratre et sorore erant nati. quam ob cau-
 sam Datames primum experiri voluit, ut sine armis
 propinquum ad officium reduceret. ad quem cum ve-
 nisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur
 insidias, paene interiit: nam Thuys eum clam inter-
 ficere voluit. erat mater cum Datame, amita Paphla- 4
 gonis. ea quid ageretur rescit filiumque monuit. ille 5
 fuga periculum evitavit bellumque indixit Thuyini. in
 quo cum ab Ariobarzane, praefecto Lydiae et Ioniae
 totiusque Phrygiae, desertus esset, nihilo segnius per-
 severavit vivumque Thuyin cepit cum uxore et liberis.

Cuius facti ne prius fama ad regem quam ipse 3
 perveniret, dedit operam. itaque omnibus insciis eo,

ubi erat rex, venit posteroque die Thuyn, hominem maximi corporis terribilique facie, quod et niger et capillo longo barbaque erat promissa, optima veste textit, quam satrapae regii gerere consuerant, ornavit etiam torque atque armillis aureis ceteroque regio
2 cultu; ipse agresti duplici amiculo circumdatus hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, ita vinctum ante se Thuynem agebat, ut si feram bestiam captam duceret.
3 quae cum omnes aspicerent propter novitatem ornatus ignotamque formam ob eamque rem magnus esset concursus, fuit nonnemo qui agnosceret Thuyn regique
4 nuntiaret. primo non accreditit itaque Pharnabazum misit exploratum. a quo ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magno opere delectatus cum facto tum ornatu, inprimis quod nobilis rex in
5 potestatem inopinanti venerat. itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum atque illos imperio esse iussit. postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

4 Hic cum maximo studio compararet exercitum Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege litterae sunt ei missae, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat: quae gens iacet supra Ciliciam, con-
2 finis Cappadociae. namque Aspis, saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexa-
3 bat et quae regi portarentur abripiebat. Datames etsi longe aberat ab iis regionibus et a maiore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. itaque cum paucis, sed viris fortibus navem conscendit, existimans, quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum quam paratum
4 quamvis magno exercitu. hac delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque iter faciens Taurum

transiit eoque quo studuerat venit. quaerit quibus locis sit Aspis: cognoscit haud longe abesse profectumque tum venatum. quem dum speculatur, adventus eius causa cognoscitur. Pisidas cum iis, quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. id 5 Datames ubi audivit, arma sumit, suos sequi iubet; ipse equo concitato ad hostem vehitur. quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem pertimescit atque a conatu resistendi deterritus sese deditit. hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

Haec dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, a 5 quanto bello ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipse reprehendit et nuntium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui diceret, ne ab exercitu discederet. hic priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim ducebant. qua celeritate cum magnam 2 benivolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris quam se omnes fieri videbant. quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. haec Pandantes, 3 gazae custos regiae, amicus Datami, perscripta ei mittit, in quibus docet eum *in* magno fore periculo, si quid illo imperante adversi in Aegypto accidisset. namque eam esse consuetudinem regiam, ut casus ad- 4 versos hominibus tribuant, secundos fortunae suae: quo fieri ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuntientur. illum hoc maiore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime oboediat, eos habeat inimicissimos. talibus ille litteris 5 cognitis, cum iam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat ea vere scripta, desciscere a rege constituit. neque tamen quicquam fecit, quod fide sua esset indignum. nam Mandrocleum Magnetem exercitui 6 praefecit; ipse cum suis in Cappadociam discedit coniunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans, qua voluntate esset in regem. clam cum Ariobarzane facit

amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

- 6 Sed haec propter hiemale tempus minus prospere procedebant. audit Pisidas quosdam copias adversus se parare. filium eo Arsidaeum cum exercitu mittit; cadit in proelio adulescens. proficiscitur eo pater non ita magna cum manu, celans, quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de male re gesta fama ad suos perveniret, ne cognita
2 filii morte animi debilitarentur militum. quo contenderat, pervenit iisque locis castra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset neque impediri, quominus ipse ad dimicandum manum haberet
3 expeditam. erat cum eo Mithrobarzanes, socer eius, praefectus equitum. is desperatis generi rebus ad hostes transfugit. id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset ab homine tam necessario se relictum, futurum ut ceteri *idem* consilium sequerentur;
4 itaque in vulgus edit suo iussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes: quare relinqui eum par non esse et omnes confestim sequi. quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, cum et
5 intra vallum et foris caederentur. hac re probata exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur, qui tantum quod ad hostes pervenerat, *cum* Datames signa
6 inferri iubet. Pisidae nova re commoti in opinionem adducuntur perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti maiori essent calamitati. primum eos adiuvantur. illi cum, quid ageretur aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum iis pugnare, ad quos transierant, ab iisque stare, quos reliquerant: quibus cum
7 neutri parcerent, celeriter sunt concisi. reliquos Pisidas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium
8 capit. tali consilio uno tempore et proditores percudit et hostes profligavit, et, quod ad perniciem suam

fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum neque celerius factum usquam legimus.

Ab hoc tamen viro Sisinas, maximo natu filius, 7
desciit ad regemque transiit et de defectione patris
detulit. quo nuntio Artaxerxes commotus, quod in-
tellegebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium
esse, qui et prius cogitare quam conari consuesset *et*,
cum cogitasset, facere auderet, Autophrodatem in Cap-
padociam mittit. hic ne intrare posset, saltum, in 2
quo Ciliciae portae sunt sitae, Datames praeoccupare
studuit. sed tam subito copias contrahere non po- 3
tuit. a qua re depulsus cum ea manu, quam con-
traxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur
ab hostibus neque praeteriret adversarius, quin an-
cipitibus locis premeretur, et, si dimicare vellet, non
multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

Haec etsi Autophrodates videbat, tamen statim 8
maluit congredi quam cum tantis copiis refugere aut
tam diu uno loco sedere. habebat barbarorum equi- 2
tum viginti, peditum centum milia, quos illi Cardacas
appellant, eiusdemque generis tria milia funditorum,
praeterea Cappadocum octo milia, Armeniorum decem
milia, Paphlagonum quinque milia, Phrygum decem
milia, Lydorum quinque milia, Aspendiorum et Pisi-
darum circiter tria milia, Cilicum duo milia, Captia-
norum totidem, ex Graecia conductorum tria milia,
levis armaturae maximum numerum. has adversus 3
copias spes omnis consistebat Datami in se locique
natura (namque huius partem non habebat vicesimam
militum). quibus fretus conflixit adversariorumque
multa milia concidit, cum de ipsius exercitu non am-
plius hominum mille cecidisset. quam ob causam
postero die tropaeum posuit, quo loco pridie pugna-
tum erat. hinc cum castra movisset semperque in- 4
ferior copiis superior omnibus proeliis discederet, quod
numquam manum consereret, nisi cum adversarios

locorum angustiiis clausisset, quod perito regionum
5 callideque cogitanti saepe accidebat, Autophrodates,
cum bellum duci maiore regis calamitate quam ad-
versariorum videret, pacem amicitiamque *pristinam*
memorans eum hortatus est, ut cum rege in gratiam
6 rediret. quam ille etsi fidam non fore putabat, tamen
condicionem accepit seque ad Artaxerxem legatos mis-
surum dixit. sic bellum, quod rex adversus Datamen
susceperat, sedatum est. Autophrodates in Phrygiam
se recepit.

9 At rex, quod implacabile odium in Datamen susce-
perat, postquam bello eum opprimi non posse animad-
vertit, insidiis interficere studuit: quas ille plerasque
2 evitavit. sicut, cum ei nuntiatum esset quosdam sibi
insidiari, qui in amicorum erant numero (de quibus,
quod inimici detulerant, neque credendum neque
neglegendum putavit), experiri voluit, verum falsumne
3 sibi esset relatum. itaque eo profectus est, in quo
itinere futuras insidias dixerant. sed elegit corpore
ac statura simillimum sui eique vestitum suum dedit
atque eo loco ire, quo ipse consuerat, iussit; ipse
autem ornatu vestituque militari inter corporis custo-
4 des iter facere coepit. at insidiatores, postquam in
eum *quem insederant* locum agmen pervenit, decepti
ordine atque vestitu impetum in eum faciunt, qui sup-
positus erat. praedixerat autem iis Datames, cum
quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod
5 ipsum vidissent. ipse, ut concurrentes insidiatores ani-
mum advertit, tela in eos coniecit. hoc idem cum
universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum quem
aggredi volebant, confixi conciderunt.

10 Hic tamen tam callidus vir extremo tempore
captus est Mithridatis, Ariobarzanis filii, dolo. nam-
que is pollicitus est regi se eum interfectorum, si
rex permetteret, ut quodcumque vellet liceret impune
facere, fidemque de ea re more Persarum dextra de-
2 disset. hanc ut accepit a rege missam, copias parat

et absens amicitiam cum Datame facit, regis provincias vexat, castella expugnat, magnas praedas capit, quarum partim suis dispertit, partim ad Datamen mittit; pari modo complura castella ei tradit. haec 3 diu faciendo peruasit homini se infinitum adversus regem suscepisse bellum, cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit neque in conspectum venire studuit. sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed communi odio, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

Id cum satis se confirmasse arbitratus esset, cer- 11 tiorem facit Datamen, tempus esse maiores *res* parari et bellum cum ipso rege suscipi, deque ea re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. probata re colloquendi tempus sumitur locusque, quo conveniretur. huc Mithridates cum uno, cui maxime 2 habebat fidem, ante aliquot dies venit compluribusque locis separatim gladios obruit eaque loca diligenter notat. ipso autem colloquii die utrique, locum qui explorarent atque ipsos scrutarentur, mittunt; deinde ipsi sunt congressi. hic cum aliquamdiu in colloquio 3 fuissent et diversi discessissent iamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur atque ibi, ubi telum erat infossum, resedit, ut si lassitudine cuperet acquiescere, Datamenque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. interim telum, quod latebat, protulit nudatum- 4 que vagina veste texit ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. quem 5 cum digito demonstraret et ille respiceret, aversum ferro transfixit priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV. EPAMINONDAS.

- 1 Epaminondas, Polymnii filius, Thebanus. de hoc
 priusquam scribimus, haec praecipienda videntur lecto-
 ribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quae
 2 ipsi leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse ar-
 bitrentur. scimus enim musicen nostris moribus abesse
 a principis persona, saltare vero etiam in vitiis poni:
 quae omnia apud Graecos et grata et laude digna du-
 3 cuntur. cum autem exprimere imaginem consuetudinis
 atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur de-
 bere praetermittere, quod pertineat ad eam declaran-
 4 dam. quare dicemus primum de genere eius, deinde
 quibus disciplinis et a quibus sit eruditus, tum de
 moribus ingeniique facultatibus et si qua alia memo-
 ria digna erunt, postremo de rebus gestis, quae a
 plurimis animi anteponuntur virtutibus.
- 2 Natus igitur patre, quo diximus, genere honesto,
 pauper iam a maioribus relictus est, eruditus autem
 sic ut nemo Thebanus magis. nam et citharizare et
 cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio,
 qui non minore fuit in musicis gloria quam Damon
 aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina, can-
 2 tare tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calliphrone. at
 philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum,
 Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adu-
 lescentem tristem ac severum senem omnibus aequalibus
 suis in familiaritate anteposuerit; neque prius eum
 a se dimisit, quam in doctrinis tanto antecessit con-
 discipulos, ut facile intellegi posset pari modo supera-
 3 turum omnes in ceteris artibus. atque haec ad nostram
 consuetudinem sunt levia et potius contemnenda; at
 4 in Graecia, utique olim, magnae laudi erant. post-
 quam ephebus est factus et palaestrae dare operam
 coepit, non tam magnitudini virium servivit quam
 velocitati: illam enim ad athletarum usum, hanc ad
 5 belli existimabat [utilitatem] pertinere. itaque exer-

cebatur plurimum currendo et luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere. in armis vero plurimum studii consumebat.

Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi 3 bona accesserant. erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo, adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur. idem continens, clemens patiens- 2 que admirandum in modum, non solum populi, sed etiam amicorum ferens iniurias, in primis commissa celans, quodque interdum non minus prodest quam diserte dicere, studiosus audiendi: ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. itaque cum in circulum venisset; in quo aut de re publica disputaretur aut de philosophia sermo haberetur, numquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. paupertatem adeo facile perpessus est, ut de re publica nihil praeter gloriam ceperit. amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut iudicari possit omnia ei cum amicis fuisse communia. nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus aut virgo nubilus propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat et, quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat. eamque summam cum fecerat, potius quam 6 ipse acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent faciebat, ut ille, ad quem ea [res] perveniebat, sciret quantum cuique deberet.

Tentata autem eius est abstinentia a Diomedonte 4 Cyziceno: namque is rogatu Artaxerxis regis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. hic magno cum pondere auri Thebas venit et Micythum adulescentulum, quem tum Epaminondas plurimum diligebat, quinque talentis ad suam perduxit voluntatem. Micythus Epaminondam convenit et causam adventus Diomedontis ostendit. at ille Diomedonti coram 'nihil' 2

- inquit 'opus pecunia est: nam si rex ea vult, quae Thebanis sunt utilia, gratiis facere sum paratus, sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriae caritate. tu quod me incognitum tentasti tuique similem existimasti, non miror tibi que ignosco; sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non potueris. et tu, Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.'
- 4 hunc Diomedon cum rogaret, ut tuto exire suaeque, quae attulerat, liceret efferre, 'istud quidem' inquit 'faciam, neque tua causa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat id ad me ereptum per-
- 5 venisse, quod delatum accipere noluissem.' a quo cum quaesisset, quo se deduci vellet, et ille Athenas dixisset, praesidium dedit, ut tuto perveniret. neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus in navem escenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra
- 6 mentionem fecimus, effecit. abstinentiae erit hoc satis testimonium. plurima quidem proferre possumus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum *res* separatim multis milibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.
- 5 *Epaminondas* Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset eloquentia, neque minus concinnus in brevitate
- 2 respondendi quam in perpetua oratione ornatus. habuit obtrectatorem Menecliden quendam, indidem Thebis, et adversarium in administranda re publica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet: namque
- 3 illi genti plus inest virium quam ingenii. is quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. huic ille 'fallis' inquit 'verbo cives tuos, quod eos a bello avocas: otii
- 4 enim nomine servitutem concilias. nam paritur pax bello. itaque qui ea diutina volunt frui, bello exer-

citati esse debent. quare si principes Graeciae vultis
 esse, castris est vobis utendum, non palaestra.' idem 5
 ille Meneclides cum huic obiceret, quod liberos non
 haberet neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam,
 quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur
 consecutus: at ille 'desine,' inquit 'Meneclida, de uxore
 mihi exprobrare: nam nullius in ista re minus uti
 consilio volo.' (habebat enim Meneclides suspicionem
 adulterii.) 'quod autem me Agamemnonem aemulari 6
 putas, falleris. namque ille cum universa Graecia vix
 decem annis unam cepit urbem, ego contra ea una
 urbe nostra dieque uno totam Graeciam Lacedaemoniis
 fugatis liberavi.'

Idem cum in conventum venisset Arcadum, pe- 6
 tens ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent,
 contraque Callistratus, Atheniensium legatus, qui elo-
 quentia omnes eo praestabat tempore, postularet ut
 potius amicitiam sequerentur Atticorum, et in oratione
 sua multa invectus esset in Thebanos et Argivos in
 eisque hoc posuisset, animum advertere debere Ar- 2
 cades, quales utraque civitas cives procreasset, ex qui-
 bus de ceteris possent iudicare: Argivos enim fuisse
 Orestem et Alcmeonem matricidas, Thebis Oedipum
 natum, qui, cum patrem suum interfecisset, ex matre
 liberos procreasset: huic in respondendo Epaminondas, 3
 cum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo op-
 probria pervenit, admirari se dixit stultitiam rhetoris
 Attici, qui non animadverterit, innocentes illos natos
 domi, scelere admissio cum patria essent expulsi, re-
 ceptos esse ab Atheniensibus. sed maxime eius elo- 4
 quentia eluxit Spartae legati ante pugnam Leutricam.
 quo cum omnium sociorum convenissent legati, coram
 frequentissimo [legationum] conventu sic Lacedaemo-
 niorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa ora-
 tione opes eorum concusserit quam Leutrica pugna.
 tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilium
 [Lacedaemonii] sociorum privarentur.

- 7 Fuisse patientem suorumque iniurias ferentem civium, quod se patriae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. cum eum propter invidiam cives sui praeficere exercitui noluisent duxque esset delectus belli imperitus, cuius errore *res* eo esset deducta, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur, desiderari coepta est Epaminondae diligentia: erat enim ibi pri-
- 2 vatus numero militis. a quo cum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliae et exercitum ob-
- 3 sidione liberatum domum reduxit incolumem. nec vero hoc semel fecit, sed saepius. maxime autem fuit illustre, cum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedaemonios haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. hi cum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent ob eamque rem imperium iis esset abrogatum atque in eorum locum alii praetores successissent,
- 4 Epaminondas populi scito non paruit idemque ut facerent persuasit collegis et bellum, quod susceperat, gessit. namque animadvertibat, nisi id fecisset, totum exercitum propter praetorum imprudentiam inscitiam-
- 5 que belli periturum. lex erat Thebis, quae morte multabat, si quis imperium diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret. hanc Epaminondas (cum) rei publicae conservandae causa (latam) videret, ad perniciem civitatis conferri noluit et) quattuor mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.
- 8 Postquam domum reditum est, collegae eius hoc crimine accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent suaeque opera factum contenderent, ut legi non oboedirent. qua defensione illis periculo liberatis nemo Epaminondam responsurum
- 2 putabat, quod quid diceret non haberet. at ille in iudicium venit, nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est neque recusavit quominus legis poenam

subiret, sed unum ab iis petivit, ut in sepulcro suo
 inscriberent: 'Epaminondas a Thebanis morte mul- 3
 tatus est, quod eos coëgit apud Leuctra superare
 Lacedaemonios, quos ante se imperatorem nemo Boeo-
 torum ausus sit aspicere in acie, quodque uno proelio 4
 non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam uni-
 versam Graeciam in libertatem vindicavit eoque res
 utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugna-
 rent, (Lacedaemonii satis haberent, si salvi esse pos-
 sent, neque prius bellare destitit, quam Messene resti- 5
 tuta urbem eorum obsidione clausit.) haec cum dixisset,
 risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quis-
 quam iudex ausus est de eo ferre suffragium. sic a
 iudicio capitis maxima discessit gloria. x

Hic extremo tempore imperator apud Mantineam 9
 cum acie instructa audacius instaret hostes, cognitus
 a Lacedaemoniis, quod in unius pernicie eius patriae
 sitam putabant salutem, universi in unum impetum
 fecerunt neque prius abscesserunt, quam magna caede
edita multisque occisis fortissime ipsum Epaminondam
 pugnantiem, sparo eminus percussum, concidere vide-
 runt. huius casu aliquantum retardati sunt Boeoti, 2
 neque tamen prius pugna excesserunt, quam re-
 pugnantes profligarunt. at Epaminondas, cum ani- 3
 madverteret mortiferum se vulnus accepisse simulque,
 si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, ex-
 traxisset, animam statim emissurum, usque eo retinuit,
 quoad renuntiatum est vicisse Boeotos. id postquam 4
 audivit, 'satis' inquit 'vixi: invictus enim morior.' tum
 ferro extracto confestim exanimatus est.

Hic uxorem numquam duxit. in quo cum re- 10
 prehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem,
 maleque eum in eo patriae consulere diceret, quod
 liberos non relinqueret, 'vide' inquit 'ne tu peius con-
 sulas, qui talem ex te natum relicturus sis. neque 2
 vero stirps potest mihi deesse: namque ex me natam
 relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi

- 3 superstes, sed etiam immortalis sit necesse est.' quo tempore duce Pelopida exules Thebas occuparunt et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est caedes civium, domo se tenuit, quod neque defendere malos volebat neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret: namque omnem civilem victoriam funestam putabat. idem, postquam apud Cadmeam cum Lacedaemoniis pugnari coeptum est, in primis stetit.
- 4 Huius de virtutibus vitaeque satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo ibit infitias, Thebas et ante Epaminondam natum et post eiusdem interitum perpetuo alieno paruisse imperio, contra ea, quamdiu ille praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae. ex quo intellegi potest unum hominem pluris quam civitatem fuisse.
-

XVI. PELOPIDAS.

- 1 Pelopidas Thebanus, magis historicis quam vulgo notus. cuius de virtutibus dubito quem ad modum exponam, quod vereor, si res explicare incipiam, ne non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere, sin tantummodo summas attigero, ne rudibus Graecarum litterarum minus dilucide appareat, quantus fuerit ille vir. itaque utrique rei occurram, quantum potuero, et medebor cum satietati tum ignorantiae lectorum.
- 2 Phoebidas Lacedaemonius cum exercitum Olynthum duceret iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmea nominatur, occupavit impulsu paucorum Thebanorum, qui adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant, idque
- 3 suo privato, non publico fecit consilio. quo facto eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt pecuniaque multarunt, neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt,

quod susceptis inimiciis satius ducebant eos obsideri quam liberari. nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas cum Thebanis sibi rem esse existimabant et eos esse solos, qui adversus se sistere auderent. hac mente amicis suis summas potestates 4 dederant alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exilium eiecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patria carebat.

Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo 2 sequerentur otium, sed ut, quem ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. ita 2 que cum tempus esset visum rei gerendae, communiter cum iis, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. magnae saepe res non ita magnis copiis sunt gestae, 3 sed profecto numquam tam ab tenui initio tantae opes sunt profligatae. nam duodecim adulescentuli coierunt ex iis, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. qua paucitate perculsa est Lacedaemoniorum potentia. ii enim non magis adversariorum factioni 4 quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae: quorum imperii maiestas, neque ita multo post, Leuctrica pugna ab hoc initio perculsa concidit. illi igitur duodecim, quorum 5 dux erat Pelopidas, [cum] Athenis interdiu [exissent], ut vesperascente caelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis deverterunt, a quo et tempus et dies erat datus.

Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum ab re 3 proposita est, nimia fiducia quantae calamitati soleat esse. nam magistratum Thebanorum statim ad aures pervenit exules in urbem venisse. id illi vino epulis-

que dediti usque eo despexerunt, ut ne quaerere quidem
 2 de tanta re laborarint. accessit quod etiam magis
 aperiret eorum dementiam. allata est enim epistula
 Athenis ab Archia, uno ex iis *qui sacris praeerant*
Eleusiniis, Archiae, qui tum maximum magistratum
 Thebis obtinebat, in qua omnia de profectioe eorum
 perscripta erant. quae cum iam accubanti in con-
 vivio esset data, sicut erat signata, sub pulvinum subi-
 3 ciens 'in crastinum' inquit 'differo res serias.' at illi
 omnes, cum iam nox processisset, vinolenti ab exu-
 libus duce Pelopida sunt interfecti. quibus rebus con-
 fectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum
 qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris con-
 currerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce pe-
 pulerunt, patriam obsidione liberarunt, auctores Cad-
 meae occupandae partim occiderunt, partim in exilium
 eiecerunt.

4 Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus,
 Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi
 quietus fuit. itaque haec liberatarum Thebarum pro-
 pria laus est Pelopidae, ceterae fere communes cum
 2 Epaminonda. namque *in* Leuctrica pugna imperatore
 Epaminonda hic fuit dux delectae manus, quae prima
 3 phalangem prostravit Laconum. omnibus praeterea
 periculis *eius* affuit (sicut, Spartam cum oppugnavit,
 alterum tenuit cornu), quoque Messena celerius resti-
 tueretur, legatus in Persas est profectus. denique haec
 fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda ita, ut
 proxima esset Epaminondae.

5 Conflictatus autem est etiam adversa fortuna. nam
 et initio, sicut ostendimus, exul patria caruit et, cum
 Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet re-
 digere legationisque iure satis tectum se arbitraretur,
 quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset, a
 tyranno Alexandro Pheraeo simul cum Ismenia com-
 2 prehensus in vincla coniectus est. hunc Epaminondas
 recuperavit, bello persequens Alexandrum. post id

factum numquam animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. itaque persuasit Thebanis ut subsidio Thessaliae proficiscerentur tyrannosque eius expellerent. cuius belli cum ei summa esset data eoque cum 3 exercitu profectus esset, non dubitavit, simulac conspexit hostem, configere. in quo proelio Alexandrum 4 ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit proculque digressus a suis coniectu telorum confossus concidit. atque hoc secunda victoria accidit: nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. quo facto omnes 5 Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis et statu aëneis liberosque eius multo agro donarunt.

XVII. AGESILAUS.

Agesilaus Lacedaemonius cum a ceteris scripto- 1 ribus tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est: eo enim usus est familiarissime. hic primum de 2 regno cum Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. mos erat enim Lacedaemoniis a maioribus traditus, ut binos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis Procli et Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis Spartae reges fuerunt. horum ex altera in alterius familiae locum fieri 3 non licebat: ita suum utraque retinebat ordinem. primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset; sin is virile secus non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. mortuus erat Agis rex, frater Agesilai: 4 filium reliquerat Leotychidem. quem ille natum non agnorat, eundem moriens suum esse dixerat. is de honore regni cum Agesilao, patruo suo, contendit neque id quod petivit consecutus est. nam Lysandro 5 suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso et iis temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

- 2 Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis ut *cum* exercitu se mitterent in Asiam bellumque regi facerent, docens satius esse in Asia quam in Europa dimicari. namque fama exierat Artaxerxen comparare classes pedestresque exercitus, quos
 2 in Graeciam mitteret. data potestate tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapae eum scirent profectum. quo factum
 3 est ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter praefectos habebat regios, indutias a Lacone petivit, simulans se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret, re autem vera ad copias comparandas,
 4 easque impetravit trimenstres. iuravit autem uterque se sine dolo indutias conservaturum. in qua pactione summa fide mansit Agesilaus, contra ea Tissaphernes
 5 nihil aliud quam bellum comparavit. id etsi sentiebat Laco, tamen iusiurandum servabat multumque in eo se consequi dicebat, quod Tissaphernes periurio suo et homines suis rebus abalienaret et deos sibi iratos redderet, se autem conservata religione confirmare exercitum, cum animadverteret deum numen facere secum, hominesque sibi conciliare amiciores, quod iis studere consuissent, quos conservare fidem viderent.
- 3 Postquam indutiarum praeteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria et ea regio iis temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos,
 2 omnes suas copias eo contraxerat. at Agesilaus in Phrygiam se convertit eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. magna praeda militibus locupletatis Ephesum hiematum exercitum reduxit atque ibi officinis armorum institutis magna industria bellum apparavit. et quo studiosius armentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset
 3 industria. fecit idem in exercitationum generibus, ut,

qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus. his igitur rebus effecit ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. huic cum tempus esset visum copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros aliasque regiones praesidiis occupaturos neque dubituros aliud eum facturum ac pronuntiasset. itaque cum ille Sardis iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. in quo cum eum opinio fefellisset victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est. nam cum illo venisset, iam Agesilaus multis locis expugnatis magna erat praeda potitus. Laco autem cum videret hostes equitatu superare, numquam in campo sui fecit potestatem et iis locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. pepulit ergo, quotienscumque congressus est, multo maiores adversariorum copias et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

Hic cum iam animo medicaretur proficisci in Persas et ipsum regem adoriri, nuntius ei domo venit ephorum missu, bellum Athenienses et Boeotos indixisse Lacedaemoniis: quare venire ne dubitaret. hoc non minus eius pietas suspicienda est quam virtus bellica: qui cum victori praeesset exercitui maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratum, ut si privatus in comitio esset Spartaee. cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. hac igitur mente Hellespontum copias traiecit tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. cum iam haud ita longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses

- et Boeoti ceterique eorum socii apud Coroneam: quos
 6 omnes gravi proelio vicit. huius victoriae vel maxima
 fuit laus, quod, cum plerique ex fuga se in templum
 Minervae coniecissent quaerereturque ab eo, quid iis
 vellet fieri, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio
 et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant,
 tamen antetulit irae religionem et eos vetuit
 7 violari. neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut
 templa deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros
 summa religione omnia simulacra arasque conservavit.
 8 itaque praedicabat mirari se, non sacrilegorum numero
 haberi, qui supplicibus deorum nocuissent, aut non
 gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent,
 quam qui fana spoliarent.
- 5 Post hoc proelium collatum omne bellum est circa
 2 Corinthum ideoque Corinthium est appellatum. hic
 cum una pugna decem milia hostium Agesilao duce
 cecidissent eoque facto opes adversariorum debilitatae
 viderentur, tantum afuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus
 sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio
 adversariorum concidissent: namque illa multitudo,
 si sana mens esset, Graeciae supplicium
 3 Persas dare potuisset. idem cum adversarios intra
 moenia compulisset et ut Corinthum oppugnaret multi
 hortarentur, negavit id suae virtuti convenire: se enim
 eum esse [dixit], qui ad officium peccantes redire cogeret,
 non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae.
- 4 'nam si' inquit 'eos extinguere voluerimus, qui nobiscum
 adversus barbaros steterunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus
 illis quiescentibus. quo facto sine negotio, cum voluerint,
 nos oppriment.'
- 6 Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis.
 quo ne proficisceretur, cum a plerisque ad exeundum
 impelleretur, ut si de exitu divinaret, excusavit senectutem.
 idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret essetque
 sine muris oppidum, talem se imperatorem prae-buit,
 ut eo tempore omnibus

apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non
 fuisse. in quo quidem discrimine celeritas eius con- 2
 siliū salutis fuit universis. nam cum quidam adulescentu-
 tuli hostium adventu perterriti ad Thebanos trans-
 fugere vellent et locum extra urbem editum cepissent,
 Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si ani-
 madversum esset quemquam ad hostes transfugere
 conari, cum suis eo venit atque, ut si bono animo
 fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum
 occupassent: id se quoque fieri debere animadvertisse.
 sic adulescentes simulata laudatione recuperavit et 3
 adiunctis de suis comitibus locum tutum reliquit.
 namque illi adiecto numero eorum, qui expertes erant
 consilii, commovere se non sunt ausi eoque libentius,
 quod latere arbitrabantur quae cogitaverant.

Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedae- 7
 monii se numquam refecerunt neque pristinum im-
 perium recuperarunt, cum interim numquam Agesilaus
 destitit quibuscumque rebus posset patriam iuvare.
 nam cum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, 2
 ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit: a
 quibus magna donatus pecunia patriam sublevavit.
 atque in hoc illud inprimis fuit admirabile, cum maxima 3
 munera ei ab regibus ac dynastis civitatibusque con-
 ferrentur, quod nihil umquam domum suam contulit,
 nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. domo 4
 eadem fuit contentus, qua Eurysthenes, progenitor
 maiorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat,
 nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre po-
 terat, contra ea plurima patientiae atque abstinentiae.
 sic enim erat instructa, ut in nulla re differret a cu-
 iusvis inopis atque privati.

Atque hic tantus vir ut naturam fautricem ha- 8
 buerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam
 nactus est in corpore fingendo: nam et statura fuit
 humili et corpore exiguo et claudus altero pede. quae
 res etiam nonnullam afferebat deformitatem, atque

- ignoti, faciem eius cum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutes noverant, non poterant admirari
- 2 satis. quod ei usu venit, cum annorum octoginta subsidio Tacho in Aegyptum *missus* esset et in acta cum suis accubisset sine ullo tecto stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis neque huc amplius quam pellis esset iniecta, eodem quo comites omnes vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in eis regem neminem significaret, sed homines *esse* non beatissimos suspicionem praeberet.
- 3 huius de adventu fama cum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cuiusque generis sunt allata. his quaerentibus Agesilaum vix fides facta est, unum esse
- 4 ex iis qui tum accubabant. qui cum regis verbis quae attulerant dedissent, ille praeter vitulinam et eius modi genera obsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil accepit: unguenta, coronas secundamque
- 5 mensam servis dispertiit, cetera referri iussit. quo facto eum barbari magis etiam contempserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum vilia potissimum sumpsisse arbitrabantur.
- 6 Hic cum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nectanabide ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelai vocatur, iacens inter Cyrenas et Aegyptum, in mor-
- 7 bum implicitus decessit. ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt atque ita domum rettulerunt.

XVIII. EUMENES.

- 1 Eumenes Cardianus. huius si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem maior *exstitisset*, quod magnos homines virtute metimur, non fortuna, sed
- 2 multo illustrior atque etiam honoratior. nam cum aetas eius incidisset in ea tempora, quibus Macedones

florerent, multum ei detraxit inter eos viventi, quod alienae erat civitatis, neque aliud huic defuit quam generosa stirps. etsi enim domestico summo genere 3 erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant, neque tamen non patiebantur: vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate et celeritate ingenii.

Hic peradulescentulus ad amicitiam accessit Phi- 4 lippi, Amyntae filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem: fulgebat enim iam in adulescentulo indoles virtutis. itaque eum habuit ad manum 5 scribae loco, quod multo apud Graios honorificentius est quam apud Romanos. namque apud nos, re vera sicut sunt, mercennarii scribae existimantur; at apud illos e contrario nemo ad id officium admittitur nisi honesto loco, et fide et industria cognita, quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos 6 septem. illo interfecto eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. novissimo tempore prae- fuit etiam alterae equitum alae, quae Hetaerice appel- labatur. utrique autem in consilio semper affuit et omnium rerum habitus est particeps.

Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis 2 familiaribus dispertirentur et summa tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens anulum suum dederat, Perdiccae (ex quo omnes coniecerant eum 2 regnum ei commisisse, quoad liberi eius in suam tutelam pervenissent: aberat enim Crateros et Antipater, qui antecedere hunc videbantur; mortuus erat Heph- aestio, quem unum Alexander, quod facile intellegi posset, plurimi fecerat), hoc tempore data est Eumeni Cappadocia sive potius dicta: nam tum in hostium erat potestate. hunc sibi Perdiccas adiunxerat magno 3 studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat, non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in eis rebus quas apparabat. cogitabat enim,

quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt,
4 omnium partes corripere atque complecti. neque vero
hoc ille solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui
Alexandri fuerant amici. primus Leonnatus Macedo-
niam praeoccupare destinavit. is multis magnisque
pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Per-
5 diccam desereret ac secum faceret societatem. cum
perducere eum non posset, interficere conatus est, et
fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis eius effu-
gisset.

3 Interim conflata sunt illa bella, quae ad inter-
nicionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnes-
que concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. quem
etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere
cogebatur, tamen amicum non deseruit neque salutis
2 quam fidei fuit cupidior. praefecerat hunc Perdiccas
ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque
Hellespontum, et illum unum opposuerat Europaeis
adversariis; ipse Aegyptum oppugnatum adversus Pto-
3 lemaeum erat profectus. Eumenes cum neque magnas
copias neque firmas haberet, quod et inexercitatae et
non multo ante erant contractae, adventare autem di-
cerentur Hellespontumque transisse Antipater et Cra-
4 teros magno cum exercitu Macedonum, viri cum cla-
ritate tum usu belli praestantes (Macedones vero
milites ea tum erunt fama, qua nunc Romani ferun-
tur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summi
imperii potirentur): Eumenes intellegebat, si copiae
suae cognosset, adversus quos ducerentur, non modo
5 non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. itaque
hoc ei visum est prudentissimum, ut deviis itineribus
milites duceret, in quibus vera audire non possent,
et iis persuaderet se contra quosdam barbaros pro-
6 ficisci. atque tenuit hoc propositum et prius in aciem
exercitum eduxit proeliumque commisit, quam milites
sui scirent, cum quibus arma conferrent. effecit etiam
illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius di-

micaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

Quorum acerrimo concursu cum magnam partem 4 diei esset pugnatum, cadit Crateros dux et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. cum hoc concurrit ipse Eumenes. qui cum inter se complexi 2 in terram ex equis decidissent, ut facile intellegi possent inimica mente contendisse animoque magis etiam pugnasse quam corpore, non prius distracti sunt, quam alterum anima relinqueret. ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex proelio excessit, sed acrius hostes institit. hic equitibus pro 3 fligatis, interfecto duce Cratero, multis praeterea et maxime nobilibus captis pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit. quam cum impetrasset, in fide non mansit et se, simulac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum ex acie semivivum 4 elatum recreare studuit; cum id non posset, pro hominis dignitate proque pristina amicitia (namque illo usus erat Alexandro vivo familiariter) amplo funere extulit ossaque in Macedoniam uxori eius ac liberis remisit.

Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas 5 apud Nilum flumen interficitur a Seleuco et Antigene, rerumque summa ad Antipatrum defertur. hic qui non deseruerant, exercitu suffragium ferente capitis absentes damnantur, in eis Eumenes. hac ille perculsus plaga non succubuit neque eo setius bellum administravit. sed exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen minuebant. hunc persequens 2 Antigonos, cum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur, neque umquam ad manum accedere licebat nisi iis locis, quibus pauci multis possent resistere. sed extremo tempore, cum consilio 3 capi non posset, multitudo circumitus est. hinc tamen multis suis amissis se expedit et in castellum Phry-

4 giae, quod Nora appellatur, confugit. in quo cum
circumsederetur et vereretur, ne uno loco manens
equos militares perderet, quod spatium non esset agi-
tandi, callidum fuit eius inventum, quem ad modum
stans iumentum concalfieri exercerique posset, quo
libentius et cibo uteretur et a corporis motu non re-
5 moveretur. substringebat caput loro altius, quam ut
prioribus pedibus plene terram posset attingere, deinde
post verberibus cogebat exsultare et calces remittere:
qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si
6 in spatio decurreret. quo factum est, quod omnibus
mirabile est visum, ut aequae nitida iumenta ex castello
educeret, cum complures menses in obsidione fuisset,
7 ac si in campestribus ea locis habuisset. in hac con-
clusionione, quotienscumque voluit, apparatus et muni-
tiones Antigoni alias incendit, alias disiecit. tenuit
autem se uno loco, quamdiu hiems fuit, quod castra
sub divo habere non poterat. ver appropinquabat:
simulata deditione, dum de condicionibus tractat, prae-
fectis Antigoni imposuit seque ac suos omnes extraxit
incolumes.

6 Ad hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri,
cum litteras et nuntios misisset in Asiam consultum,
utrum repetitum iret Macedoniam (nam tum in Epiro
2 habitabat) et suas res occuparet, huic ille primum
suasit, ne se moveret et exspectaret, quoad Alexandri
filius regnum adipisceretur; sin aliqua cupiditate ra-
peretur in Macedoniam, oblivisceretur omnium iniuri-
3 arum et in neminem acerbiore uteretur imperio. ho-
rum illa nihil fecit: nam et in Macedoniam profecta
est et ibi crudelissime se gessit. petiit autem ab
Eumene absente, ne pateretur Philippi domus ac fa-
miliae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferret-
4 que opem liberis Alexandri. quam veniam si daret,
quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio
adduceret. id quo facilius faceret, se omnibus prae-
fectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei

parerent eiusque consiliis uterentur. his rebus Eu- 5
menes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna,
perire bene meritis referentem gratiam quam ingratum
vivere.

Itaque copias contraxit, bellum adversus Anti- 7
gonum comparavit. quod una erant Macedones com-
plures nobiles, in eis Peucestes, qui corporis custos
fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem, et
Antigenes, cuius sub imperio phalanx erat Macedonum,
invidiam verens (quam tamen effugere non potuit), si
potius ipse alienigena summi imperii potiretur quam
aliquis Macedonum, quorum ibi erat multitudo, in 2
principiis Alexandri nomine tabernaculum statuit in
eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit
poni eoque omnes cottidie convenire, ut ibi de sum-
mis rebus consilia caperentur, credens minore se in-
vidia fore, si specie imperii nominisque simulatione
Alexandri bellum videretur administrare. quod effecit.
nam cum non ad Eumenis principia, sed ad regia con- 3
veniretur atque ibi de rebus deliberaretur, quodam
modo latebat, cum tamen per eum unum gererentur
omnia.

Hic in Paraetacis cum Antigono confligit, non 8
acie instructa, sed in itinere, eumque male acceptum
in Mediam hiematum coëgit redire. ipse in finitima
regione Persidis hiematum copias divisit, non ut vo-
luit, sed ut militum cogebat voluntas. namque illa 2
phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragrarat de-
viceratque Persas, inveterata cum gloria tum etiam
licentia, non parere se ducibus, sed imperare postu-
labat, ut nunc veterani faciunt nostri. itaque peri-
culum est ne faciant quod illi fecerunt, sua intem-
perantia nimiaque licentia ut omnia perdant neque
minus eos, cum quibus fecerint, quam adversus quos
steterint. quodsi quis illorum veteranorum legat facta, 3
paria horum cognoscat neque rem ullam nisi tempus
interesse iudicet. sed ad illos revertar. hiberna sum-

pserant non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam,
4 longeque inter se discesserant. hoc Antigonus cum
comperisset intellegeretque se parem non esse paratis
adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capi-
piendum. duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hie-
mabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri.
5 quarum brevior per loca deserta, quae nemo incolebat
propter aquae inopiam, ceterum dierum erat fere decem;
illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto lon-
giorem habebat anfractum, sed erat copiosa omnium-
6 que rerum abundans. hac si proficisceretur, intelle-
gebat prius adversarios rescituros de suo adventu,
quam ipse tertiam partem confecisset itineris; sin per
loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem
7 oppressurum. ad hanc rem conficiendam imperavit
quam plurimos utres atque etiam culleos comparari,
post haec pabulum, praeterea cibaria cocta dierum
decem, ut quam minime fieret ignis in castris. iter
quo habeat, omnes celat. sic paratus, qua constituerat,
proficiscitur.

9 Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo
castrorum eius suspicio allata est ad Eumenem hostem
appropinquare. conveniunt duces: quaeritur, quid opus
sit facto. intellegebant omnes tam celeriter copias
ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus affuturus
2 videbatur. hic omnibus titubantibus et de rebus sum-
mis desperantibus Eumenes ait, si celeritatem velint
adhibere et imperata facere, quod ante non fecerint,
se rem expediturum. nam quod *iter* diebus quinque
hostis transisse posset, se effecturum ut non minus
totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent,
3 suas quisque contraheret copias. ad Antigoni autem
refrenandum impetum tale capit consilium. certos
mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant
itineri adversariorum, iisque praecipit ut prima nocte,
quam latissime possint, ignes faciant quam maximos
atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos

reddant, ut assimilata castrorum consuetudine suspi- 4
cionem iniciant hostibus, iis locis esse castra ac de
eorum adventu esse prae-nuntiandum; idemque postera
nocte faciant. quibus imperatum erat, diligenter prae- 5
ceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes con-
spicatur: credit de suo adventu esse auditum et ad-
versarios illuc suas contraxisse copias. mutat consilium 6
et, quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit
iter suum et illum anfractum longiorem copiosae viae
capit ibique diem unum opperitur ad lassitudinem se-
dandam militum ac reficienda iumenta, quo integriore
exercitu decerneret.

Sic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio 10
celeritatemque impedivit eius, neque tamen multum
profecit. nam invidia ducum, cum quibus erat, per- 2
fidiaque Macedonum veteranorum, cum superior proe-
lio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus
ei ter ante separatis temporibus iurasset se eum de-
fensurum neque umquam deserturum. sed tanta fuit
nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere
mallent quam eum non perdere. atque hunc Anti- 3
gonus, cum ei fuisset infestissimus, conservasset, si
per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adiuvari
posse intellegebat in eis rebus, quas impendere iam
apparebat omnibus. imminebant enim Seleucus, Lysi-
machus, Ptolemaeus, opibus iam valentes, cum quibus
ei de summis rebus erat dimicandum. sed non passi 4
sunt ii qui circa erant, quod videbant Eumene recepto
omnes prae illo parvi futuros. ipse autem Antigonus
adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum
rerum leniri non posset.

Itaque cum eum in custodiam dedisset et prae- 11
tectus custodum quaesisset, quem ad modum servari
vellet, 'ut acerrimum' inquit 'leonem aut ferocissimum
elephantum': nondum enim statuerat, conservaret eum
necne. veniebat autem ad Eumenem utrumque genus 2
hominum, et qui propter odium fructum oculis ex eius

- casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent, multi etiam, qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tam diu tamque valde timuissent, cuius in perniciē positam spem habuissent victoriae. at Eumenes, cum diutius in vinclis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur: non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic uteretur devicto: quin aut
- 4 interfici aut missum fieri iuberet. hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, 'quid? tu' inquit 'animo si isto eras, cur non in proelio cecidisti potius quam
- 5 in potestatem inimici venires?' huic Eumenes 'utinam quidem istud evenisset! sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus: non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit.' neque id erat falsum: non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decedit. * * * nam et dignitate fuit honesta et viribus ad laborem ferendum firmis neque tam magno corpore quam figura venusta.
- 12 De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consilium rettulit. hic cum omnes primo perturbati admirarentur non iam de eo sumptum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti, quique maxi-
- 2 mos duces interfecisset, denique in quo uno tantum esset, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto nihil habituri negotii essent: postremo, si illi redderet salutem, quaerebant, quibus amicis esset usurus: sese enim cum Eumene apud eum non
- 3 futuros. hic cognita consilii voluntate tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. tum autem, cum iam vereretur ne qua seditio exercitus oreretur, vetuit quemquam ad eum admitti et cottidianum victum removeri iussit: nam negabat se
- 4 ei vim allaturum, cui aliquando fuisset amicus. hic tamen non amplius quam triduum fame fatigatus, cum

castra moverentur, insciente Antigono iugulatus est a custodibus.

Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, 13 cum ab anno vicesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset, tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in eis unum equitum alae praefuisset, post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset summosque duces partim reppulisset, partim interfecisset, captus non Antigoni virtute, sed Macedonum periurio talem habuit exitum vitae. in quo quanta omnium fuerit opinio eorum, 2 qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest iudicari, quod, *quorum* nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed praefectus, eidem 3 post huius occasum statim regium ornatum nomenque sumpserunt neque, quod initio praedicarant, se Alexandri liberis regnum servare, praestare voluerunt et *hoc* uno propugnatore sublato quid sentirent aperuerunt. huius sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lysimachus, Cassandrus. Anti- 4 gonus autem Eumenem mortuum propinquis eius sepeliendum tradidit. ii militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

XIX. PHOCION.

Phocion Atheniensis etsi saepe exercitibus prae- 1 fuit summosque magistratus cepit, tamen multo eius notior est integritas vitae quam rei militaris labor. itaque huius memoria est nulla, illius autem magna fama, ex quo cognomine Bonus est appellatus. fuit 2 enim perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset propter frequentes delatos honores potestatesque summas, quae ei a populo dabantur. hic cum a rege 3

Philippo munera magnae pecuniae repudiaret legatiquae hortarentur accipere simulque admonerent, si ipse iis facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam, iis ille 'si mei similes erunt, idem hic' inquit 'agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.'

2 Idem cum prope ad annum octogesimum prospera pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in
2 odium pervenit suorum civium, primo quod cum Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat eiusque consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de re publica meriti existimabantur, populi scito in exilium erant expulsi. neque in eo solum offenderat, quod patriae male consuluerat, sed etiam quod amicitiae
8 fidem non praestiterat. namque auctus adiutusque a Demosthene eum, quem tenebat, ascenderat gradum, cum adversus Charetem eum subornaret: ab eodem in iudiciis, cum capitis causam diceret, defensus aliquotiens, liberatus discesserat. hunc non solum in
4 periculis non defendit, sed etiam prodidit. concidit autem maxime uno crimine, quod, cum apud eum summum esset imperium populi *iussu* et Nicanorem, Cassandri praefectum, insidiari Piraeo [Atheniensium] a Dercylo moneretur idemque postularet ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur, huic audiente populo Phocion negavit esse periculum seque eius rei
5 obsidem fore pollicitus est. neque ita multo post Nicanor Piraeo est potitus. ad quem recuperandum cum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem praeesse voluit. [sine quo Athenae omnino esse non possunt.]

3 Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum una populi causam agebat, altera optimatum. in hac erat Phocion et Demetrius Phalereus. harum

utraque Macedonum patrociniis utebatur: nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. interim a Polyperchonte Cassandrus Macedonia pulsus est. quo facto populus superior factus statim duces adversariae factionis capitis damnatos patria propulit, in eis Phocionem et Demetrium Phalereum, deque ea re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent ut sua decreta confirmaret. huc eodem profectus est Phocion. quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polyperchontem iussus est dicere: namque istum regis rebus praeerat. hic ab Agnone accusatus, quod Piraeum Nicanori prodidisset, ex consilii sententia in custodiam coniectus Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

Huc ut perventum est, cum propter aetatem pedibus iam non valeret vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti, cum alii, reminiscentes veteris famae, aetatis misererentur, plurimi vero ira exacerentur propter proditionis suspicionem [Piraei] maximeque quod adversus populi commoda in senectute steterat. quare ne perorandi quidem ei data est facultas dicenti causam in iudicio: legitimis quibusdam confectis damnatus traditus est undecimviris, quibus ad supplicium more Atheniensium publice damnati tradi solent. hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Euphiletus, quo familiariter fuerat usus. is cum lacrimans dixisset 'o quam indigna perpeteris, Phocion!' huic ille 'at non inopinata' inquit: 'hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.' in hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. itaque a servis sepultus est.

XX. TIMOLEON.

- 1 Timoleon Corinthius. sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. namque huic uni contigit, quod nescio an nulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret, et a Syracusanis, quibus auxilio erat missus, iam inveteratam servitutem depelleret totamque Siciliam, multos annos bello vexatam a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est et, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam quam adversam fortunam.
- 3 nam cum frater eius Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercennarios occupasset particepsque regni *ipse* posset esse, tantum afuit a societate sceleris, ut antetulerit civium suorum libertatem fratris saluti et parere legibus quam imperare patriae satius duxerit. hac mente per haruspicem communemque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. ipse non modo manus non attulit, sed ne aspicere quidem fraternum sanguinem voluit. nam dum res conficeretur, procul in praesidio fuit,
- 4 perare patriae satius duxerit. hac mente per haruspicem communemque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. ipse non modo manus non attulit, sed ne aspicere quidem fraternum sanguinem voluit. nam dum res conficeretur, procul in praesidio fuit,
- 5 ne quis satelles posset succurrere. hoc praeclarissimum eius factum non pari modo probatum est ab omnibus: nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant et invidia laudem virtutis obterebant. mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit neque aspexit, quin eum fratricidam impiumque
- 6 detestans compellaret. quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnumquam vitae finem facere voluerit atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.
- 2 Interim Dione Syracusis interfecto Dionysius rursus Syracusarum potitus est. cuius adversarii opem a Corinthiis petierunt ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. huc Timoleon missus incredibili fe-

licitate Dionysium tota Sicilia depulit. cum interfi- 2
cere posset, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret
effecit, quod utrorumque Dionysiorum opibus Co-
rinthii saepe adiuti fuerant, cuius benignitatis memo-
riam volebat exstare, eamque praeclaram victoriam
ducebat, in qua plus esset clementiae quam crudeli-
tatis, postremo ut non solum auribus acciperetur, sed
etiam oculis cerneretur, quem ex quanto regno ad
quam fortunam detulisset. post Dionysii decessum 3
cum Hiceta bellavit, qui adversatus erat Dionysio:
quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate
indicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium di-
mittere noluit. hoc superato Timoleon maximas copias 4
Karthaginiensium apud Crinissum flumen fugavit ac
satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui
iam complures annos possessionem Siciliae tenebant.
cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem
bellicosum et potentem, qui tyrannos adiutum in Si-
ciliam venerat.

Quibus rebus confectis cum propter diuturnitatem 3
belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas
videret, acquisivit quos potuit, primum Siculos, dein
Corintho arcessivit colonos, quod ab iis initio Syra-
cusae erant conditae. civibus veteribus sua restituit, 2
novis bello vacuefactas possessiones divisit, urbium
moenia disiecta fanaque detecta refecit, civitatibus
leges libertatemque reddidit: ex maximo bello tantum
otium totae insulae conciliavit, ut hic conditor ur-
bium earum, non illi qui initio deduxerant, videretur.
arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem 3
obsidendam, a fundamentis disiecit, cetera tyrannidis
propugnacula demolitus est deditque operam, ut quam
minime multa vestigia servitutis manerent. cum tantis 4
esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum
autem amorem haberet omnium Siculorum, ut nullo
recusante regnum obtinere *liceret*, maluit se diligi quam
metui. itaque, cum primum potuit, imperium depo-

suit ac privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit,
5 vixit. neque vero id imperite fecit: nam quod ceteri
reges imperio potuerunt, hic benivolentia tenuit. nullus
honus huic defuit, neque postea res ulla Syracusis
gesta est publice, de qua prius sit decretum quam
6 Timoleonis sententia cognita. nullius umquam con-
siliium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem
est. neque id magis *eius* benivolentia factum est quam
prudencia.

4 Hic cum aetate iam provectus esset, sine ullo
morbo lumina oculorum amisit. quam calamitatem
ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam
audierit neque eo minus privatis publicisque rebus
2 interfuerit. veniebat autem in theatrum, cum ibi con-
cilium populi haberetur, propter valetudinem vectus
iumentis iunctis, atque ita de vehiculo quae videban-
tur dicebat. neque hoc illi quisquam tribuebat super-
biae: nihil enim umquam neque insolens neque glo-
3 riosum ex ore eius exiit. qui quidem, cum suas laudes
audiret praedicari, numquam aliud dixit quam se in
ea re maxime dis agere gratias atque habere, quod,
cum Siciliam recreare constituissent, tum se potissi-
4 mum ducem esse voluissent. nihil enim rerum huma-
narum sine deorum numine geri putabat; itaque suae
domi sacellum Automatias constituerat idque sanctis-
sime colebat.

5 Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles
accesserant casus. nam proelia maxima natali suo die
fecit omnia, quo factum est ut eius diem natalem
2 festum haberet universa Sicilia. huic quidam Laphy-
stius, homo petulans et ingratus, vadimonium cum
vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret,
et complures concurrissent, qui procacitatem hominis
manibus coërcere conarentur, Timoleon oravit homines,
ne id facerent. namque id ut Laphystio et cuivis
liceret, se maximos labores summaque adisse peri-
cula. hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus,

quod quisque vellet, legibus experiri liceret. idem, 8
cum quidam Laphystii similis, nomine Demaenetus,
in contione populi de rebus gestis eius detrahare coe-
pisset ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit
nunc demum se voti esse damnatum: namque hoc a
dis immortalibus semper precatum, ut talem liber-
tatem restitueret Syracusanis, in qua cuivis liceret de
quo vellet *quod vellet* impune dicere.

Hic cum diem supremum obisset, publice a Syra- 4
cusanis in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur,
tota celebrante Sicilia sepultus est.

XXI. DE REGIBUS.

Hi fere fuerunt Graecae gentis duces, qui memoria 1
digni videantur, praeter reges: namque eos attingere
noluimus, quod omnium res gestae separatim sunt re-
latae. neque tamen ii admodum sunt multi. Lacedae- 2
monius autem Agesilaus nomine, non potestate fuit
rex, sicut ceteri Spartani. ex iis vero, qui dominatum
imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos iudi-
camus, Persarum Cyrus et Darius, Hystaspi filius, quo-
rum uterque privatus virtute regnum est adeptus. prior
horum apud Massagetas in proelio cecidit, Darius se-
nectute diem obiit supremum. tres sunt praeterea 3
eiusdem gentis: Xerxes et duo Artaxerxae, Macrochir
cognomine et Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod
maximis post hominum memoriam exercitibus terra ma-
rique bellum intulit Graeciae. at Macrochir praecipuam 4
habet laudem amplissimae pulcherrimaeque corporis for-
mae, quam incredibili ornavit virtute belli: namque illo
Perses nemo manu fuit fortior. Mnemon autem iustitiae
fama floruit. nam cum matris suae scelere amisisset uxo-
rem, tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. ex 5
his duo eodem nomine morbo naturae debitum reddide-
runt, tertius ab Artabano praefecto ferro interemptus est.

- 2 Ex Macedonum autem gente duo multo ceteros antecesserunt rerum gestarum gloria: Philippus, Amyntae filius, et Alexander Magnus. horum alter Babylone morbo consumptus est, Philippus Aegiis a Pausania, cum spectatum ludos iret, iuxta theatrum
- 2 occisus est. unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. is cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. unus item Siculus, Dionysius prior. nam et manu fortis et belli peritus fuit et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius denique rei cupidus nisi singularis perpetuique imperii ob eamque rem crudelis: nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitae, quem eius insidiatorem putaret. hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate: maior enim annos sexaginta natus decessit florente regno. neque in tam multis annis cuiusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset multique ei nati essent nepotes.
- 3 Fuerunt praeterea magni reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt, in eis Antigonus et huius filius Demetrius, Lysimachus,
- 2 Seleucus, Ptolemaeus. ex his Antigonus in proelio, cum adversus Seleucum et Lysimachum dimicaret, occisus est. pari leto affectus est Lysimachus ab Seleuco: namque societate dissoluta bellum inter se gesserunt.
- 3 at Demetrius, cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello in custodia socer
- 4 generi periit a morbo. neque ita multo post Seleucus a Ptolemaeo Cerauno dolo interfectus est, quem ille a patre expulsum Alexandria alienarum opum indigentem receperat. ipse autem Ptolemaeus, cum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur.
- 5 De quibus quoniam satis dictum putamus, non

incommodum videtur non praeterire Hamilcarem et Hannibalem, quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos praestitisse constat.

XXII. HAMILCAR.

Hamilcar, Hannibalis filius, cognomine Barca, Kar- 1
thaginiensis, primo Poenico bello, sed temporibus ex-
tremis, admodum adulescentulus in Sicilia praeesse
coepit exercitui. cum ante eius adventum et mari et 2
terra male res gererentur Karthaginensium, ipse ubi
affuit, numquam hosti cessit neque locum nocendi
dedit, saepeque e contrario occasione data lacessivit
semperque superior discessit. quo facto, cum paene
omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erycem sic
defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur.
interim Karthaginienses classe apud insulas Aegates 3
a C. Lutatio, consule Romanorum, superati statuerunt
belli facere finem eamque rem arbitrio permiserunt
Hamilcaris. ille etsi flagrabat bellandi cupiditate,
tamen paci serviundum putavit, quod patriam ex-
haustam sumptibus diutius calamitates belli ferre non
posse intellegebat, sed ita ut statim mente agitare, 4
si paulum modo res essent relectae, bellum renovare
Romanosque armis persequi, donecum aut virtute vi-
cissent aut victi manus dedissent. hoc consilio pacem 5
conciliavit, in quo tanta fuit ferocia, cum Catulus ne-
garet bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui
Erycem tenerent, armis relictis Sicilia decederent, ut
succumbente patria ipse periturum se potius dixerit,
quam cum tanto flagitio domum rediret: non enim
suae esse virtutis arma a patria accepta adversus
hostes adversariis tradere. huius pertinaciae cessit
Catulus.

At ille ut Karthaginem venit, multo aliter ac 2
sperarat rem publicam se habentem cognovit. nam-

que diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut numquam *in* pari periculo fuerit Karthago nisi cum deleta est. primo mercennarii milites, quibus adversus Romanos usi erant, desciverunt, quorum numerus erat viginti milium. ii totam abalienarunt Africam, ipsam Karthaginem oppugnarunt. quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam auxilia ab Romanis petierint; eaque impetrarunt. sed extremo, cum prope iam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. is non solum hostes a muris Karthaginis removit, cum amplius centum milia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi plures fame quam ferro interirent. omnia oppida abalienata, in eis Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae. neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

3 Rebus his ex sententia peractis fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem
2 annorum novem. erat praeterea cum eo adulescens illustris, formosus, Hasdrubal, quem nonnulli diligenter turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur (non enim maledici tanto viro deesse poterant). quo factum est ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero genero. de hoc ideo mentionem fecimus, quod
3 Hamilcare occiso ille exercitui praefuit resque magnas gessit et princeps largitione vetustos pervertit mores Karthaginensium eiusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

4 At Hamilcar, posteaquam mare transiit in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortuna: maximas bellicosissimasque gentes subegit, equis, armis,

viris, pecunia totam locupletavit Africam. hic cum in 2
 Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno post-
 quam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans ad-
 versus Vettones occisus est. huius perpetuum odium 3
 erga Romanos maxime concitasse videtur secundum
 bellum Poenicum. namque Hannibal, filius eius, assi-
 duis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire
 quam Romanos non experiri mallet.

XXIII. HANNIBAL.

Hannibal, Hamilcaris filius, Karthaginiensis. si 1
 verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus
 omnes gentes virtute superarit, non est infitandum
 Hannibalem tanto praestitisse ceteros imperatores pru-
 dentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine
 cunctas nationes. nam quotienscumque cum eo con- 2
 gressus est in Italia, semper discessit superior. quod
 nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset,
 Romanos videtur superare potuisse. sed multorum
 obtrectatio devicit unius virtutem.

Hic autem velut hereditate relictum odium pater- 3
 num erga Romanos sic conservavit, ut prius animam
 quam id deposuerit, qui quidem, cum patria pulsus
 esset et alienarum opum indigeret, numquam desti-
 terit animo bellare cum Romanis. nam ut omittam 2
 Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis,
 omnium iis temporibus potentissimus rex Antiochus
 fuit. hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque
 a rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. ad 2
 quem cum legati venissent Romani, qui de eius vo-
 luntate explorarent darentque operam consiliis clan-
 destinis ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent,
 tamquam ab ipsis corruptus alia atque antea sentiret,
 neque id frustra fecissent idque Hannibal comperisset
 seque ab interioribus consiliis segregari vidisset, tem- 3

- pore dato adiit ad regem, eique cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: 'pater meus' inquit 'Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Karthagine Iovi optimo maximo
4 hostias immolavit. quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me vellemne secum in castra proficisci. id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem ne dubitaret ducere, tum ille, faciam, inquit, si mihi fidem quam postulo dederis. simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque ceteris remotis tenentem iurare iussit numquam
5 me in amicitia cum Romanis fore. id ego iusiurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore
6 eadem mente sim futurus. quare si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris; cum quidem bellum parabis, te ipsum frustra-beris, si non me in eo principem posueris.'
- 3   Hac igitur qua diximus aetate cum patre in Hispaniam profectus est, cuius post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatus omni praefuit. hoc quoque interfecto exercitus summam imperii ad eum detulit. id Karthaginem delatum publice comprobatum
2 est. sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus imperator factus proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit, Saguntum, foederatam civitatem,
3 vi expugnavit, tres exercitus maximos comparavit. ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. ut saltum Pyrenaeum transiit, quacumque iter fecit, cum omnibus incolis confligit: neminem nisi
4 victum dimisit. ad Alpes posteaquam venit, qua Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat (quo facto is hodie saltus Graius appellatur), Alpicos conantes prohibere transitu concidit, loca pate-

fecit, itinera muniit, effecit ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

Confluxerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione 4
 consule eumque pepulerat. cum hoc eodem Clastidii apud Padum decernit sauciumque inde ac fugatum dimittit. tertio idem Scipio cum collega Ti. Longo 2
 apud Trebiam adversus eum venit. cum iis manum conseruit, utrosque profligavit. inde per Ligures Appenninum transiit, petens Etruriam. hoc in 3
 itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea numquam dextro aeque bene usus sit. qua valetudine cum etiamnum premeretur lecticaque ferretur, C. Flaminium consulem apud Trasumennum cum exercitu insidiis circumventum occidit, neque multo post C. Centenium praetorem cum delecta manu saltus occupantem. hinc in Apuliam pervenit. ibi obviam ei venerunt 4
 duo consules, C. Terentius et L. Aemilius. utriusque exercitus uno proelio fugavit, Paulum consulem occidit et aliquot praeterea consulares, in eis Cn. Servilium Geminum, qui superiore anno fuerat consul.

Hac pugna pugnata Romam profectus nullo resistente in propinquis urbi montibus moratus est. cum 5
 aliquot ibi dies castra habuisset et Capuam revertetur, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno ei se obiecit. hic clausus locorum angustiis 2
 noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit Fabioque, callidissimo imperatori, dedit verba. namque obducta nocte sarmenta in cornibus iuvenorum deligata incendit eiusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. quo repentino visu obiecto tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. hanc post rem gestam 3
 non ita multis diebus M. Minucium Rufum, magistrum equitum pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium fugavit. Ti. Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lucanis absens in insidias inductum

sustulit. M. Claudium Marcellum, quinquens consulem,
 4 apud Venusiam pari modo interfecit. longum est
 omnia enumerare proelia. quare hoc unum satis erit
 dictum, ex quo intellegi possit, quantus ille fuerit:
 quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo
 adversus eum post Cannensem pugnam in campo
 castra posuit.

6 Hinc invictus patriam defensum revocatus bellum
 gessit adversus P. Scipionem, filium eius *Scipionis*,
 quem ipse primo apud Rhodanum, iterum apud Padum,
 2 tertio apud Trebiam fugarat. cum hoc exhaustis iam
 patriae facultatibus cupivit impraesentiarum bellum
 componere, quo valentior postea congredederetur. inde
 3 colloquium convenit, condiciones non convenerunt. post
 id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem con-
 fluxit; pulsus (incredibile dictu) biduo et duabus nocti-
 bus Hadrumentum pervenit, quod abest ab Zama cir-
 4 citer milia passuum trecenta. in hac fuga Numidae,
 qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati sunt
 ei, quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit.
 Hadrumeti reliquos e fuga collegit, novis dilectibus
 paucis diebus multos contraxit.

7 Cum in apparando acerrime esset occupatus, Kar-
 thaginienses bellum cum Romanis composuerunt. ille
 nihilo setius exercitui postea praefuit resque in Africa
 gessit [itemque Mago frater eius] usque ad P. Sul-
 2 picium C. Aurelium consules. his enim magistratibus
 legati Karthaginienses Romam venerunt, qui senatui
 populoque Romano gratias agerent, quod cum iis
 pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos
 donarent simulque peterent, ut obsides eorum Fre-
 8 gellis essent captivique redderentur. his ex senatus
 consulto responsum est: munus eorum gratum ac-
 ceptumque esse; obsides, quo loco rogarent, futuros;
 captivos non remissuros, quod Hannibalem, cuius opera
 susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano,
 etiamnum cum imperio apud exercitum haberent item-

que fratrem eius Magonem. hoc responso Karthagi- 4
nienses cognito Hannibalem domum et Magonem re-
vocarunt. huc ut rediit, rex factus est, postquam
imperator fuerat, anno secundo et vicesimo: ut enim
Romae consules, sic Karthagine quotannis annui bini
reges creabantur. in eo magistratu pari diligentia se 5
Hannibal praeuit, ac fuerat in bello. namque effecit
ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae
Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset,
quae in aerario reponeretur. deinde [anno post prae- 6
turam] M. Claudio L. Furio consulibus Roma legati
Karthaginem venerunt. hos Hannibal ratus sui ex-
poscendi gratia missos, priusquam iis senatus daretur,
navem ascendit clam atque in Syriam ad Antiochum
perfugit. hac re palam facta Poeni naves duas, quae 7
eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt,
bona eius publicarunt, domum a fundamentis disie-
cerunt, ipsum exulem iudicarunt.

At Hannibal anno quarto, postquam domo pro- 8
fugerat, L. Cornelio Q. Minucio consulibus, cum quin-
que navibus Africam accessit in finibus Cyrenaeorum,
si forte Karthaginienses ad bellum inducere posset
Antiochi spe fiduciaque, cui iam persuaserat ut cum
exercitibus in Italiam proficisceretur. huc Magonem
fratrem excivit. id ubi Poeni resciverunt, Magonem 2
eadem, qua fratrem, absentem affecerunt poena. illi
desperatis rebus cum solvissent naves ac vela ventis
dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. de Ma-
gonis interitu duplex memoria prodita est: namque
alii naufragio, alii a servulis ipsius interfectum eum
scriptum reliquerunt. Antiochus autem si tam in ge- 3
rendo bello consiliis eius parere voluisset, quam in
suscipiendo instituerat, propius Tiberi quam in Ther-
mopylis de summa imperii dimicasset. quem etsi
multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in
re. praefuit paucis navibus, quas ex Syria iussus erat 4
in Asiam ducere, iisque adversus Rhodiorum classem

in Pamphylio mari confligit. *in* quo cum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse quo cornu rem gessit fuit superior.

- 9 Antiocho fugato verens ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. vidit autem vir omnium callidissimus *in* magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium: magnam enim secum pecuniam
- 3 portabat, de qua sciebat exisse famam. itaque capit tale consilium. amphoras complures complet plumbo, summas operit auro et argento. has praesentibus principibus deponit in templo Dianae, simulans se suas fortunas illorum fidei credere. his in errorem inductis statuas aëneas, quas secum portabat, omni sua pecunia complet easque in propatulo domi abicit.
- 4 Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris quam ab Hannibale, ne ille inscientibus iis tolleretur *sua* secumque duceret.
- 10 Sic conservatis suis rebus omnibus Poenus illis Cretensibus ad Prusiam in Pontum pervenit. apud quem eodem animo fuit erga Italiam neque aliud quicquam egit quam regem armavit et exacuit adversus
- 2 Romanos. quem cum videret domesticis opibus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebat bellicosas nationes. dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes, Romanis amicissimus, bellumque inter eos
- 3 gerebatur et mari et terra; sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem. quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi, quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. ad hunc
- 4 interficiendum talem iniit rationem. classe paucis diebus erant decreturi. superabatur navium multitudine: dolo erat pugnandum, cum par non esset armis. imperavit quam plurimas venenatas serpentes vivas
- 5 colligi easque in vasa fictilia conici. harum cum effecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus

erat navale proelium, classiarios convocat iisque praecipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant se defendere. id illos facile serpentium multitudine consecuturos. rex autem in qua nave veheretur, ut scirent, se factu- 6 rum: quem si aut cepissent aut interfecissent, magno iis pollicetur praemio fore. tali cohortatione militum 11 facta classis ab utrisque in proelium deducitur. quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit. qui 2 ubi ad naves adversariorum pervenit epistulamque ostendens se regem professus est quaerere, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat quin aliquid de pace esset scriptum. tabellarius ducis nave declarata suis eodem, unde erat egressus, se recepit. at Eumenes soluta epistula nihil in ea repperit nisi 3 quae ad irridendum eum pertinerent. cuius rei etsi causam mirabatur neque reperiēbat, tamen proelium statim committere non dubitavit. horum in concursu 4 Bithyni Hannibalis praecepto universi navem Eumenis adoriuntur. quorum vim rex cum sustinere non posset, fuga salutem petiit, quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo litore erant collocata. reliquae Pergamenae naves cum 5 adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conici coepta sunt. quae iacta initio risum pugnantibus concitarunt, neque quare id fieret poterat intellegi. post- 6 quam autem naves suas oppletas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes verterunt seque ad sua castra nautica rettulerunt. sic Hannibal consilio arma Per- 7 gamenorum superavit, neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

Quae dum in Asia geruntur, accidit casu ut le-12

- gati Prusiae Romae apud T. Quintium Flamininum consularem cenarent, atque ibi de Hannibale mentione facta ex iis unus diceret eum in Prusiae regno
2 esse. id postero die Flamininus senatui detulit. patres conscripti, qui Hannibale vivo numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in eis Flamininum, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibi que dederet.
3 his Prusia negare ausus non est; illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent: locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat, in castello quod ei a rege datum erat muneri, idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, scilicet verens ne usu veniret, quod
4 accidit. huc cum legati Romanorum venissent ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit plures praeter consuetudinem armatos apparere. qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. puer
5 cum celeriter, quid vidisset, renuntiasset omnesque exitus occupatos ostendisset, sensit id non fortuito factum, sed se peti neque sibi diutius vitam esse retinendam. quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinorum virtutum venenum, quod semper secum habere consuevit, sumpsit.
- 13 Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. quibus consulibus interierit, non convenit. namque Atticus M. Claudio Marcello Q. Fabio Labeone consulibus mortuum in annali suo scriptum reliquit, at Polybius L. Aemilio Paulo Cn. Baebio Tamphilo, Sulpicius autem Blitho P. Cornelio Cethego M. Baebio Tam-
2 philo. atque hic tantus vir tantisque bellis districtus nonnihil temporis tribuit litteris. namque aliquot eius libri sunt, Graeco sermone confecti, in eis ad Rhodios

de Cn. Manlii Volsonis in Asia rebus gestis. huius 3
belli gesta multi memoriae prodiderunt, sed ex eis
duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt,
quamdiu fortuna passa est, Silenus et Sosylus Lace-
daemonius. atque hoc Sosylo Hannibal litterarum
Graecarum usus est doctore.

Sed nos tempus est huius libri facere finem et 4
Romanorum explicare imperatores, quo facilius col-
latis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit
iudicari.

EX LIBRO
CORNELII NEPOTIS
DE LATINIS HISTORICIS.

XXIV. CATO.

- 1 M. Cato, ortus municipio Tusculo, adolescentulus,
priusquam honoribus operam daret, versatus est in
Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat.
inde hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu
censuraque habuit collegam, ut M. Perpenna censo-
rius narrare solitus est, Romam demigravit in foro-
2 que esse coepit. primum stipendium meruit annorum
decem septemque. Q. Fabio M. Claudio consulibus
tribunus militum in Sicilia fuit. inde ut rediit, castra
secutus est C. Claudii Neronis, magnique opera eius
existimata est in proelio apud Senam, quo cecidit
3 Hasdrubal, frater Hannibalis. quaestor obtigit P. Afri-
cano consuli, cum quo non pro sortis necessitudine
vixit: namque ab eo perpetua dissensit vita. aedilis
4 plebei factus est cum C. Helvio. praetor provinciam
obtenuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tem-
pore ex Africa decedens Q. Ennium poetam deduxerat,
quod non minoris aestimamus quam quemlibet am-
plissimum Sardiniensem triumphum.
- 2 Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco. sorte
provinciam nactus Hispaniam citeriorem ex ea trium-
2 phum deportavit. ibi cum diutius moraretur, P. Scipio

Africanus consul iterum, cuius in priore consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere et ipse ei succedere, neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio principatum in civitate obtineret, quod tum non potentia, sed iure res publica administrabatur. qua ex re iratus senatui *consulatu* peracto privatus in urbe mansit. at Cato, censor 3 cum eodem Flacco factus, severe praefuit ei potestati. nam et in complures nobiles animadvertit et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare. circiter 4 annos octoginta, usque ad extremam aetatem ab adulescentia, rei publicae causa suscipere inimicitias non destitit. a multis tentatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

In omnibus rebus singulari fuit industria: nam 3 et agricola sollers et peritus iuris consultus et magnus imperator et probabilis orator et cupidissimus litterarum fuit. quarum studium etsi senior arripuerat, 2 tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. ab adulescentia confecit orationes. senex historias scribere instituit. earum 3 sunt libri septem. primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius unde quaeque civitas orta sit Italica, ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. in quarto autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum. atque 4 haec omnia capitulatim sunt dicta. reliqua quoque bella pari modo persecutus est usque ad praeturam Ser. Galbae, qui diripuit Lusitanos: atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. in eisdem exposuit, quae in Italia Hispanisque [aut fierent aut] viderentur admiranda: in quibus multa industria et diligentia comparet, nulla doctrina.

- 5 Huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu T. Pomponii Attici. quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus.

XXV. ATTICUS.

- 1 T. Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis
Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam
2 equestrem obtinuit dignitatem. patre usus est diligente et, ut tum erant tempora, diti inprimisque
studioso litterarum. hic, prout ipse amabat litteras,
omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri
3 debet, filium erudit. erat autem in puero praeter
docilitatem ingenii summa suavitas oris atque vocis,
ut non solum celeriter acciperet quae tradebantur, sed
etiam excellenter pronuntiaret. qua ex re in pueritia
nobilis inter aequales ferebatur clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo
4 ferre possent. itaque incitabat omnes studio suo, quo
in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius,
M. Cicero: quos consuetudine sua sic devinxit, ut
nemo iis perpetua *vita* fuerit carior.
- 2 Pater mature decessit. ipse adolescentulus propter
affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebei interfectus est, non expers fuit illius periculi: namque
Anicia, Pomponii consobrina, nupserat Servio, fratri
2 Sulpicii. itaque interfecto Sulpicio posteaquam vidit
Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam neque
sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum
alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum
tempus ratus studiis obsequendi suis Athenas se contulit. neque eo setius adolescentem Marium hostem
iudicatum iuvit opibus suis, cuius fugam pecunia sub
3 levavit. ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod

afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. nam praeter gratiam, quae iam in adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. cum enim versuram facere publice necesse esset neque eius condicionem aequam haberent, semper se interposuit, atque ita ut neque usuram umquam ab iis acceperit neque longius, quam dictum esset, debere passus sit. quod utrumque erat iis salutare: nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur neque multiplicandis usuris crescere. auxit hoc officium alia quoque liberalitate: nam universos frumento donavit, ita ut singulis seni modii tritici darentur, qui modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. quo factum est ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent civemque facere studerent: quo beneficio ille uti noluit [quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia ascita]. quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit, absens prohibere non potuit. itaque aliquot ipsi et Phidiae locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procuratione rei publicae actorem auctoremque habebant potissimum. igitur primum illud munus fortunae, quod in ea urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et domum; hoc specimen prudentiae, quod, cum in eam se civitatem contulisset, quae antiquitate, humanitate doctrinaque praestaret omnes, unus ei fuit carissimus.

Huc ex Asia Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis et humanitate et doctrina. sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur; tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse, non ascitum. idem poë-

mata pronuntiabat et Graece et Latine sic, ut supra
2 nihil posset addi. quibus rebus factum est ut Sulla
nusquam *cum* ab se dimitteret cuperetque secum de-
ducere. cui cum persuadere tentaret, 'noli, oro te,'
inquit Pomponius 'adversum eos me velle ducere, cum
quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.' at
Sulla adulescentis officio collaudato omnia munera ei,
quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri.

3 Hic complures annos moratus, cum et rei fami-
liari tantum operae daret, quantum non indiligens
deberet pater familias, et omnia reliqua tempora aut
litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret, nihilo
4 minus amicis urbana officia praestitit. nam et ad
comitia eorum ventitavit et, si qua res maior acta
est, non defuit. sicut Ciceroni in omnibus eius peri-
culis singularem fidem praebuit: cui ex patria fugienti
sestertium ducenta et quinquaginta milia donavit.

5 tranquillatis autem rebus Romanis remigravit Romam,
ut opinor L. Cotta L. Torquato consulibus: quem
discedentem sic universa civitas Atheniensium prose-
cuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

5 Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Ro-
manum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima
natura: cuius sic asperitatem veritus est, ut, quem
nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam
senectutem retinuerit benivolentiam. quo facto tulit
2 pietatis fructum. Caecilius enim moriens testamento
adoptavit eum heredemque fecit ex dodrante: ex qua
3 hereditate accepit circiter centiens sestertium. erat
nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni, easque nuptias
M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vi-
vebat coniunctissime, multo etiam familiarius quam
cum Quinto, ut iudicari possit plus in amicitia valere
4 similitudinem morum quam affinitatem. utebatur autem
intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum
eloquentiae tenebat, ut intellegi non posset, uter eum
plus diligeret, Cicero an Hortensius: et, id quod erat

difficillimum, efficiebat ut, inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio essetque talium virorum copula.

In re publica ita est versatus, ut semper optimarum partium et esset et existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quam qui maritimis iactarentur. honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam vel dignitatem: quod neque peti more maiorum neque capi possent conservatis legibus in tam effusis ambitus largitionibus neque *geri* e re publica sine periculo corruptis civitatis moribus. ad hastam publicam numquam accessit. nullius rei neque praes neque manceps factus est. neminem neque suo nomine neque subscribens accusavit, in ius de sua re numquam iit, iudicium nullum habuit. multorum consulum praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum: qui ne cum Quinto quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. non enim decere se arbitrabatur, cum praeturam gerere nolisset, asseclam esse praetoris. qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspensiones quoque vitaret criminum. quo fiebat ut eius observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori neque spei tribui viderent.

Incidit Caesarianum civile bellum. cum haberet 7 annos circiter sexaginta, usus est aetatis vacatione neque se quoquam movit ex urbe. quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit, ipsum Pompeium coniunctum non offendit. nullum ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offensione domi remanserunt. Caesari 3

autem Attici quies tanto opere fuit grata, ut victor, cum privatis pecunias per epistulas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompei castris concesserit. sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

- 8 Secutum est illud. occiso Caesare cum res publica penes Brutos videretur esse et Cassium ac tota
2 civitas se ad eos convertisset, sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adulescens aequali familiarius quam hoc sene, neque solum eum principem consilii haberet,
3 sed etiam in convictu. excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. id facile effici posse arbitrati sunt, si principes eius ordinis pecunias contulissent. itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti
4 familiari, Atticus, ut eius rei princeps esse vellet. at ille, qui officia amicis praestanda sine factione existimaret semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eae paterentur, se neque cum quoquam de ea re collocuturum neque coiturum. sic ille consensionis globus huius unius dissensione
5 disiectus est. neque multo post superior esse coepit Antonius, ita ut Brutus et Cassius *omissa cura* provinciarum, quae iis dicis causa datae erant a consule,
6 desperatis rebus in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto Bruto Italiaque cedenti sestertium centum milia muneri misit. eidem in Epiro absens trecenta iussit dari, neque eo magis potenti adulatus est Antonio neque desperatos reliquit.
- 9 Secutum est bellum gestum apud Mutinam. in quo si tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam praedicem, cum ille potius divinus fuerit, si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas,
2 quae nullis casibus agitur neque minuitur. hostis Antonius iudicatus Italia cesserat: spes restituendi

nulla erat. non solum inimici, qui tum erant poten-
 tissimi et plurimi, sed etiam qui adversariis eius se
 venditabant et in eo laedendo aliquam consecuturos
 sperabant commoditatem, Antonii familiares insequen-
 bantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cu-
 piebant, liberos etiam exstinguere parabant. Atticus, 3
 cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissi-
 mus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad An-
 tonium violandum, sed e contrario familiares eius ex
 urbe profugientes, quantum potuit, texit, quibus rebus
 indiguerunt, adiuvit. Publio vero Volumnio ea tribuit, 4
 ut plura a parente proficisci non potuerint. ipsi autem
 Fulviae, cum litibus distineretur magnisque terrori-
 bus vexaretur, tanta diligentia officium suum prae-
 stitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico,
Atticus sponsor omnium rerum fuerit. quin etiam, 5
 cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem
 neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille
 se interposuit pecuniamque sine faenore sineque ulla
 stipulatione credidit, maximum existimans quaestum,
 memorem gratumque cognosci, simulque aperiens se
 non fortunae, sed hominibus solere esse amicum. quae 6
 cum faciebat, nemo eum temporis causa facere po-
 terat existimare: nemini enim in opinionem veniebat
 Antonium rerum potiturum. sed sensus eius a non- 7
 nullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse
 malos cives videretur. ille autem, sui iudicii, potius
 quid se facere par esset intuebatur quam quid alii
 laudaturi forent.

Conversa subito fortuna est. ut Antonius rediit 10
 in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum
 putarat propter intimam familiaritatem Ciceronis et
 Bruti. itaque ad adventum imperatorum de foro 2
 decesserat, timens proscriptionem, latebatque apud
 P. Volumnium, cui, ut ostendimus, paulo ante opem
 tulerat (tanta varietas iis temporibus fuit fortunae,
 ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio

aut periculo), habebatque secum Q. Gellium Canum,
3 aequalem simillimumque sui. hoc quoque Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognorat, adeo coniuncte vixit, ut ad extremam aetatem
4 amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed etiam omnibus eius amicis esset inimicus eosque vellet proscribere multis hortantibus, tamen Attici memor fuit officii et ei, cum requisisset, ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret statimque ad se veniret: se eum et eius causa Canum de proscriptorum numero
5 exemisse. ac ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit [neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed coniuncti], ut appareret nullam seiunctam sibi ab eo velle fortunam. quodsi gubernator praecipua laude effertur,
6 qui navem ex hieme marique scopuloso servat, cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

- 11 Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit quam ut *quam* plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. cum proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuo manendi potestas
2 facta est; quin etiam post proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti L. Iulium Mocillam praetorium et filium eius Aulumque Torquatium ceterosque pari fortuna percussos instituit tueri atque ex Epiro iis omnia Samothraeciam supportari iussit.
3 difficile est omnia persequi et non necessarium. illud unum intellegi volumus, illius liberalitatem neque
4 temporariam neque callidam fuisse. id ex ipsis rebus ac temporibus iudicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem

Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem eius quam florentem coluerit. sic liberalitate utens 5 nullas inimicitias gessit, quod neque laedebat quemquam neque, si quam iniuriam acceperat, non malebat oblivisci quam ulcisci. idem immortalī memoria percepta retinebat beneficia; quae autem ipse tribue- rat, tam diu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. itaque hic fecit ut vere dictum videatur: 6

Sui cuique mores fingunt fortunam hominibus.

neque tamen ille prius fortunam quam se ipse finxit, qui cavit ne qua in re iure plecteretur.

His igitur rebus effecit ut M. Vipsanius Agrippa, 12 intima familiaritate coniunctus adulescenti Caesari, cum propter suam gratiam et Caesaris potentiam nullius condicionis non haberet potestatem, potissimum eius deligeret affinitatem praeoptaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. atque harum 2 nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius, triumvirum rei publicae *constituendae*. cuius gratia cum augere possessiones posset suas, tantum afuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit ea nisi in deprecandis amicorum aut periculis aut incommodis. quod quidem sub ipsa proscriptione per- 3 illustre fuit. nam cum L. Saufei equitis Romani, aequalis sui, qui complures annos studio ductus philosophiae habitabat Athenis habebatque in Italia pretiosas possessiones, tresviri bona vendidissent consuetudine ea, qua tum res gerebantur, Attici labore atque industria factum est ut eodem nuntio Saufei fieret certior se patrimonium amisisse et recuperasse. idem 4 L. Iulium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, neque minus virum bonum optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum propter magnas eius Africanas possessiones in proscriptorum numerum a P. Volumnio,

- praefecto fabrum Antonii, absentem relatum expedit. 5
quod in praesenti utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, difficile est iudicare, quod in eorum periculis non secus absentes quam praesentes amicos Attico esse curae cognitum est.
- 13 Neque vero ille minus bonus pater familias habitus est quam civis. nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. neque tamen non inprimis bene habitavit omnibusque optimis rebus 2
usus est. nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilianam, ab avunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non aedificio, sed silva constabat: ipsum enim tectum antiquitus constitutum plus salis quam sumptus habebat: in quo nihil commutavit, nisi si 3
quid vetustate coactus est. usus est familia, si utilitate iudicandum est, optima, si forma, vix mediocri. namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae optimi et plurimi librarii, ut ne pedisequs quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset, pari modo artifices ceteri, quos cultus 4
domesticus desiderat, apprime boni. neque tamen horum quemquam nisi domi natum domique factum habuit: quod est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae. nam et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci, et potius industria quam pretio parare non mediocris 5
est diligentiae. elegans, non magnificus, splendidus, non sumptuosus: omnisque diligentia munditiam, non affluentiam affectabat. supellex modica, non multa, ut in 6
neutram partem conspici posset. nec praeteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem, cum inprimis lautus esset eques Romanus et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, non amplius quam terna milia peraeque in singulos menses ex 7
ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus: saepe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

Nemo in convivio eius aliud acroama audivit quam 14
 anagnosten, quod nos quidem iucundissimum arbitramur; neque umquam sine aliqua lectione apud eum cenatum est, ut non minus animo quam ventre convivae delectarentur: namque eos vocabat, quorum 2
 mores a suis non abhorrerent. cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de cottidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine, tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio viciens, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit neque in sestertio centiens affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna. nullos 3
 habuit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam villam, neque in Italia, praeter Arretinum et Nomentanum, rusticum praedium, omnisque eius pecuniae reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. ex quo cognosci potest usum eum pecuniae non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

Mendacium neque dicebat neque pati poterat. 15
 itaque eius comitas non sine severitate erat neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur an amarent. quidquid rogabatur, religiose promittebat, quod non liberales, sed leves arbitrabatur polliceri quod praestare non possent. idem in tenendo, quod semel annuisset, 2
 tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. numquam suscepti negotii eum peritum est: suam enim existimationem in ea re agi putabat, qua nihil habebat carius. quo fiebat ut omnia 3
 Ciceronum, M. Catonis, Q. Hortensii, A. Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. ex quo iudicari potest non inertia, sed iudicio fugisse rei publicae procuracionem.

Humanitatis vero nullum afferre maius testimonium possum, quam quod adulescens idem seni Sullae fuit iucundissimus, senex adulescenti M. Bruto, cum

- aequalibus autem suis Q. Hortensio et M. Cicerone sic vixit, ut iudicare difficile sit, cui aetati fuerit
 2 aptissimus. quamquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut fa-
 3 miliarior. ei rei sunt indicio praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sedecim volumina epistularum, ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quae qui legat, non multum desideret historiam con-
 4 textam eorum temporum. sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus rei publicae perscripta sunt, ut nihil in eis non appareat et facile existimari possit, prudentiam quodam modo esse divinationem. non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit, sed etiam, quae nunc usu veniunt, cecinit ut vates.
- 17 De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, cum *ipse esset* septem et sexaginta, se numquam cum matre in gratiam redisse, numquam cum sorore fuisse
 2 in similitudine, quam prope aequalem habebat. quod est signum aut nullam umquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. neque id fecit natura solum, quamquam omnes
 3 ei paremus, sed etiam doctrina: nam principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.
- 18 Moris etiam maiorum summus imitator fuit antiquitatisque amator, quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit,
 2 quo magistratus ordinavit. nulla enim lex neque pax neque bellum neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata, et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cogno-

scere. fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut 3
 M. Bruti rogatu Iuniam familiam a stirpe ad hanc
 aetatem ordine enumeraverit, notans, quis a quo ortus
 quos honores quibusque temporibus cepisset: pari 4
 modo Marcelli Claudii Marcellorum, Scipionis Cornelii
 et Fabii Maximi Fabiorum et Aemiliorum. quibus
 libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupi-
 ditatem habent notitiae clarorum virorum. attigit 5
 poëticen quoque, credimus, ne eius expers esset sua-
 vitatis. namque versibus *de iis*, qui honore rerumque
 gestarum amplitudine ceteros populi Romani praesti-
 terunt, exposuit ita, ut sub singulorum imaginibus 6
 facta magistratusque eorum non amplius quaternis
 quinisque versibus descripserit: quod vix credendum
 sit tantas res tam breviter potuisse declarari. est
 etiam unus liber Graece confectus, de consulatu Ci-
 ceronis.

Haec hactenus Attico vivo edita a nobis sunt. 19
 nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit,
 reliqua persequemur et, quantum potuerimus, rerum
 exemplis lectores docebimus, sicut supra significavi-
 mus, suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.
 namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, 2
 in affinitatem pervenit imperatoris divi filii, cum iam
 ante familiaritatem eius esset consecutus nulla alia
 re quam elegantia vitae, qua ceteros ceperat prin-
 cipes civitatis dignitate pari, fortuna humiliores. tanta 3
 enim prosperitas Caesarem est consecuta, ut nihil ei
 non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerat,
 et conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit
 consequi. nata est autem Attico neptis ex Agrippa, 4
 cui virginem filiam collocarat. hanc Caesar vix an-
 niculam Ti. Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno
 suo, despondit: quae coniunctio necessitudinem eorum
 sanxit, familiaritatem reddidit frequentiore. quam- 20
 quam ante haec sponsalia non solum, cum ab urbe
 abesset, numquam ad suorum quemquam litteras misit,

- quin Attico scriberet, quid ageret, inprimis quid legeret quibusque in locis et quamdiu esset moraturus,
2 sed etiam, cum esset in urbe et propter infinitas suas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico fruere-
tur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, cum modo aliquid de antiquitate ab eo re-
quireret, modo aliquam quaestionem poëticam ei pro-
poneret, interdum iocans eius verbosiores eliceret
3 epistulas. ex quo accidit, cum aedis Iovis Feretrii in Capitolio, ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Caesar
4 eam reficiendam curaret. neque vero a M. Antonio minus absens litteris colebatur, adeo ut accurate ille ex ultimis terris, quid ageret, curae sibi haberet cer-
5 tiorem facere Atticum. hoc quale sit, facilius existimabit is, qui iudicare poterit, quantae sit sapientiae eorum retinere usum benivolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio, sed ob-
trectatio tanta intercedebat, quantam fuit [incidere] necesse inter Caesarem atque Antonium, cum se uterque principem non solum urbis Romae, sed orbis terrarum esse cuperet.
- 21 Tali modo cum septem et septuaginta annos complisset atque ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratia fortunaque crevisset (multas enim hereditates nulla alia re quam bonitate consecutus est) tantaque prosperitate usus esset valetudinis,
2 ut annis triginta medicina non indignisset, nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contempserunt: nam putarunt esse tenesmon, cui remedia celeria fa-
3 ciliaque proponebantur. in hoc cum tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset, subito tanta vis morbi in inum
intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos
4 fistulae puris eruperint. atque hoc priusquam ei accideret, postquam in dies dolores accrescere febresque accessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessi

iussit et cum eo L. Cornelium Balbum Sextumque Peducaeam. hos ut venisse vidit, in cubitum innixus 5
 'quantam' inquit 'curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil necesse est pluribus verbis commemorare. quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est ut egomet mihi consulam. id vos ignorare nolui: nam mihi stat alere morbum desinere. namque 6
 his diebus quidquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. quare a vobis peto, primum ut consilium probetis meum, deinde ne frustra dehortando impedire conemini.'

Hac oratione habita tanta constantia vocis atque 22
 vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare, cum quidem Agrippa eum flens atque 2
 osculans oraret atque obsecraret, ne id quod natura cogeret ipse quoque sibi acceleraret, et, quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret, preces eius taciturna sua obstinatione depressit. sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito 3
 febris decessit leviorque morbus esse coepit. tamen propositum nihilo setius peregit itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie kal. Apriles Cn. Domitio C. Sosio consulibus decessit. elatus est 4
 in lecticula, ut ipse praescripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. sepultus est iuxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Caecilii, avunculi sui.

INDEX GEOGRAPHICUS.

Ace, urbs Phoeniciae (St. Jean d'Acre).

Aegātes insulae, in litore occidentali Siciliae.

Aegīae (Αἰγῆαι), urbs Macedoniae.

Aegōs flumen (Αἰγὸς ποταμός), in litore orientali Chersonesi Thraeciae.

Aegyptus, Aegyptius.

Aeolia et Aeolis, regio in litore occidentali Asiae minoris.

Afri, Africa.

Alexandrēa, caput Aegypti.

Alpes, Alpīci.

Amphipōlis, oppidum Thraeciae.

Appennīnus, montium tractus in Italia.

Appia via, inter Romam et Campaniam.

Apulia, regio Italiae inferioris.

Arcadia, regio Peloponnesi; Arcades, eius incolae.

Argi, caput regionis Argolidis in Peloponneso; Argivi, incolae urbis aut regionis.

Argīlius, incolae Argili (Ἀργίλος) oppidi in Thraecia.

Armenii, populus Asiae.

Arretinum praedium, in Etruria.

Artemisium, promunturium insulae Euboeae.

Asia, 1) pars orbis terrarum, 2) = Asia minor.

Aspendii, incolae oppidi Aspendi (Ἀσπενδοί) Pamphy-liae in Asia minore.

Athamānes, gens Epirotica.

Athēnae, Atheniensis.

Attica, regio mediae Graeciae; Attici, eius incolae.

Babylon, caput Babyloniae ad Euphratem situm.

Bithynia, regio Asiae minoris; Bithyni, eius incolae.

Bizante, oppidum et castellum Thraeciae.

Boeōti, incolae Boeotiae, regionis in media Graecia.

Byzantium (= Constantinopolis), urbs Thraeciae; Byzantii, eius incolae.

Cadmēa, arx Thebarum.

Cadusii, gens Asiatica ad mare Caspium.

Cannensis pugna, ad Cannas, Apuliae vicum, commissa.

Capitolium, unus ex septem collibus Romae.

Cappadocia, regio Asiae; Cappadoces, eius incolae.

Captiāni, gens Asiatica.

Capua, caput regionis Campaniae.

Car, cf. Caria.

Cardianus, ex Cardia oppido ultra Chersonesum Thraeciam.

- Caria, *regio maritima Asiae minoris*; Cares, *eius incolae*.
 Cataonia, *regio Asiae inter Ciliciam et Cappadociam*.
 Chalcis, *urbs insulae Euboeae*.
 Chaönes, *gens in Epiro*.
 Chersonesus (Thraecia), *paeninsula inter Hellespontum et mare Aegaeum*.
 Chius, *insula Graeca ad litus Ioniae*.
 Cilicia, *regio Asiae minoris*; Cilices, *eius incolae*.
 Ciliciae portae, *fauces montis Tauri inter Ciliciam et Cappadociam*.
 Citium, *oppidum insulae Cypri*.
 Clastidium, *oppidum prope Padum*.
 Cnidus, *urbs Dorica in Asia minore*.
 Colönae, *locus in agro Troade*.
 Corcyra, *insula in litore occidentali Graeciae*; Corcyraei, *eius incolae*.
 Corinthus, *urbs inter Peloponnesum et mediam Graeciam*; Corinthii, *eius incolae*.
 Coronäa, *urbs Boeotiae*.
 Creta, *insula Graeca*; Creten-ses, *eius incolae*.
 Crinissus, *fluvius Siciliae*.
 Chirithöte, *urbs Chersonesi Thraeciae*.
 Cyclädes, *insulae Graecae in mari Aegaeo*.
 Cyme, *urbs Aeolidis*.
 Cyprus, *insula Graeca*; Cyprii, *eius incolae*.
 Cyrēnae, *urbs in litore septentrionali Africae*; Cyrenaei, *eius incolae*.
 Cyzicus, *urbs Asiae minoris ad Propontidem*; Cyzicēnus, *eius incola*.
 Decelēa, *vicus Atticae*.
 Delphi, *urbs Phocidis in media Graecia*; *adiect.* Delphiens.
 Delus, *una ex insulis Cycladibus*.
 Dodöna, *urbs Epiri oraculo Iovis incluta*; *adiect.* Dodo-naeus.
 Dolöpes, *gens Thessala*.
 Elis, *urbs et regio Peloponnesi*.
 Ephesus, *urbs Ioniae*.
 Epirus, *regio Graeciae septentrionalis*; Epirötes, *eius incola*; *adiect.* Epiroticus.
 Eretria, *urbs insulae Euboeae*; Eretriensis, *eius incola*.
 Eryx, *mons et oppidum Siciliae*.
 Etruria, *regio Italiae*.
 Euboea, *insula Graeca contra Boeotiam*.
 Europa, Europaeus.
 Falernus ager, *in Campania*.
 Fregellae, *oppidum Latii*.
 Gallia (transalpina).
 Gortynii, *incolae urbis Gortynaе in insula Creta*.
 Graecia, Graecus.
 Graii = Graeci.
 Graius saltus = Alp̄is Graia, *hodie der kleine Bernhard*.
 Grynium, *castrum in Phrygia*.
 Hadrumētum, *oppidum in finibus Karthaginis*.
 Haliartus, *oppidum Boeotiae*.
 Halicarnasius, *ex Halicarnaso in Caria*.
 Hellespontus, 1) *fretum inter mare Aegaeum et Propontidem (Strasse der Dardanellen)*, 2) *terrae ad eum sitae*.
 Hippo, *oppidum in finibus Karthaginis*.

Hispania, *hodie Spanien*; Hispaniae = Hispania citerior et ulterior.

Hister = fluvius Danuvius.

Ionia, *regio Graeca in litore occidentali Asiae minoris*; Iōnes, *eius incolae*.

Italia, *adiect. Italicus*.

Karthāgo, *caput terrae in Africa septentrionali*; Karthaginien-sis, *eius incola*.

Lacedaemon (= Sparta), *caput Laconicae*; Lacedaemonius, *civis eius*.

Laconice, *regio Peloponnesi*; Laco, -ōnis et Lacedaemonius, *incola eius*.

Lampsacus, *urbs Asiae minoris in Hellesponto*.

Lemnus, *insula borealis maris Aegaei*; Lemnii, *eius incolae*.

Lesbus, *insula Graeca*.

Leucosyri, *populus in Cappadocia*.

Leuctra, *oppidum Boeotiae*; *adiect. Leuctricus*.

Ligures, *gens Italiae superioris, hodie in agro Genuensi*.

Lucāni, *gens Italiae inferioris*.

Lusitāni, *incolae Lusitaniae (hodie Portugal)*.

Lydia, *regio Asiae minoris*; Lydi, *eius incolae*.

Macedonia, *regio ultra Thes-saliam in septentrionem sita*; Macēdo, *eius incola*.

Magnes, *ētis, civis urbis Magnesia*.

Magnesia, *urbs Cariae (Them. c. 10) et Lydiae*.

Mantinēa, *urbs Arcadiae*.

Marāthōnis campus, *ad vicum*

Marathona in Attica; *adiect. Marathonius*.

Massagētae, *gens Scythica*.

Media, *regio in Asia*; Medi, *eius incolae*; *adiect. Medicus*.

Menelāi portus, *oppidum in litore septentrionali Africae prope Aegyptum*.

Messēna et Messēne, *regio Peloponnesi*.

Milesius, *civis Mileti in Ionia*.

Molossus, *incola regionis Epi-roticae*.

Munichia, *portus Athenarum*.

Mutina, *urbs Italiae superioris (h. Modena)*.

Mycāle, *promunturium Ioniae in Asia minore*.

Mytilenaeus, *civis urbis Myti-lēnae in insula Lesbo*.

Myus, *Myuntis, urbs Ioniae*.

Naxus, *una ex insulis Cycladibus*.

Neontīchos (Νέον τεῖχος), *castellum Thraeciae*.

Nilus, *fluvius Aegypti*.

Nomentānum praedium, *in agro Sabino*.

Nora, *castellum Phrygiae*.

Numīdae, *gens in Africa septentrionali*.

Olympia, *oppidum in Elide*.

Olynthus, *urbs Thraeciae*; Olyn-thii, *eius incolae*.

Orchomenii, *cives urbis Orcho-mēni in Boeotia*.

Orni, *castellum Thraeciae*.

Pactye, *castellum Chersonesi Thraeciae*.

Padus, *fluvius in Italia superiore (Po)*.

Pamphylium mare, *pars maris mediterranei ad litus meridionale Asiae minoris*.

- Paphlagonia, regio septentrionalis Asiae minoris; Paphlāgo, incolae eius.
 Paraetāci, gens Asiatica.
 Parus, una ex insulis Cycladibus; Parius, incolae eius.
 Peloponnēsus, paeninsula Graeca (h. Morea); adiect. Peloponnesius.
 Pergamēnus, ex Pergāmo in Asia minore.
 Perses, -ae, incolae 1) regni Persici, 2) regionis Persidis; adiect. Persicus.
 Persia, -idis, regio Asiae.
 Phalēreus, -rēi, ex vico Phalēro in Attica, inde Phalēricus portus.
 Pherae, urbs Messeniae (Con. 1, 1).
 Pheraeus, ex urbe Pheris (Φεραι) in Thessalia (Pel. 5, 1).
 Philippense proelium, ad Philippos urbem Macedoniae commissum.
 Phoenices, populus Asiae.
 Phrygia, regio Asiae minoris; Phryges, eius incolae.
 Phyle, castellum Atticae.
 Piraeus, portus Athenarum.
 Pisidae, populus Asiae minoris Cappadociae confinis.
 Plataeae, urbs Boeotiae; Plataeenses, eius cives.
 Poeni = Karthaginienses; adiect. Poenicus et Punicus.
 Pontus, 1) = Pontus Euxinus (das schwarze Meer), 2) regiones Asiae minoris ad Pontum Euxinum.
 Propontis, mare inter m. mediterraneum et Pontum Euxinum (h. Marmarameer).
 Pydna, urbs Macedoniae.
 Pyrenaeus saltus, inter Galiam et Hispaniam.
 Quirinālis collis, unus ex septem Romae.
 Rhodānus fluvius, h. Rhone.
 Rhodii, incolae insulae Rhodi in mari Aegaeo.
 Roma, Romani
 rubrum mare, fretum Arabicum et Persicum.
 Sabīni, gens Italiae mediae.
 Saguntum, urbs Hispaniae.
 Salāmis, insula prope Atticam; adiect. Salaminus.
 Samothraecia, insula ad meridiem Thraeciae sita.
 Samus, insula et oppidum prope litus Ioniae.
 Sardinia, insula Italica; adiect. Sardiniensis.
 Sardis, caput Lydiae.
 Scyrus, insula Graeca.
 Scythae, gens Europae et Asiae septentrionalis.
 Sena, oppidum Umbriae in Italia superiore.
 Sestus, urbs Chersonesi Thraeciae ad Hellespontum.
 Sicilia, insula Italica; Siculi, eius incolae.
 Sigēum, promunturium et oppidum ad litus Troadis in Asia minore.
 Sparta, Spartānus = Lacedaemon, Lacedaemonius.
 Strymon, -ōnis, fluvius Thraeciae.
 Syracūsae, urbs Siciliae; Syracusanus, eius civis.
 Syria, regio Asiae minoris.
 Taenārum, promunturium et oppidum Laconicae.
 Tarentum, urbs Italiae inferioris; Tarentinus, eius civis.
 Taurus, montium tractus in Asia minore.

- Thasus, *insula ad meridiem Thraeciae sita; Thasii, eius incolae.*
 Thebae, *caput Boeotiae; Thebānus, civis eius.*
 Thermopŷlae, *fauces in Thessalia.*
 Thessalia, *regio in Graecia septentrionali.*
 Thraecia, *terra ultra Graeciam ad septentriones sita; Thraeces, incolae eius; fem. Thraessa.*
 Thurii, *urbs Italiae inferioris.*
 Tibēris, *fluvius Italicus.*
 Trasumennus, *lacus in Etruria.*
 Trebia, *fluvius in Italia superiore.*
 Troas ager, *regio Asiae minoris in Aeolide; inde Troicum bellum.*
 Troezen, *-ēnis, oppidum Argolidis in Peloponneso.*
 Tuscŭlum, *urbs Latii prope Romam.*
 Utīca, *urbs in finibus Karthaginis.*
 Venusia, *urbs Italiae inferioris.*
 Vettōnes, *gens Hispaniae occidentalis.*
 Zacynthii, *ex insula Zacyntho (h. Zante) ad occidentem Graeciae sita.*
 Zama, *urbs in finibus Karthaginis.*
-

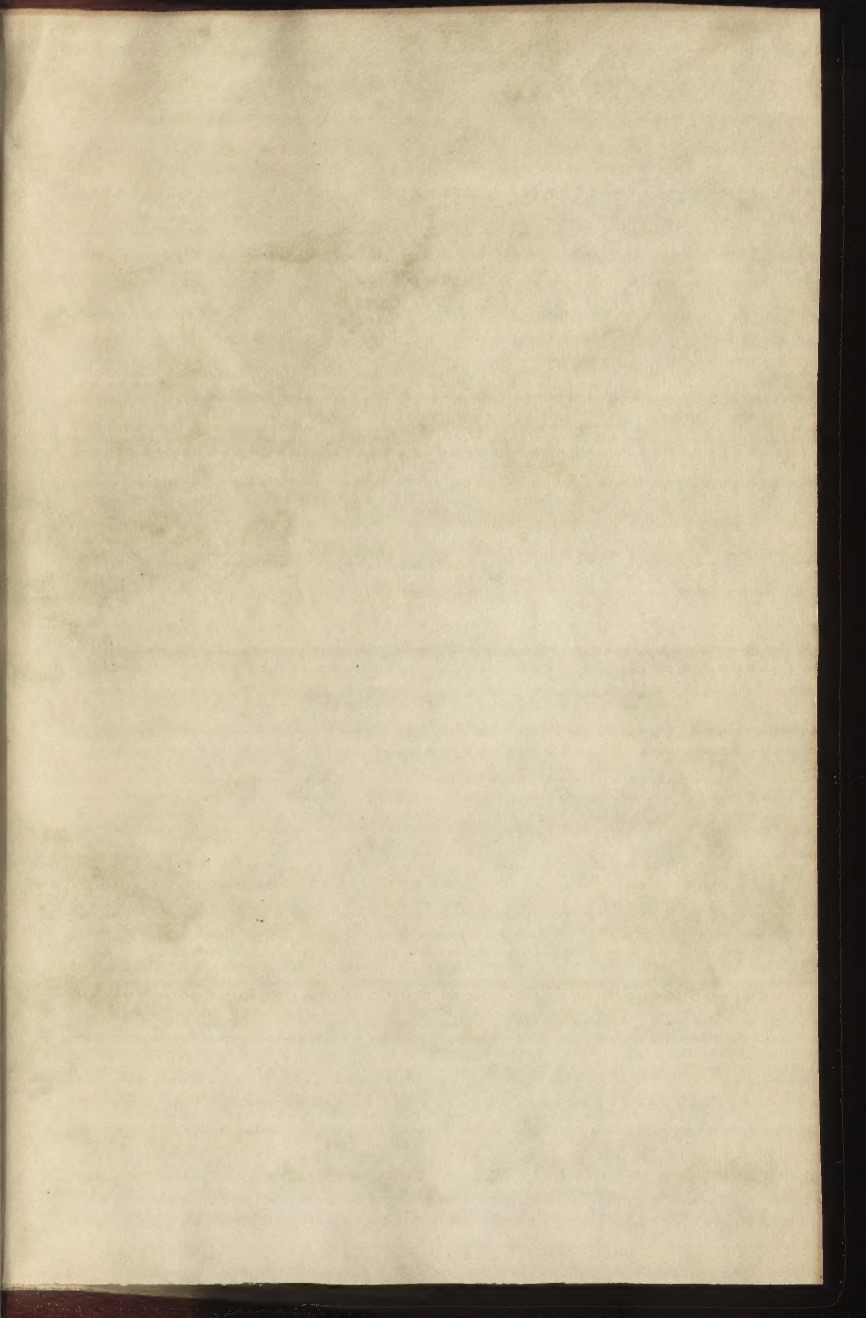

Teubners Schulausgaben griechischer u. lateinischer Klassiker

mit deutschen erklärenden Anmerkungen.

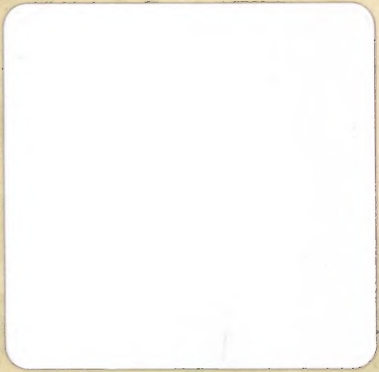
	M. 2		M. 2
Aeschylus* Agamem. v. Enger. 3. Aufl.	2.25	Cicero de oratore v. Piderit. 6. Aufl.	
— v. Plüß	2.25	von Harnecker.	
— Perser von Teuffel. 3. Aufl. v.		1. Heft. Buch I	1.80
Wecklein.	1.20	2. u. 3. — Buch II u. III je	1.50
— Prometheus v. Wecklein. 3. Aufl.	1.80	— partitiones oratoriae v. Piderit	1 —
— v. Schmidt	1.20	— Brutus von Piderit. 3. Aufl.	2.25
Aristophanes, die Wolken v. Teuffel.		— Orator von Piderit. 2. Aufl.	2 —
2. Aufl. von Kaehler	2.70	— de legibus von Du Mesnil . .	3.90
Aristoteles' Staat d. Athen. v. Hude	— .60	— de natura decorum v. Goethe.	2.40
Arrians Anabasis v. Abicht. I. Heft	1.80	Cornelius Nepos v. Siebelis. 12. Aufl.	1.20
— II. Heft	2.25	— von Ortmann. 5. Aufl.	1 —
Buchholz, Anth. a. d. Lyr. I. 4. Aufl.	1.80	Curtius Rufus v. Vogel.	
— II. 3. Aufl.	1.80	I. Band. 3. Aufl.	2.10
Caesar d. b. Gall. v. Doberenz-		II. — 2. Aufl.	2.25
Dinter. 9. Aufl. Heft 1 u. 3 je	— .90	Demosthenes v. Rehdantz u. Blafs.	
Heft 2	— .75	I. Teil. I. Heft. 8. Aufl. . . .	1.20
— de bello civili von Doberenz-		I. — II. — I. Abt. 5. Aufl.	1.50
Dinter. 5. Aufl.	2.40	I. — II. — II. — 4. Aufl.	1.80
Chrestomath. Ciceron. von Lüders.		II. —	2.10
3. Aufl. v. Weissenfels geb. . . n.	2.80	Euripides von Wecklein.	
Cicero de officiis von Müller . .	2.25	I. Medea. 3. Aufl.	1.80
— Cato maior v. Meissner. 3. Aufl.	— .60	II. Iphigenia in Tauris. 2. Aufl.	1.50
— de finibus bonorum v. Holstein	2.70	III. Bacchen	1.50
— Somn. Scip. v. Meissner. 3. Aufl.	— .45	IV. Hippolytos	1.50
— Laelius v. Meissner	— .60	V. Phönissen	1.80
— pro Plancio v. Köpke. 3. Aufl.		Herodot von Abicht.	
von Landgraf	1.20	I. Bd. 1. Hft. Buch I. 4. Aufl.	1.80
— Rede f. Sestius v. Koch. 2. Aufl.	1 —	I. — 2. — — II. 3. Aufl.	1.50
— für Roscius v. Richter. 3. Aufl.		II. — 1. — — III. 3. Aufl.	1.50
v. Fleckeisen.	— .90	II. — 2. — — IV. 3. Aufl.	1.50
— für Milo v. Richter u. Eberhard		III. — Buch V u. VI. 3. Aufl.	1.80
4. Aufl. von Nohl	1 —	IV. — Buch VII. 4. Aufl. . . .	1.80
— für Murena von Koch-Landgraf		V. — Buch VIII u. IX. 4. Aufl.	1.80
2. Aufl.	— .90	Homers Odyssee von Ameis-Hentze.	
— für Sulla v. Richter-Landgraf.		I. Bd. 1. Hft. (I—VI.) 10. Aufl.	1.35
2. Aufl.	— .75	I. — 2. — (VII—XII.) 9. Aufl.	1.35
— Rede gegen Verres. IV. Buch		II. — 1. — (XIII—XVIII.) 8. Aufl.	1.35
von Richter. 5. Aufl. v. Eberhard	1.50	II. — 2. — (XIX—XXIV.) 8. Aufl.	1.35
— V. Buch. 2. Aufl. v. Eberhard	1.20	Anhang. 1. Heft. 4. Aufl. . .	1.50
— Catilinar. Reden von Richter.		— 2. — 3. Aufl. . . .	1.20
5. Aufl. v. Eberhard	1 —	— 3. — 3. Aufl. . . .	1.20
— Rede für Marcellus etc., v.		— 4. — 2. Aufl. . . .	1.20
Richter. 3. Aufl. von Eberhard .	— .90	— Illias v. Ameis-Hentze.	
— divinatio in Caecil. v. Richter,		I. Bd. 1. Hft. (I—III.) 5. Aufl.	— .90
2. Aufl. v. Eberhard	— .45	I. — 2. — (IV—VI.) 4. Aufl.	— .90
— I. u. II. Philippische Rede		I. — 3. — (VII—IX.) 4. Aufl.	1.50
v. Koch u. Eberhard. 2. Aufl. . .	— .90	I. — 4. — (X—XII.) 4. Aufl.	1.20
— 1., 4. u. 14. Philippische Rede		II. — 1. — (XIII—XV.) 3. Aufl.	1.20
von Gast	— .60	II. — 2. — (XVI—XVIII.) 3. Aufl.	1.20
— für Archias v. Richter und		II. — 3. — (XIX—XXI.) 3. Aufl.	1.20
Eberhard. 4. Aufl. v. Nohl . . .	— .45	II. — 4. — (XXII—XXIV.) 2. Aufl.	1.50
— Rede über das Imperium		Anhang. 1. Heft. 3. Aufl. . .	2.10
v. Richter, 4. Aufl. v. Eberhard. .	— .60	— 2. — 2. Aufl. . . .	1.50
— Briefe von Frey. 5. Aufl. . .	2.25	— 3. — 2. Aufl. . . .	1.80
— Tusculanen v. Heine.		— 4. — 2. Aufl. . . .	1.20
Heft I Buch I. II. 4. Aufl. . .	1.20	— 5. —	1.20
— II — III—V. 4. Aufl. . .	1.65	— 6. u. 7. — . . . . . je	1.50
		— 8. —	1.80

				<i>M. 2.</i>					<i>M. 2.</i>
Homers Ilias von La Roche.					Plantus' Komöd. von E. J. Briz.				
Teil I.	Ges. 1 — 4.	3. Aufl.	1.50		I. Bäch. Trinumm. 4. Aufl.	1.20			
— II.	— 5 — 8.	3. Aufl.	1.50		II. — Captivi. 4. Aufl.	1.—			
— III.	— 9 — 12.	3. Aufl.	1.50		III. — Menaechmi. 4. Aufl.	1.—			
— IV.	— 13 — 16.	3. Aufl.	1.50		IV. — Miles glor. 2. Aufl.	1.50			
— V.	— 17 — 20.	2. Aufl.	1.50		Plinius ausgew. Briefe v. Kreuser	1.50			
— VI.	— 21 — 24.	2. Aufl.	1.50		Plutarchs Biographien von Siefert und Blafs.				
Horaz' Oden von Nauck. 14. Aufl. v. Weissenfels.				2.25	I. Philopoem. u. Flaminin. 2. Aufl.	—90			
— Satiren u. Episteln v. Krüger.					II. Timoleon u. Pyrrhos. 2. Aufl.	1.50			
I. Satiren. 13. Aufl.				1.80	III. Themistokles u. Perikles. 2. Aufl.	1.50			
II. Episteln. 13. Aufl.				1.80	IV. Aristides und Cato von Blafs	—90			
— Sermonen von Fritzsche. I.				2.40	V. Agis und Kleomenes v. Blafs	—90			
— II.				2.—	VI. Ti. u. C. Gracchus v. Blafs	—90			
Jacoby, Anthol. a. d. Eleg. d. Röm.					Quintilian. X. Buch v. Krüger. 3. Aufl.	1.—			
2. Aufl. I. Catull.				—90	Sallust v. Opitz. I. Catilina	—60			
— II. Tibull.				—60	— II. Jugurtha	1.—			
— III. Propert.				1.—	— III. Reden und Briefe.	—45			
— IV. Ovid.				1.—	Sophokles v. Wolf u. Bellermann.				
Isokrates v. Schneider. I. Bd. 3. Aufl.				1.20	I. Ajax. 4. Aufl.	1.50			
— II. Bändchen. 3. Aufl.				1.80	II. Electra. 4. Aufl.	1.50			
Livius ab urbe cond. libri.					III. Antigone. 5. Aufl.	1.50			
Buch 1 (2. Aufl.). 2 von M. Müller je				1.50	IV. König Oidipus. 4. Aufl.	1.50			
Buch 3—10 von Luterbacher. . . je				1.20	V. Oidipus auf Kolonos.	1.50			
Buch 21 von Wölflin. 4. Aufl. von					Tacitus Histor. v. Heraeus.				
Luterbacher				1.20	I. Bd. 4. Aufl. II. Bd. 3. Aufl. je	1.80			
Buch 22 von Wölflin. 3. Aufl. . . .				1.20	— Annalen v. Draeger. I. 6. Aufl.				
Buch 23 v. Wölflin-Luterbacher. . .				1.20	v. Becker. Heft 1 u. 2 . . . je	1.50			
Buch 24 von H. J. Müller.				1.—	— II. 3. Aufl.	2.25			
Buch 25 von H. J. Müller.				1.20	— Agricola von Draeger. 5. Aufl.	—60			
Buch 26—28 von Friedersdorf je				1.20	— dialogus von Andresen. 3. Aufl.	—90			
Buch 29, 30 von Luterbacher . je				1.20	— Germania von Wolf.	1.35			
Lucian v. Jacobitz.					Terentius Phorm. v. Dziatzko. 2. Aufl.	1.50			
I. Bändchen. 3. Aufl. v. Bürger.					— Adelphoe von Dziatzko	1.50			
II. 2. Aufl. u. III. Bändchen. je				1.20	Testamentum, novum, graece.				
Lykurgs Rede g. Leokrat. v. Rehdants				2.25	I. Matthäus von Zelle.	1.80			
Lysias' Reden v. Frohberger.					IV. Johannes von Wohlfahrt . . .	1.50			
Heft 1. 3. Aufl. von Thalheim . .				1.80	V. Apostelgesch. v. Wohlfahrt . .	1.80			
— 2. 2. Aufl. von Thalheim . . .				1.80	Theokrit v. Fritzsche. 3. Aufl. . .	2.70			
— gr. Ausg. I. Bd. 2. Aufl. v.					Thukydidēs v. Böhm u. Widmann.				
Gebauer				4.50	Heft 1 u. 2. 6. Aufl. . . . . je	1.20			
Ovids Metamorph. v. Siebelis-Polle.					— 3 bis 9. 5. Aufl. . . . . je	1.20			
I. Hft. 15. Aufl. II. Hft. 13. Aufl. je				1.50	Vergils Aeneis von Kappes.				
— Fasten von Peter. I. 3. Aufl.				2.70	I. Hft. 5. Aufl. (1—3)	1.20			
— II. 3. Aufl.				—90	II. — 4. Aufl. (4—6) v. Wörner				
Phaedrus v. Siebelis-Polle. 6. Aufl.				—75	3 Teile . . . . . je	—50			
Platons Schriften v. Cron u. Deuschle.					III. — 3. Aufl. (7—9)	1.20			
I. Bäch. : Die Verteidigungs-					IV. — 2. Aufl. (10—12)	1.20			
rede d. Sokrates u. Kriton.					— Bucolica u. Georgica v. Kappes	1.50			
10. Aufl. v. Uhle				1.—	Xenophons Anabasis v. Vollbrecht.				
II. Bäch. : Gorgias. 4. Aufl. . . .				2.10	9. Aufl. I. Buch 1/2	1.35			
III. — 1. Laches. 5. Aufl.				—75	II. — 3/4	—90			
III. — 2. Euthyphron v.					— Text u. Kommentar getrennt				
Wohlrab. 3. Aufl.				—45	Buch 1/4 Text	—90			
IV. — Protagoras. 5. Aufl.				1.20	— 1/4 Kommentar.	1.35			
V. — Symposion v. Hug.					— II. Band. 7. Aufl.	1.50			
2. Aufl.				3.—	— Memorabil. v. Kühner. 5. Aufl.	1.50			
VI. — Phaedon v. Wohlrab.					— Cyropädie von Breitenbach.				
3. Aufl.				1.50	1. Hft 4. Aufl. 2. Hft 3. Aufl. je	1.50			
VII. — d. Staat v. Wohlrab				—60	— Griechische Geschichte von				
					Büchsenbüch. I. Bäch. 6. Aufl.				
					II. Bäch. 4. Aufl. . . . . je	1.50			
					— Agesilaus v. Güthling	1.50			

88-B21162

GETTY CENTER LIBRARY

3 3125 00777 3175

